

A stylized map of Europe is the background, with several white stars scattered across it. The map is rendered in shades of blue and green. The text is centered over the map.

ЗА ПО-СИЛНА ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА: РЕГИОНАЛНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

**ЗА ПО-СИЛНА
ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА:
РЕГИОНАЛНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО**

ЗА ПО-СИЛНА ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА: РЕГИОНАЛНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Мненията, изразени в тази публикация, принадлежат на авторите и не отразяват непременно позицията на Фондация „Фридрих Еберт“.

Използването с търговска цел на всички издадени от Фондация „Фридрих Еберт“ публикации не е позволено без писменото съгласие на Фондацията.

Издатели:

@ Фондация „Фридрих Еберт“ – Бюро България
@ Център за европейски и международни изследвания

Редакция:

Ивайло Цонев, Мирослава Гатева,
Невена Алексиева и Теодор Славев

Печат:

„Церх 2“ ООД
www.tzerh.com
тел./факс: 02 4224029

ISBN: 978-619-90445-1-3

СЪДЪРЖАНИЕ:

Предговор	7
Initiatives for regional cooperation in South-East Europe	8
Violina Kehayova, Martin Dimitrov, Viktor Borisov, Samuil Shivachev, Biliyana Krasteva	
Is a Western Balkans Sub-region Possible?	12
Teodor Slavev, Anita Erdelska, Bogdan Panayotov, Nikolay Berievski, Svetozar Stoyanov, Hristo Slavov	
The role of the European Union for the development of the South East Europe region. Good practices and possible synergy with other formats of regional cooperation	16
Tanyo Vasilev, Victoria Mincheva, Diana Dyulgerova, Kristina Petkova, Maria Georgieva, Stela Mihaylova	
Bulgaria's role for strengthening regional cooperation and development towards pan-European cooperation	21
Asya Ilieva, Martin Zahariev, Petya Kapchina, Raycho Penchev, Dafinka Prokopova, Shirin Kadir	
Инициативи за регионално сътрудничество в Югоизточна Европа	26
Виолина Кехайова, Мартин Димитров, Виктор Борисов, Самуил Шивачев и Биляна Кръстева	
Защо МСП са в основата на успешното регионално сътрудничество	41
Виктор Борисов	
Правото на самоопределение. Регионалното сътрудничество за сигурността на Балканите	48
Самуил Шивачев	

Възможен ли е отделен субрегион Западни Балкани?	55
Теодор Славев, Анита Ерделска, Богдан Панайотов, Николай Бериевски, Светозар Стоянов, Христо Славов	
Сърбия накъде?	70
Анита Ерделска	
(Не)Сигурност в Западните Балкани	76
Богдан Панайотов	
Възможен ли е съюз между страните от Балканите като алтернатива на ЕС?	85
Светозар Стоянов	
Регионално сътрудничество и прагматизъм във външната политика на Сърбия	94
Христо Славов	
Ролята на ЕС за развитие на региона. Добри практики и възможна синергия с други формати за регионално сътрудничество	105
Таньо Василев, Виктория Минчева, Диана Дюлгерова, Кристина Петкова, Мария Георгиева, Стела Михайлова	
Ролята на регионалното сътрудничество в Югоизточна Европа и ЕС за предотвратяване задълбочаването на кризата в отношенията между Русия и Украйна. Източното партньорство.	120
Диана Дюлгерова	
Босна и Херцеговина - разнообразна отвътре и обединена в ЕС?	128
Стела Михайлова	
Регионално сътрудничество в ЮИЕ в контекста на процесите на централизация и децентрализация в ЕС	135
Таньо Василев	

Ролята на България за засилване на регионалното сътрудничество и развитие към общоевропейско сътрудничество	143
Ася Илиева, Мартин Захариев, Петя Капчина, Райчо Пенчев, Дафинка Прокопова, Ширин Кадир	
СИРИЗА – дете на кризата или вятър на промяната в Европа?	157
Ася Илиева	
Съветът за регионално сътрудничество като двигател за „нов регионализъм” в Югоизточна Европа.	164
Мартин Захариев	
Източници на конфликти между страните от Югоизточна Европа – пречка за регионалното сътрудничество. Как да ги преодолеем?	171
Петя Капчина	
Механизмът за сътрудничество и проверка: между очаквания и реалност	179
Райчо Пенчев	
Предизвикателства и възможности пред евроинтеграцията на Западните Балкани. Ролята на България в подкрепа на евроинтеграцията на Западните Балкани	186
Дафинка Прокопова	
Бележки	192

ПРЕДГОВОР

За шеста поредна година Центърът за европейски и международни изследвания (ЦЕМИ), съвместно с Фондация „Фридрих Еберт” – Бюро България, организира изследователски проект, посветен на актуална тема от европейския и международен дневен ред.

Сред редицата млади хора, завършили или следващи в български и чуждестранни университети в специалностите Международни отношения, Политически науки, Европейстика, Дипломация и сигурност, Икономика, екипът на ЦЕМИ подбра 20 млади специалисти за участие в проект „За по-силна Югоизточна Европа: Регионалното сътрудничество”.

В контекста на променяща се международна среда, общите предизвикателства и нови реалности, предоставихме възможност на младите хора, от една страна, да се запознаят с приоритетите, проблемните точки и перспективите пред регионалното сътрудничество в един изключително динамичен регион, какъвто е Югоизточна Европа. От друга страна, да изложат сами своята критична на места гледна точка като разработят собствен анализ - какви са перспективите пред развитието на регионалните отношения с оглед спецификите на региона и установените нови тенденции в международните отношения. Същевременно, те отчетоха ролята и значението на Европейския съюз и България в този формат на сътрудничество.

Приключването на работата по поредния ни проект е повод да изкажем задоволството си от крайния резултат и още веднъж да благодарим на тези, които допринесоха и подкрепиха неговата реализация. Надяваме се, че на страниците на този сборник сме успели, благодарение на приноса на младите изследователи, да предоставим нов прочит на вече утвърдени и наложени тези. Надяваме се, че сме повдигнали въпроси, търсенето на чиито отговори ще провокира изследователски инициативи и за в бъдеще.

Екипът на ЦЕМИ

Initiatives for regional cooperation in South-East Europe

*Violina Kehayova, Martin Dimitrov, Viktor Borisov,
Samuil Shivachev, Biliyana Krasteva*

Fostering the South-East Europe cooperation is considered as an opportunity for maintaining the security and stability and improving the economy and infrastructure in the region. In the light of these objectives a lot of regional initiatives for cooperation have been launched. For instance, the South-East European Cooperation Process (SEECP), the Stability Pact for South Eastern Europe, which was replaced by the Regional Cooperation Council (RCC) in 2008, the South-East Europe Cooperative Initiative (SECI), the Black Sea Economic Cooperation Organization (BSEC), the Central European Free Trade Agreement (CEFTA) and others.

The authors of the present paper stipulate that despite the shared goals the above mentioned initiatives have proved inefficient, their results being limited to regional political summits and meetings with no vital ideas and projects implementation thereafter. In contrast to the institutionalised cooperation mechanisms the model of “project” or functional cooperation among the countries in the region is considered as a working one.

Hence, this paper gives consideration to the conditional division of the cooperation initiatives in South Eastern Europe into two main groups: 1) political¹ and 2) functional (social and cultural)².

The question that arises therefore is what are the reasons for the “failure” of all the political initiatives for regional cooperation and does it mean that the consolidation of the Balkans is still “terra incognita” (“unknown land” – in Latin)?

One of the **main reasons for the ineffectiveness of the political integration** of the region is its character. South-East Europe is a complex conglomerate of small, medium-sized (and if we include Turkey) large countries intertwined

in a sub-regional system (the Balkans) whose development is influenced by both internal forces with different motivations and external factors with different purposes.

On the one hand, one of the thorniest issues that are recognised as hurdle for the South-East Europe consolidation is the shortage of regional motive powers to launch and promote the regional cooperation. The lack of economic cohesion demonstrated in the limited trade relations among the countries in the region and the unfinished democratic reforms even in the European Union (EU) member states show the civil immaturity of the South-East European countries that reflects in “ethnic nationalism” or “economic protectionism”. The ethnic nationalism is apparent in the policy of identity propagating among the ethnic minorities in the country led by the Macedonian Prime Minister Nikola Gruevski, whereas the economic protectionism could be noticed in the attempt of Greece to introduce preventive tax on transactions between Bulgarian and Greek companies.

On the other hand, another factor that has its negative impact on the political consolidation on the Balkans is the external environment. Firstly, the European Union - the largest in the region global player goes through its internal and external problems. The Eurozone crisis and “enlargement fatigue” led to the clear position of the new European Commission President Jean-Claude Juncker that in the next five years there will be no new EU enlargement which closes the path for the South-East European countries’ integration in the EU. Secondly, there are other players that have their interest in the Balkans such as Russia and Turkey. The uncertain gas project “Turkish Stream” with the Russian “South Stream” cause severe internal clashes among the main political forces in almost each of the countries on the possible pipeline route.

After analysing the reasons for the failure of political consolidation in South Eastern Europe, the paper offers the promotion of functional initiatives as an alternative to strengthening the cooperation in the region on the basis of joint projects implementation.

There are different spheres in which joint projects are implemented, such as **tourism, information technologies (IT), health care, education**, etc. An

1. The political initiatives include all the institutionalised cooperation mechanisms, such as SEECP, RCC, SECI, BSEC, CEFTAA, etc.

2. The functional initiatives are concrete projects in different spheres of the economic and social life, such as education, healthcare, IT, tourism, etc.

example of an initiative in the tourism field that is giving concrete results is the **Ljubljana Process**. By taking actions for preservation of cultural heritage in South-East Europe that programme supports the political, economic, institutional and social life in the region. More 220 monuments and historic sites have been restored and preserved in Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Montenegro, Romania, Serbia, Macedonia and Kosovo.

Another potential area of cooperation is the **IT sphere**. The IT field is a popular branch, attracting huge investments, as the start-ups in this area are relatively easy to establish and get going, especially given the number of micro-enterprises in the industry. In this context, cooperation initiatives, especially among border regions would be useful not only for industrial development through mutual aid but as a result would attract a certain amount of foreign investments. Countries with weaker economic and monetary power such as the Balkan ones have a great need of such cash flows because they improve not only the economic but also the social environment through higher employment rates.

The collaboration that has proved its long-term benefits for the development and the rapid integration of the Balkans is the **education and science field**. An example of such an initiative, which contributes to the countries' cohesion and promotes the elimination of psychological barriers as an obstacle for the development of South East Europe, despite the heavy historical heritage, is the **European Association of History Educators (EUROCLIO)**. The proven results of that initiative could be seen in the cooperation between France and Germany through "common reading of history and objective assessment of problematic events". By being involved in joint projects for overcoming the psychological barrier, they managed to set aside the long lasting historical syndrome.

An initiative that has enormous significance for the Western Balkans and Turkey for example is the **TEMPUS** programme which supports the modernisation of higher education in partner countries that are geographically close to the EU. Proved its huge success the programme was transformed into the new EU programme - "**Erasmus +**".

By offering concrete projects as potential motivating forces for the

integration of the region, the funding issue is logically raised. And while some of the projects are directly supported financially by EU mechanisms, it is necessary to find alternative financial ways for the others.

Some of the alternative ways include financial resources allocated from the states' national budgets, foreign investment by third countries or the innovative idea of barter financing. However, the first option could be applied in limited terms with regards to the financial crises' consequences and the decreased states' national budgets. The foreign investments alternative should not be ignored. On the contrary, the countries should do their best to attract foreign direct investments and to benefit from them.

The limited impact by the regional initiatives on the economic development of the region and more precisely their "political-declarative" character, only prove that the proclaimed goals of economic prosperity, ensuring stability and political reforms remain more in the sphere of the "wishful thinking" than turning into real policies with measurable outcomes for the population.

In the context of initiatives such as the SEECP, SECI, RCC that seem to be unable to provide the profoundly desired economic and political development of the region, the paper proposes the alternative of "functional initiatives". Those implement specific projects among the countries of South East Europe, support their cohesion, and provide measurable and real economic effects.

The question whether it is possible that "project" or functional cooperation to be dressed in "political form", i.e. whether it is possible to transform the cooperation in various fields into political initiatives based on the "spillover" effect that are to achieve genuine political consolidation of the region arises. Should that be the answer to the previous unsuccessful attempts for political consolidation in South East Europe or that answer must be sought in the European integration of all the Balkan countries? Those are all issues that still remain unanswered....

Is a Western Balkans Sub-region Possible?

*Teodor Slavev, Anita Erdelska, Bogdan Panayotov,
Nikolay Berievski, Svetozar Stoyanov, Hristo Slavov*

The aim of the paper is to present several perspectives and problematic areas with regards to intensifying the cooperation in the Balkans. Analysis' central focus is the wider understanding of security. Attention is paid on the EU and the interests and interrelations between USA and Russia towards the region as variables to security. A historical review supports the underlying of repeating phenomena while ethnic-minority and confessional unabated conflicts are seen as an important problem.

Security – Opportunity or Threat to Stronger Cooperation?

EU integration brings peace, integration, disarmament and sustainable development on the basis of shared values and membership criteria. Western Balkans are filled with latent ethnic conflicts, religious clashes, abuse of democracy, fundamental and human rights. The research seeks a critical approach to three main factors, namely: the fear Europe's past to be reborn in the future; ethnic and religious clashes in the countries of the Western Balkans, as well as the influence of Russia and the USA on the independent states.

Special attention is paid on the internal vulnerability of open societies such as the European. Future conflict escalation is more likely to begin not through armed conventional attack but through inside population destabilisation and encouragement of minority groups. Such actions are partially characteristic for the notion of "hybrid war", which affects the Western Balkans countries.

The History – a Key to Untie the Knot?

In different period of historic times the peoples of the Balkans lived together in the framework of a state. Having that in mind, it may be expected that in the close or distant future the Balkans will be again reunited in one form or another, albeit excluding the option for being

conquered by external power but more likely through interaction, cooperation and mutual benefits.

Traditionally, the political East and the political West crossed their interests on the Balkans. This often brought conflict rather than cooperation between the states of the region.

The two world wars negatively affect Balkan peoples besides the many victims and material losses but the contradictions between the countries do not find their solutions.

After the Cold War Balkan cooperation has processed slowly and hardly. The common underdevelopment of the region makes the Balkan states highly dependable from external factors. The problems of the past breathe new life to old ambitions and nationalistic outbursts, skilfully used by external powers. The reanimated Balkan nationalisms bring to permanent crises' escalation, each of which perpetuates the worsening of the Balkan cooperation and protracting of the development.

Since the beginning of the XXI century the leadership role in the Balkans belongs to the power that unites not disunite – the European Union. By the virtue of the Union the first real steps towards all-encompassing Balkan cooperation become real.

Ethnic, minority and confessional issues on the Balkans – where to after the decline of multiculturalism?

Even after the plenty agreements among the states of the Balkans, that provided rights to specific minorities we cannot conclude that ethnic conflicts have diminished. On the other hand, the effective and attractive role of EU as a model of an integration community is decreasing.

Worsening the relations with Russia, forced by the Ukraine crisis, the enormous number of emigrants that threatens member states' social systems, the continuous economic crisis, and the crescent democratic deficit are all part of the obstacles EU is facing. However, ethnic and minority issues are among the most difficult problems to be solved and the implementation of separate and non-coherent regulations and

legislation is far from enough.

The failure of the multiculturalism along with the “Bulgarian ethnic model”, both being political instruments to provide security, are arguments for the necessity of a new and vigorously engaged approach.

Russia and USA Relations: Détente or a “New Cold War”? Where will the Western Balkans end up?

Along with the democratic changes across all Eastern Europe, the disintegration of the Soviet Union and the end of the Warsaw Pact, a geopolitical vacuum in the Balkans arose.

In such conditions, the United States managed to impose as factor of paramount importance.

After the disintegration of USSR and with intensifying of centrifugal processes in Russia, the internal instability in Russia, Moscow loses its traditional strong influence in the Balkans. The new century came with a tangible internal consolidation of the political power in Moscow around the personality of Vladimir Putin. Parallel with the former influence of Russia in the region is reassembled. This let it to project its influence through energy projects and relying on historic and religious arguments. It is not by accident that the annexation of Crimea was backed-up with the Kosovo case.

Cul-de-sac?

In the light of the presented so far there are several conclusions that may be drawn. Firstly, Western Balkans security therefore Europe’s security will again re-emerge as significant issue. EU should seek intensive mechanisms to attract the countries of the region towards integration processes. The most important task the Union is facing is to give a political answer to Balkans countries accession to the EU in the conditions of an official “freezing” of the process by the Junker Commission.

Secondly, political, economic, social and cultural relations in the

Balkans have been pierced by the history, which has proposed prerequisites for strong cooperation, integration and even political projects for federalisation. However, all of them could not manage to achieve sustainable cooperation between the countries while some of the problems are deepening.

Thirdly, the new wave of confessional conflicts in the Balkans is an alarm for a potential catastrophe. Analyses show that economic integration within EU may serve as a side instrument to overcome separation in other spheres. Fourthly, geopolitical situation has considerably changed with regards to the Ukraine crisis. The Balkans once again became a target for interests external to the region. In this context, USA and Russia actively claim their positions conducting various projects in the region which the bottom line result in contradiction for deepening of regional cooperation and is a barrier behind regional integration.

Our focal belief is that a Western Balkan sub-region is possible only and solely as part of the European Union where frequently decisions are taken on the basis of states’ regional belonging because of common interests and problems. Conflict potential in the Western Balkans may be minimised and even eliminated only if full political and economic integration with the European Union is at stake. The latter is absolutely interested in doing so from the perspective of its own security.

The role of the European Union for the development of the South East Europe region. Good practices and possible synergy with other formats of regional cooperation

Tanyo Vasilev, Victoria Mincheva, Diana Dyulgerova, Kristina Petkova, Maria Georgieva, Stela Mihaylova

South East Europe (SEE) has always been a crosspoint between different geopolitical, geostrategic and geoenergetical interests. It is a region which covers a wide spectrum of nationalities.³ In the last few decades SEE has been the object of processes of globalisation, fragmentation and regionalisation.⁴ The disintegration of the Soviet Union led to a change in the foreign policy orientation of the Balkan countries, some of which are already member states of the EU. The remaining ones are either candidates or potential candidates for EU membership. The European financial and debt crisis and the involvement of the EU in the conflict in Ukraine have influenced its commitment towards the region. This raises the question about the current level of cooperation between the Balkan countries and the role of the EU for the development of the region. Can the SEE countries be the engine of the regional cooperation process or do they just respond to impulses coming from the European Union?

After the disintegration of the Soviet Union the first Balkan country which joined the EU was Slovenia in 2004.⁵ Bulgaria and Romania followed three years later and Croatia became a member in 2013. The following countries from the Western Balkans still remain outside of the European Union – Albania, Bosnia and Herzegovina, Kosovo, the Republic of Macedonia, Serbia, Montenegro, as well as Turkey.

The promotion of stability, security and prosperity in the Western Balkans as part of SEE is a priority of the EU. The Union is stimulating

---

3. SEE includes the Balkan countries Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Greece, the Republic of Macedonia, Romania, Serbia, Turkey, Croatia, Montenegro, Slovenia and Kosovo which are members of the South-East European Cooperation Process (SEECP).

4. There is a difference between regionalisation and regionalism. Regionalisation is the increase of the interdependencies between the countries from a specific region. Regionalism, on the other hand, is a national policy, which promotes the process of regionalisation.

5. The first country from the region which joined the European Communities was Greece in 1981.

both the European integration and the regional cooperation of the SEE countries through the Stabilisation and Association Process (SAP) which was initiated in 1999. SAP is actually the first step towards the EU membership and the Balkan countries understand their cooperation as the path to their accession to the Union. The main difficulties are the political, economic, social and ethnic problems in these countries, the unsolved conflicts between some of them (e.g. the dispute between Greece and the Republic of Macedonia over the name of Macedonia; the international recognition of Kosovo), and the different level of integration in their relations with the EU.⁶ Another setback is the unwillingness of the heads of state or governments of the Balkan countries for an institutionalised political cooperation. The regionalisation of SEE is promoted by non-regional actors, subjects of the European and global regionalism, which are putting their unilateral interests before the interests of the region.⁷ The suspension of the European perspective for the Western Balkan countries and Turkey creates an opportunity for re-evaluation of the regional cooperation process and replacement of the foreign regionalism with Balkan regionalism.

The EU is influencing the regional cooperation process in SEE not only through the PSA. The Union has developed an integrated approach which combines different strategies and programmes for various areas of cooperation, and includes all countries from the region. However, the approach of the EU towards the regionalisation in SEE is based on bilateral relations instead of the legally mandatory multilateral relations with the Balkan countries. As a result no multilateral effect in SEE is possible.⁸

The European Union is actively involved in the work of the Regional Cooperation Council which replaced the Stability Pact in 2008. The RCC is based on the idea of regional ownership of the cooperation process and is functioning as an operative unit of the SEECP. Nevertheless, the

---

6. Greece and Slovenia are members of the Eurozone. Bulgaria, Romania and Croatia are member states of the EU. Turkey, Albania, the Republic of Macedonia, Montenegro and Serbia are candidate countries for EU membership. Bosnia and Herzegovina and Kosovo are potential candidate countries for EU membership.

7. See Tchavdarova, Maria (2013): *Regionalization and regionalism in the Balkans*, University of National and World Economy, Sofia.

8. *Ibid.*

EU and the USA have the leading role in the decision-making process of the RCC, which blocks the creation of an authentic common Balkan interest.⁹ In addition, the European Union secures one third of the RCC budget which further increases its importance for the regional cooperation process.

Other important strategies and programmes of the Union towards SEE are: the European Territorial Cooperation (ETC)¹⁰, the Black Sea Synergy, the EU Strategy for the Danube Region etc. They are funded by different mechanisms – the European Regional Development Fund, the Instrument for Pre-Accession Assistance, the European Neighbourhood and Partnership Instrument etc. The EU programmes cover different Balkan countries and some of them are more successful than others. Bulgaria, for example, is participating in five bilateral cross-border cooperation programmes (with Greece, Romania, Turkey, Serbia and the Republic of Macedonia) for the 2014-2020 programming period. The beneficiaries of the EU strategies and programmes are national, regional and local authorities, governmental and non-governmental organisations, cultural and educational institutions, etc. The success of the EU approach towards the region depends on the willingness of the beneficiaries to cooperate and work on common projects.

It is also worth mentioning that the EU strategies and programmes overlap with some regional formats of cooperation in SEE. The Black Sea Synergy corresponds with the Organization of the Black Sea Economic Cooperation while the EU Strategy for the Danube Region overlaps with the Danube Cooperation Process. This means that the Balkan countries can choose their preferred format of regional cooperation depending on the speed of the EU enlargement process.

Are there any alternatives to the EU membership for the SEE countries? What will happen if the enlargement process remains suspended for an unspecified period? There are two possibilities. The first one is the institutionalisation of the SEECP as the main format for regional cooperation on the Balkans. At the moment, SEECP is a

---

9. Ibid.

10. The ETC is one of the main goals of the EU cohesion policy and includes programmes for cross-border cooperation, transnational cooperation, interregional cooperation etc.

non-institutionalised process which is being blocked by the lack of a common Balkan interest shared by the participating countries. In order to develop a true Balkan regionalism the SEE countries must begin sharing four interests – national, Balkan, European and global.¹¹ If the order of these interests is shared then the regional cooperation process will not be understood solely as a path to EU membership anymore. The future SEECP can take the form either of a political union or of a Balkan Union which copies the EU model. The second possibility is the further weakening of the regional cooperation process in SEE. The disappointment caused by the suspension of the EU enlargement process can lead to the dissolution of SEECP and to abate the level of engagement of the Balkan countries in the European Union's strategies and programmes. The EU member states among the Balkan countries can play an important role in both scenarios.

The different formats and initiatives for regional cooperation focus on the common problems and challenges of the SEE countries. These problems are: economic (e.g. low competitive power, shortage of small and medium-sized enterprises in key economic sectors, energy dependence), social (e.g. high unemployment rate, increasing poverty and illiteracy), infrastructural (e.g. low quality of the public transportation, bad or missing connections between the periphery and the centre), political and security (e.g. illegal immigration/refugee problems, frequent change of government).

To solve these problems the Balkan countries have to stimulate the democratic and economic reforms and to develop broad cooperation programmes. There are two ways for this to happen. On the one hand, the Balkan countries can promote synergy among the different formats of regional cooperation. On the other hand, SEECP as the main initiative in the Balkans can draw on good practices from other formats of regional cooperation.¹² The advantage of the first approach is that it requires political consensus about the priorities of the participating countries and can lead to differentiation of the tasks of the different regional initiatives. The second approach will only copy working solutions

---

11. See Tchavdarova, Maria (2013).

12. E.g. the Central European Initiative (CEI), the Organisation of the Black Sea Economic Cooperation, the Danube Cooperation Process.

without achieving political consensus. At the moment, SEECP only has a political (governmental and parliamentary) dimension. The process of regional cooperation in SEE can be expanded with other dimensions – a business dimension (e.g. the Business Council), the conference of the Central European Chambers of Commerce, a financial dimension (e.g. the Black Sea Trade and Development Bank), a scientific and educational dimension (e.g. the CEI University Network, the International Centre for Black Sea Studies).

The European Union still has the leading role in the development of SEE but the suspension of the EU enlargement process has given the Balkan countries the opportunity to take control of the regional cooperation process. In order to replace the foreign regionalism with Balkan regionalism they have to re-evaluate their interests. The best possible scenario is the institutionalisation of SEECP based on a common Balkan interest and the multilateral management of the process of regionalisation.

Bulgaria's role for strengthening regional cooperation and development towards pan-European cooperation

*Asya Ilieva, Martin Zahariev, Petya Kapchina, Raycho Penchev,
Dafinka Prokopova, Shirin Kadir*

There is no doubt whatsoever that regional cooperation in South-East Europe has evolved considerably over the past two decades and that it increasingly reflects the region's interests. In the past the Balkans were often referred to as "the powder keg of Europe". The disintegration of Yugoslavia and the Balkan conflicts of the 1990's have affected the development of regional cooperation. However, twenty years later, this initiative has become the leading political format for security and stability in the region.

The South-East European Cooperation Process (SEECP) was launched on Bulgaria's initiative in 1996. At the Bulgaria-chaired meeting in Sofia, the South-East Europe countries laid the foundations for regional cooperation for the purposes of creating an atmosphere of trust, good neighbourly relations and stability. It is important to note that Bulgaria will hold the rotating presidency of the SEECP in the period July 2015 – June 2016.

The Bulgarian presidency which coincides with the 20th anniversary of the launch of the initiative is a great recognition for our country and at the same time it gives additional impetus for further deepening the cooperation in areas of mutual interest. It would not be wrong to say that this presidency is a chance and a challenge to undertake this responsibility in the double capacity of a EU member state and a country from the region, at a stage when strong efforts will be required to adapt the cooperation to the present-day challenges of the region and to make it more effective and result-oriented.

Bulgaria has always played a critical role in the formulation and development of the regional cooperation beginning with the establishment of the SEECP. As a NATO and EU member state it strongly supports the European and Euro-Atlantic perspective of the countries

forming a region of peace, stability, security and neighbourhood cooperation. That is why consolidating the stability of the region and enhancing the regional character of the cooperation in close interaction with EU is one of the main priorities of our country.

Today, South-East Europe is involved in a considerable number of multilateral initiatives, ranging from general political initiatives to specialised theme-based forms of cooperation. Bulgaria is an active participant in those various regional structures of cooperation that help ensure lasting stability and prosperity in the whole region. On the one hand, as it was mentioned, our country considers the European integration of the Balkan countries as its priority and is ready to share its experience and expertise in this area. On the other hand, Bulgaria and the countries from the region have traditionally good relations and should actively work for their development and expansion in all spheres of mutual interest.

Currently, the South-East Europe countries are at different stages of their democratic achievements and economic development as well as on a different level of institutionalised relations with the EU. While some of them are EU member states others are either included in the EU enlargement policy or have special contractual relations with the Union. There are also countries which have not yet made a step towards European integration. For this reason Bulgaria should pursue differentiated approach towards the different countries of the region in upgrading the traditional relations. Bulgaria and the Balkan countries have a series of common interests, such as transport infrastructure, transport, energy, economic development, security and justice, environmental protection and combating climate change, etc. As a chair of the regional format, the country could take advantage of these opportunities to strengthen the multilateral cooperation and to promote the bilateral economic, communication, cultural and educational ties.

The recent events in the Republic of Macedonia have shown the need to reaffirm the Bulgarian support for the independence and territorial integrity of the country. Quite predictably, the Bulgarian SEECP presidency will be marked by the recent dramatic developments in Macedonia that triggered controversial reactions from the world

including fears of that country's breakup and partition by neighbouring states. Therefore, the upcoming Bulgarian presidency of SEECP provides our country with the opportunity to have very active role in the Macedonian conflict since Macedonia's stability is important for Bulgaria as it is a neighbouring country.

The Balkan Peninsula has always been on the international community radar because of the continuing conflicts and crisis in the region. In this context, Bulgaria has furthermore taken on an important role as a mediator in resolving conflict situations in the region. The role of Bulgaria as a mediator could be examined in two main directions: 1) lobbying at EU and NATO level aimed at formulation of uniform supranational strategy and position based on the country's experience in the region and 2) crisis mediation based on the good relations with neighbouring countries. In this respect, it is important to note that a key prerequisite for developing the full potential of Bulgaria for mediation between the countries in the region is creating a comprehensive concept of its foreign policy that is politically impartial.

Today the SEECP has to cope with the new challenges. Energy dependence, lack of connectivity, economic problems, climate change, migration, those are some of the issues that it has to deal with. Bad infrastructure has become a major obstacle for the economic development of the region. Enhancing connectivity is a necessity in order to secure foreign investments and open up new markets for both to the East and to the West. Improving the region's energy security through diversifying the sources and routes of supply and connecting the gas and electricity networks is another common challenge and priority. Energy security is an important topic for Bulgaria. In the long term Bulgaria's potential to play a role as a key energy centre in South-Eastern Europe is high. The ongoing crises in the Middle East have caused an unprecedented migratory flow towards European borders. All these new problems go beyond the borders of any single nation. They are transnational and require a regional approach.

Given all these challenges, focusing on project-oriented cooperation is one of the best ways to boost security, stability and prosperity in the

region. As the Bulgarian presidency is about to begin and considering the fact that Bulgaria is directly affected by many of those problems, chances are strong for furtherance in cooperation in all spheres where real progress could be achieved.

Another important step is creating synergy between the SEECP and other formats of regional cooperation like the EU Strategy for the Danube Region and the Black Sea Economic Cooperation . That will contribute to the economic prosperity and the political stability of South-East Europe and will increase the visibility on the activities of SEECP.

An important factor in increasing stability and regional partnership is institutional strengthening of the parliamentary dimension of SEECP. In this respect, the establishment of the SEECP Parliamentary Assembly represents a huge step forward in the enhancement of the parliamentary cooperation in the region. Bulgaria attaches great importance to the parliamentary dimension of the SEECP. The proposal of the Bulgarian National Assembly to transform the acting Regional Secretariat for Parliamentary Cooperation in Sofia into a Permanent Secretariat of the new Parliamentary Assembly is a positive step towards enhancement of inter-parliamentary regional cooperation. Our country could actively contribute to providing assistance to the national Parliaments in the process of harmonising their legislative framework with the EU Acquis, through a comprehensive exchange of best practices, knowledge and experience with the Parliaments of EU Member States.

The forthcoming Bulgarian Presidency of the Council of the EU in 2018 should also open the way of the country to many directions. Bulgaria would have the unique opportunity to “govern” the processes in the EU for a period of six months and thus be able to better defend its interests within the Union. If carefully planned and utilised, the Presidency mandate will provide our country with the opportunity to put forward some of its strategic priorities into the centre of the political agenda of the Union. In times when cooperation and integration is no longer a matter of choice, but of necessity, our country is faced with the main task of contributing to the process of European integration of the Western Balkans. One way this can happen is through exploring potential new

ways of cooperating to overcome bilateral differences inherited from the past and to guarantee the European future for all countries in the region. The successful implementation of this task would contribute to promote its positive image in international context not only as an active regional partner in South-East Europe but also as a EU member state playing significant role in the European foreign policy as a whole.

Инициативи за регионално сътрудничество в Югоизточна Европа

*Виолина Кехайова, Мартин Димитров, Виктор Борисов,
Самуил Шивачев и Биляна Кръстева*

Развитието на сътрудничеството в Югоизточна Европа (ЮИЕ) се разглежда като възможност за поддържане на сигурността, стабилността и подобряване на икономиката и инфраструктурата в региона. В контекста на тези цели са лансирани многобройни инициативи за сътрудничество като: Процеса на сътрудничество в Югоизточна Европа (ПСЮИЕ), Пакта за стабилност в Югоизточна Европа, заменен през 2008 г. от Съвет за регионално сътрудничество (СРС), Инициатива за сътрудничество в Югоизточна Европа (ИСЮИЕ), Организация за черноморско икономическо сътрудничество (ОЧИС), Централноевропейско споразумение за свободна търговия (ЦЕФТА) и други.

В хода на историческото си развитие до днес изброените политически инициативи за сътрудничество в Югоизточна Европа, възникнали като вълна на интеграционни процеси след разпадането на Източния блок и зараждането на кризите в Югославия, Босна и Херцеговина и Косово през 90те години, са доказали неефективността си. Макар обединени от обща цел за напредък по пътя на евроинтеграцията, осигуряване на стабилност и просперитет в региона, оказване на подкрепа за функционираща пазарна икономика, модернизиране на транспортната, енергийна и комуникационна инфраструктура, резултатите от съществуващите инициативи са основно под формата на осъществяване на политически срещи и мероприятия и лансиране на идеи с ограничени резултати. В контраст на институционализираните механизми за сътрудничество, работещ се оказва моделът на „проектно“ или функционално сътрудничество между държавите в региона.

В този смисъл, в рамките на анализа ще бъде направено следното условно разделение на инициативите за сътрудничество в Югоизточна Европа на две основни групи: 1) политически и 2) функционални (социални и културни). Под

политически инициативи се разбират всички съществуващи институционализирани механизми за сътрудничество като ПСЮИЕ, СРС, ЦЕФТА и др. Функционални инициативи са моделите за сътрудничество между отделни държави в определени области на дейност като образование, наука, култура, туризъм, медицина, информационни и комуникационни технологии (ИКТ). В стремежа си да изгладят натрупаните различия, страните от региона се включват активно в проекти като EUROCLIO¹³, EURYDICE¹⁴, TEMPUS¹⁵, проект „Успех“¹⁶ и други.

Цел на настоящата разработка е кратък преглед на съществуващите инициативи, оценка на ефективността им и анализ на пречките за политическа консолидация в региона, извеждане на препоръки и механизми за подобряване на сътрудничеството в Югоизточна Европа на база „функционални“ инициативи и търсене на алтернативи за финансиране на различни междудържавни, многостранни или регионални проекти.

Политическа консолидация в Югоизточна Европа – реалност или химера?

„Единственият износ от Балканите е историята“. Това са думите на един от водещите на вашингтонското студентско радио в навечерието на Дейтънската мирна конференция от 1995 г. Кратка и ясна, фразата на радиоводещия от другата страна на океана обобщава почти два века балканска история на кръвопролития в името на освободението, независимостта, националната идея и реваншизма на всеки един от народите в тази размирна зона на Европа. Думите му са ехо на тези, приписвани на първия канцлер на Германия Ото фон Бисмарк, който, век по-рано, казва: „Ако в Европа отново има война, тя ще дойде от някаква глупост на Балканите“.

Една от основните причини за многобройните опити за политическа консолидация в Югоизточна Европа, чрез създаване на инициативи за регионално сътрудничество, е именно задачата

13. EUROCLIO- Европейска асоция на преподавателите по история.

14. EURYDICE- Информационен център за образователни системи и политики.

15. TEMPUS- програма за подпомагане на модернизирането на висшето образование в държави-партньори, разположени в географска близост до ЕС.

16. TEMPUS- програма за подпомагане на модернизирането на висшето образование в държави-партньори, разположени в географска близост до ЕС.

за гарантиране на стабилност и сигурност в този „размирнен район”. Процесът за сътрудничество в Югоизточна Европа, Инициативата за сътрудничество в Югоизточна Европа, Пактът за стабилност са „рожби” на новата вълна от конфликти на Балканите, символизирана от кризите в Босна и Херцеговина и Косово. Въпросът, който изниква, е осигурили ли са реална политическа консолидация в региона множеството инициативи и генерира ли конкретни резултати тяхното съществуване? И ако не, какви са причините за „неуспеха” им? Означава ли това, че за Балканите консолидацията е все още „terra incognita” („непозната земя” от латински - бел. ред.)?

Процесът за сътрудничество в Югоизточна Европа, създаден с декларацията от София от юни 1996 г., е опит за подновяване на инициатива за сътрудничество на Балканския полуостров, датираща от края на XIX и първата половина на XX век¹⁷, но с ново име и различни участници. Въпреки гръмко прокламираните цели за укрепване на стабилността, сигурността и добросъседството, икономическото развитие, хуманитарни, социални и културни въпроси, инициативата е по-скоро ориентирана към пожелателно „издаване на декларации”, без реализиране на значителни постижения в нито една от изброените области. Най-големият успех на ПСЮИЕ до сега е подписването през 2000 г. на Харта за добросъседски отношения, стабилност, сигурност и сътрудничество в ЮИЕ.

Идентична е **Инициативата за сътрудничество в Югоизточна Европа** (ИСЮИЕ), лансирана от американския посланик Ричард Шифтър в следствие на Дейтънското мирно споразумение. Макар ИСЮИЕ да е фокусирана върху трансгранични проекти в областта на инфраструктурата, търговията, транспорта, сигурността, енергетиката, околната среда и частния сектор, отколкото политическия диалог, „неуспехът“ на инициативата се дължи на липсата на бюджет за финансиране на предложените проекти.

Пактът за стабилност в Югоизточна Европа, стартиран от Федерална република Германия и Европейския съюз по време

17. Идеята за създаване на Балканска федерация е лансирана след края на Втората световна война от Тито и Георги Димитров, които работят върху проект за обединяването на Югославия и България в Балканска федеративна република. Идеята остава неосъществена след конфликта между Тито и Сталин от 1948 г., при който България остава подчинена на Съветския съюз и е принудена да заеме позиция срещу Югославия.

на министерската среща в Кьолн на 10 юни 1999 г., не успява да постигне по-голяма ефективност за намаляване на напрежението и регулиране на взаимоотношенията в Югоизточна Европа въпреки големия мащаб от области на сътрудничество, които включва. Дори трансформирането му в **Съвет за регионално сътрудничество** през 2008 г. не показва достатъчно ясно зрелостта на държавите от региона да ръководят самостоятелно с динамизъм и отговорност процесите за развитие в Югоизточна Европа.

Изброените инициативи свидетелстват за това, че добрите намерения не могат да бъдат автоматично превърнати в реалност. Основните инструменти за регионализация към настоящия момент са инициирани „отвън”, поради фактори като липсваща икономическа структура, неразвити и недоверчиви елити, които да се борят за сътрудничество „отгоре-надолу”. Това не би трябвало да е така. Държавите в региона имат много допирни точки, както по отношение на споделени проблеми (контрабанда на цигари и алкохол, бежански вълни, блокирани демократични реформи, слаби граждански общества), така и когато говорим за общи възможности (осигуряване на транзитен коридор към Близкия и Далечния Изток, малки икономики, които могат да създадат клъстери в стратегически сектори и да привличат чуждестранни инвестиции, както и осигуряване на общи действия срещу организираната престъпност).

Една от основните причини за неефективността на политическата интеграция на региона е неговият характер. Югоизточна Европа е сложен конгломерат от малки, средни, (и ако включим Турция) големи страни, преплетени в субрегионална система (Балканите), на която с различен интензитет влияят както вътрешни сили с различна мотивация, така и външни фактори с различни цели. Сложните процеси, които протичат между най-високото ниво на външните фактори и най-ниското ниво — на вътрешните политически сблъсъци, пречат на консолидацията на пълноценна „средна земя“ под формата на регионален конгломерат с единни цели и политики.

Един от най-сериозните проблеми пред консолидацията на ЮИЕ е дефицитът на вътрешни двигатели за нейното постигане. Липсва икономическа кохезия, както личи от търговските отношения

и ограничените икономически възможности на голяма част от страните в региона. Незавършените демократични реформи дори и в страните-членки на ЕС показват незрялостта на държавите, която се проявява или в етнически национализъм или в опити за икономически протекционизъм. Първото е видно в политиката за насаждане на идентичност, водена от македонския премиер Никола Груевски спрямо етническите малцинства в страната. За второто свидетелства опитът на Гърция да въведе превантивен данък върху сделките между български и гръцки компании¹⁸. Като цяло, стокообменът между балканските страни е минимален. Статистики на Министерството на икономиката и енергетиката на България показват, че стокообменът със съседните държави от бивша Югославия, които не са членки на ЕС съставлява едва 3,1% от общото търговско салдо на страната. За другите страни от региона резултатите не са по-различни — към 2013 г. почти ¾ от износите им е насочен към ЕС, а само 20% — към страни от Балканския полуостров.

От друга страна, важно е да се отбележи, че балканските елити гледат на своите еквиваленти в различните страни с недоверие, ако не и с неприязън. Често местни политици и представители на изпълнителната власт обвиняват „чужди служби“ в намеса във вътрешните работи, за да отклоняват вниманието от неуспешното управление на страната си. Освен това, поради бурната история на региона (и заради преобладаващия популизъм в повечето страни), политически лидери, основателно или не, възприемат страните-съседки за регионални противници.

Друг фактор, който възпрепятства политическата консолидация на Балканите и оказва своето негативно влияние е външната среда. Първо, Европейският съюз — най-големият глобален фактор в региона, преминава през свои вътрешни и външни проблеми. Кризата в Еврозоната и „умората от разширяването“, която изпитват европейските институции водят до ясната позиция на новия президент на ЕК Жан-Клод Юнкер, че в следващите пет години няма да има ново разширение на ЕС. Въпреки, че на хартия намеренията на ЕС към ЮИЕ остават сериозни, страните от бивша

18. Капитал, Гърция ще облага превантивно сделки между гръцки и български фирми, 30.03.2015 г. http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2015/03/30/2501759_gurciia_shte_oblaga_prevantivno_sdelki_mejdu_grucki_i/, достъпен на 28.06.2015 г.

Югославия ще поемат по пътя на реформите само на думи.

Европейският съюз дори не е единственият играч с интереси в региона. Исторически двете най-значими сили, които са имали силно влияние на Балканите са Русия и Турция. Въпреки че, отношенията им в днешно време са много по-различни от тези в предишните сто години, те все още се конкурират за влияние тук, макар да съществуват и примери за партньорство. Несигурният газов проект „Турски поток“, заедно с руския „Южен поток“ предизвика остри вътрешни сблъсъци между основните политически сили в почти всяка една от държавите по евентуалното трасе на газопровода. Впрочем, вътрешнополитическите сблъсъци, които съпътстват изграждането на трасето са само един от примерите за огромното влияние, което трети страни имат над политиките на държавите в Югоизточна Европа.

Въпреки, че тези проблеми не могат да бъдат отречени или заобиколени лесно, пътища към по-добра кохезия между балканските страни все пак има. За съжаление е трудно те да бъдат забелязани в политическите речи или при срещите на правителствените ръководители в рамките именно на формати като ПСЮИЕ или СРС. Те се случват на други „проектни“ или функционални нива, а ефектът им е не по-малко значим за сближаването на страните от региона.

Възможна алтернатива – функционално сътрудничество в Югоизточна Европа?

След като бяха разгледани няколко политически инициативи като „case study“ и анализирани причините за неуспеха на политическата консолидация в Югоизточна Европа, разработката предлага развитието на функционалните инициативи като алтернатива за засилване на ефекта от сътрудничеството в региона на база реализиране на съвместни проекти. Изследването ще работи както с вече изпълнени проекти и програми, чиито успех е факт, така и с конкретни ситуации, реализирането на които, би издигнало регионалното сътрудничество в Югоизточна Европа до ниво, сравнимо с това на други големи формати за регионална интеграция, съществуващи по света.

Първата сфера от социалните функционални инициативи,

обект на тази разработка, е туризмът. За Югоизточна Европа тази сфера на икономиката е от голямо значение и с голям потенциал. Имайки предвид географското положение на страните, както и дългата и богата история на региона, той е доста атрактивен за туристи от всички краища на света. В този смисъл, инициативи за сътрудничество в тази сфера биха сблизили държавите от Югоизточна Европа, но също така ще спомогнат и за икономическото им развитие.

Пример за инициатива, която е факт от доста време насам и, най-важното, постига значителни успехи, е **Люблянският процес**. Чрез предприемане на действия за съхраняване на културното наследство в Югоизточна Европа, програмата оказва подкрепа на политическия, икономическия, институционалния и социалния живот на региона. В Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватия, Черна гора, Румъния, Сърбия, Република Македония и Косово са реставрирани и запазени над 220 монумента и исторически обекта. Конкретните ползи и резултати от Люблянския процес са: привличане на повече туристи; обучаване на експерти в културното наследство, които предават знанията си; осигурява се постоянно сътрудничество между страните, което служи за база за други инициативи; установяват се координация и споделена отговорност за устойчивото развитие на културно-историческите обекти между държавните институции, местните власти и гражданското общество.¹⁹ В тази връзка и ползвайки конкретния пример, регионът би имал полза от целенасочена програма за туризъм – както за външни на региона туристи, така и за туристи от някоя от страните в него. Чрез въвеждане на различни стимули човекопотокът от туристи, излизащи от Югоизточна Европа към Испания, Италия и други региони би могъл да се пренасочи към източните бреговете на Адриатическо или западните брегове на Черно море.

По данни на Световната банка от 2013 г. туризмът е от голямо значение за икономиките на Югоизточна Европа. Примери за това са абсолютният лидер Хърватия (16,8% от brutния вътрешен продукт на страната са генерирани от туристически дейности),

Албания (12,9%), България (8,5%), Словения (6,2%) и т.н.²⁰ Ето защо сътрудничеството в сферата на туризма чрез различни кампании, стимули, промоутърски дейности и засилване на действието на Люблянския процес би било полезно не само за издигането на нивото на регионалното сътрудничество в Югоизточна Европа, но и за развитие на икономиките в региона.

Следващата особено важна сфера е **здравеопазването**. В Югоизточна Европа, тази тема е свързана с обмяната на опит и образование. Имайки предвид предишни проучвания (Brusaporci, 2013), такива възможности съществуват и те действат като реален пример за регионално сътрудничество. Една от тях включва Силистра и румънския град от другата страна на р. Дунав – Кълъраш. В Силистра има недостиг на работни места, но добре позната медицинска академия. В Кълъраш, от друга страна, има недостиг на лекари и отворени позиции, но най-близкото румънско медицинско учебно заведение е на 125 км. Чрез споразумение за сътрудничество и обмен, Силистра изпраща българи да работят в Румъния, да придобият ценен опит, който би бил полезен, ако се завърнат в България, вместо да са безработни на пазара на труда. За сметка на това, румънци идват да учат в местната академия, което е доста по-ефективно вместо да изучават медицина в университет на 125 км от румънския крайдунавски град. Подобни примери за сътрудничество между пограничните райони има много. Трябва единствено да се забележат и да получат нужния стимул за развитие. Всъщност, това са инициативите, които най-сериозно обуславят регионалното сътрудничество – различните държави се допълват една друга и формират „пъзел“ помежду си.

Друга потенциална сфера за сътрудничество е ИТ сферата. В днешната реалност една от основните движещи сили на глобализацията, в този смисъл на интеграцията, е именно информационните технологии. В този контекст, инициативи за сътрудничество, особено между пограничните региони, биха били полезни не само за развитие на индустрията чрез взаимопомощ, но и като резултат биха привлекли известно количество чуждестранни инвестиции. Страни с по-слаба икономическа и парична мощ, като държавите на Балканите, имат голяма

19. Regional Cooperation Council, Task Force on Culture and Society, Ljubljana Process II, <http://tfccs.rcc.int/en/projects/ljubljana-process>

20. Световната банка, Международен туризъм по приходи от външни лица, щатски долари, настоящи цени, <http://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD>

нужда от такива парични потоци, защото те подобряват не само икономическата, но и социалната среда чрез по-голямата заетост на населението. Те могат да обхващат дейности от обмен на опит и знания до създаване на верига от фирми, които да работят заедно, разделяйки си задачите по даден проект, постигайки ефикасност и по-голяма бързина в работата.

Областна взаимодествиезастранитеотрегионасаинициативите в образованието и науката, доказали своята дългосрочна полза за развитието и по-бързата интеграция на Балканите. Пример за инициатива в тази област, която дава своя принос за сближаване на държавите и за премахване на психологическите граници като пречка за развитието на Югоизточна Европа, въпреки тежкото историческо наследство, е Европейската асоциация на учителите по история (EUROCLIO). Създаването на Асоциацията има за основна цел: 1) отговорност и иновативност към историята, културното наследство и гражданското образование; 2) възможност за допълнителна квалификация на учителите чрез семинари, конференции, обучения; 3) преподаване с иновативни материали.

Формулата за съвместна работа може да се забележи в примера за сътрудничество между две западни държави – Франция и Германия, които участвайки в проекти и инициативи за преодоляване на психологическите граници, поставени от тежкото историческо наследство и „общ прочит на историята и обективна оценка на проблемните събития”²¹ успяват да загърбят историческия синдром. Често понятието „общ прочит на историята” се свързва с „пренаписване на националната история”, за да не се получават конфликти със съседите. Така след поредица конференции под егидата на EUROCLIO се появи общото изследване: „*Krieg und Frieden (1914- 2014)*”, в което се разглеждат актуалните проблеми във френско-германските отношения от Първата световна война до днес и основите за едно мирно съжителство на базата на засилване ролята на образованието сред младежите.

Въз основа на този пример EUROCLIO инициира четири общобалкански конференции в София, Сараево, Белград и Скопие, които послужиха за основа на няколко значими изследвания:

21. Grenzenlos? Grenzen als internationales Problem, Bonn, 2011; В: www.geschichtslehrerverbund.org/index

„История без полюси”²², „Историята в акция”²³ и „Имало едно време... ние живяхме заедно”²⁴ (2014 г.), които сближават България и бившите Югославски републики. Изследванията акцентират върху проблемите между държавите и дават препоръки за бъдещото развитие на отношенията, като най-значимото послание е „да се обединим в паметта”.

Религиозното разнообразие е друга специфика на региона на Югоизточна Европа. Отново по примера на Франция и Германия и тяхното изследване: *Kulturkonflikte- Kulturbegegnungen: Juden, Christen und Muslime* бе стартирана инициативата „Християни и мюсюлмани — хората от Балканите в новия свят”²⁵ (2014-2016), като основен момент в нея е общобалканската конференция в Сараево (2016 г.), под наслов „Нови пътища за интеркултурно образование”.

Инициатива, която има огромно значение за Западните Балкани и Турция например, е Програмата TEMPUS за подпомагане модернизиранието на висшето образование в държави-партньори, разположени в географска близост до ЕС. Доказала своите огромни успехи програмата беше преобразувана в новата програма на ЕС – „Еразъм +”.

„Еразъм +” има за цел да обедини най-добрите образователни програми от изминали години и да подкрепи развитието на инициативи в сферата на науката и образованието, чрез инвестиране в развитието на младежите в периода 2014-2020 г. Тази програма изразява целостта на визията за образование в стратегията на ЕС „Европа 2020”. Тя дава възможност на студенти, специалисти, стажанти да прекарат известно време в чужда страна, като подкрепя и насърчава участието на организации за трансгранично партньорство като EUROCLIO и EURYDICE.

От своя страна, държавите-членки на ЕС от Балканите показват, че могат да са пример за добри практики и инициативи в региона. След своето присъединяване към Европейския съюз,

22. Fair and Balanced History, В: <http://www.euroclio.eu/new/index.php/publications/educational-material-mainmenu-391>

23. Историја у акцији, Побољшање наставе историје и грађанског друштва у региону, В: www.union-icaistorije.worldpress.com/category/publications/educational-material-mainmenu-435

24. У давна времена.....ми смо живели наједно, В: http://www.udi.rs/dod_knj.asp?knj=64

25. Christians and muslims- People from the Balkans in the New World, В: www.euroclio.eu/new/index.php/work/history-that-connects

България и Румъния активно се включват в инициативите по ОПРЧР²⁶ в сферата на образованието. Така в периода 2011-2015 г. хиляди училища участват в проекта „Успех“, която цели да помогне на ученици с риск от отпадане, проява на агресия и насилие чрез осмисляне на свободното им време и насочване към предпочитана личността изява. В рамките на реализацията на проекта много училища успяват да мотивират учениците си чрез различни извънкласни и извънучилищни дейности. „Успех“ постига и нужната връзка между училище и университет, което води до обогатяване на знанията на учениците и участието им в международни семинари, състезания и конференции.

Благодарение на финансовите стимули в размер на близо 100 млн. лева училищата успяват да обогатят библиотечните си фондове и да поставят основите за създаване на лаборатории, в които учениците да развиват и усъвършенстват теоретическите си познания и да прилагат наученото на практика.

Европейският съюз предвижда засилване на инвестициите в образованието в рамките на стратегията „Европа 2020“ и продължаване на тясното сътрудничество между страните от ЮИЕ, по програмите EUROCLIO, EURYDICE, Erasmus+, чрез които регионът може да преосмисли възможностите си за бързо развитие и засилване на процесите на евроинтеграция, което да гарантира траен мир и добросъседство.

С предлагането на редица конкретни проекти, като база за сближаване на страните от региона, логично изниква въпросът за тяхното финансиране. Ако някои от тях се финансират директно от механизмите на ЕС, то за други е необходимо търсенето на алтернативни пътища.

Алтернативи за финансиране на функционални инициативи – ЕС, национални бюджети или бартерно финансиране?

Един от възможните механизми, които могат да бъдат разгледани, е Инструментът за техническа помощ и информационен обмен /TAIEX/ на Европейския съюз. Типът сътрудничество, предвиден в него, не е пряко свързан с осигуряване на директни финансови потоци към страни-бенефициенти (не-членки на ЕС),

26. ОПРЧР - Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси 2007-2013“ на Република България и нейният еквивалент в Румъния

а по-скоро със сближаването на държавите от определен регион, включително държавите от Югоизточна Европа, в рамките и в перспективата на общото им членство в ЕС като международна интеграционна общност. Визират се конкретно уеднаквяване на стандартите и осигуряване на сътрудничество в сферата на публичната администрация и националната база на всяка държава за бъдещото транспониране и прилагане на европейското законодателство.

Друг подобен, дори допълващ е инструментът TWINNING. Тук заложените цели са отново в областта на насърчаване сътрудничеството между държавните администрации и публичния сектор като цяло на страните-бенефициенти с държавите-членки на ЕС. Понятието „страни-бенефициенти“ в този случай включва държави със статут на кандидат-членки, потенциални кандидат-членки, както и страните, включени в Европейската политика на съседство.

Освен мерки за прилагането и налагането на достиженията на европейското право, TWINNING проектите предвиждат и обмен на добри практики между държавните администрации на членките и не-членките на Съюза, както и установяването на дългосрочни, стратегически отношения помежду им на административно ниво и постигане на задължителни за предприемаческите стандарти на ЕС резултати. Особености на организацията и администрирането на туининг проектите са залагането паралелно на стратегическите и на средносрочни проектни цели (за период до шест месеца), а ключовите фигури в самите проекти са три – по един експерт от държавата-бенефициент и страната-членка, както и постоянен туининг съветник, който координира съответния туининг проект за период от дванадесет месеца, бивайки назначен на длъжността от партньорската държава-членка.

Макар и да не се осигурява пряко финансиране и двата инструмента могат да бъдат добра предпоставка, средство и стимул за реализирането на множество инициативи за регионално сътрудничество в Югоизточна Европа в рамките на европейската интеграция. Разбира се, самото им институционализиране като официални инструменти на съюзната политика за съседство и преговори по разширяването, обуславя по един или друг

начин необходимостта от решителност и действия по линия на осъществяването на такива проекти от страните от ЮИЕ. TAIEH и TWINNING инициативите обличат не в обща рамка, а в оперативна конкретика възможностите за развитие и сътрудничество в региона.

Друга, по-традиционна, но и много по-ограничена възможност за финансиране на инициативи за регионално сътрудничество, е отпускането на средства от националния бюджет на държавите. За никого не е изненада с колко трудности, водещи съответно и до липсата на мотивация и начален импулс за действие у националните правителства, е свързано това. Причината е проста – перманентен дефицит на държавни средства, чието пренасочване да е възможно тъкмо към инвестиции в проекти за регионално развитие. Може би най-яркият пример е иначе стратегическата инициатива за изграждането на Черноморски магистрален пръстен, подета през 2007 г. и използваща средства от държавните бюджети на страните-членки на Организацията за Черноморско икономическо сътрудничество. Координираното развитие на пътната инфраструктура и свързването ѝ с трансевропейската, паневропейската и евроазиатската транспортна мрежа, макар и определяно като основен приоритет на страните от ОЧИС, и днес е трудно заради ограничените бюджетни възможности на държавите-участнички.

Съществуват, обаче, опции за финансиране отвън или т.нар. „инвестиционно финансиране” – извън държавните бюджети и отвъд европейските програми. Инвестиции от Далечния Изток, например, не бива да бъдат пренебрегвани с лека ръка, а напротив – да се направи всичко възможно да бъдат привлечени, задържани и умножени в региона на ЮИЕ. След като в началото на 2015 г. Китай разкри детайли за трасето на новия „Път на коприната”, който сам по себе си е ключово геоикономическо и геополитическо събитие, явление, процес, стана ясно, че в балканската си част от маршрута трасето ще създаде обща инфраструктура за Сърбия, Гърция, Македония и Унгария. Същевременно в Румъния китайските инвестиционни интереси са особено силни.

Иновативна и носеща огромен потенциал възможност за материализирането на инициативи за сътрудничество е аспект,

който условно ще наречем бартерно финансиране, а приложенията му могат да са неограничени и най-вече – неограничени в ефективността си. Своеобразна илюстрация за такъв тип бартер механизъм е представеният пример за обмен между град Силистра и град Кълъраш в сферата на здравеопазването.

Идеи от този тип тепърва предстои да се избистрят и развият, но със сигурност могат да допринесат в голяма степен за интензифициране сътрудничеството в Югоизточна Европа.

Заклучение

В рамките на настоящата разработка беше направен преглед на някои от инициативите за регионално сътрудничество в Югоизточна Европа на принципа на „case study“. Ограничените резултати от тяхното влияние върху икономическото развитие на региона, и по-скоро чисто „политико-декларативният“ им характер показват, че заявяваните от тях цели за икономически просперитет, гарантиране на стабилност и политически реформи остават по-скоро в сферата на „пожелателното мислене”, отколкото на реални политики с измерими за населението резултати.

В контекста като че ли на предлаганата безперспективност за развитието на региона от инициативи като ПСЮИЕ, ИСЮИЕ, СРС, се предлага алтернативата чрез т.н. „функционални инициативи”, които реализират конкретни проекти между държави от Югоизточна Европа, подпомагат тяхното сближаване и дават реални икономически ефекти.

Въпросът, който изниква, е възможно ли е това „проектно” или функционално сътрудничество да бъде облечено в „политическа форма“, т.е възможно ли е прерастването на сътрудничеството в различни сфери и преливането им на база ефекта „spillover” за постигане на истинска политическа консолидация на региона? И дали това трябва да бъде отговорът на досегашните неуспешни опити за политическото обединение на Югоизточна Европа или то трябва да премине реално през европейската интеграция на всички балкански държави? Все въпроси, които остават...

Използвана литература:

- Динков, Д., Регионалното сътрудничество в Югоизточна Европа, София, 2002 г.
- Lopadanic, D., Regional Initiatives in South Eastern Europe: an assessment – Institute for International Politics and Economics http://seedcenter.gr/projects/MNE/1stconfer/1stconf_papers/Lopandic.pdf
- ЕС и Западните Балкани http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/eu_works/enlargement/eu-and-the-western-balkans_bg.htmhttp://ec.europa.eu/enlargement/tenders/taix/index_en.htm
- БСК, Магистрален пръстен с дължина около 7000 км. Ще свързва страните от Черноморския регион <http://www.bia-bg.com/news/890>
- Стефанов, Н., Новият велик път на коприната – гигантската геополитическа и геоикономическа трансформация на XXI век <http://avtorski.pogled.info/article/61264/Noviyat-Velik-Patna-koprinata-gigantskata-geopoliticheska-i-geikonomicesk-transformatsiya-prez-XXI-vek>
- Christians and muslims- People from the Balkans in the New World www.euroclio.eu/new/index.php/work/history-that-connects
- Fair and Balanced History <http://www.euroclio.eu/new/index.php/publications/educational-material-mainmenu-391>
- Grenzenlos? Grenzen als internationals Problem, Bonn, 2011; В: www.geschichtslehrerverbund.org/index
- Regional Cooperation Council, Task Force on Culture and Society, Ljubljana Process II, <http://tfcs.rcc.int/en/projects/ljubljana-process>
- Историја у акцији. Побољшање наставе историје и грађанског друштва у региону, В: www.unionicaistorije.worldpress.com/category/publications/educational-material-mainmenu-435
- У давна времена.....ми смо живели наједно, В: http://www.udi.rs/dod_knj.asp?knj=64
- <http://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD>

Защо МСП са в основата на успешното регионално сътрудничество

Виктор Борисов

Регионалното сътрудничество е актуална тема, присъстваща на дневен ред в изказванията на редица политици, представители на международни организации и на гражданския сектор. Говори се за нуждата от интеграция и взаимопомощ, изразяват се пожелателни коментари без никаква конкретика и специфика за реализиране. Създават се различни политически обвързани организации, които да „промотират“ идеята за регионално сътрудничество, като най-често цитираните сфери са здравеопазване, културно-историческо наследство, образование, наука, околна среда и т.н. Разбира се, това са важни области от социалния живот на населението, но има един елемент, който често се пропуска, а именно бизнесът, и по-точно, малкият и средният бизнес.

Целта на настоящата разработка е да разгледа дали и защо малките и средните предприятия (МСП) са в основата на успешното регионално сътрудничество. Ще бъдат разгледани теми като интегрирането в общи вериги на предлагане, създаването на клъстери, диверсифицирането на МСП. Сътрудничеството в социалната сфера е основен двигател на интеграцията между съседни страни с общо минало, настояще и цели, но ядрото, което наистина подрежда нациите като „пъзел“ и ги „сглобява“, е именно бизнесът.

Значение на МСП за икономиките на Югоизточна Европа

Необходимо е да бъде определено мястото на малките и средните предприятия в икономическата среда на Югоизточна Европа. За целта ще бъдат представени ключови статистически данни за броя на МСП спрямо всички предприятия; процент работни места, които създават спрямо всички предприятия; добавена стойност, както и дял в международната търговия като процент от всички предприятия в региона.

Таблица 1. Мястото на МСП сред всички предприятия с продуктивна цел

Година	Брой на МСП	Създадени работни места	Добавена стойност	Дял в международната търговия
2012	99,7%	72,4%	49,3%	30,1%
2013	99,8%	73,6%	50,2%	31,4%
2014	99,8%	75,2%	52,7%	31,9%

Източници: Евростат; Световна банка; *A partial and fragile economy, Annual report on European SMEs 2013/2014, European Commission, July 2013*

Както е видно от представената таблица, малките и средните предприятия са неизменна част от икономиката на всяка страна. В региона на Югоизточна Европа, както и в Европейския съюз и в САЩ, предприятията с 249 човека нает персонал или по-малко представляват над 99% от всички съществуващи и реално активни такива. През 2012 г. МСП създават повече от 72% от всички работни места в региона, докато през 2014 г. достигат до 75,2%.

По отношение на добавената стойност, процентът е по-малък – не повече от 52-53% през 2014 г. Това е така, защото големите предприятия са по-ефективни в производството, притежават по-висока технологичност на производствения процес и успяват да се възползват до голяма степен от „икономии от мащаба“. Използвайки същата логика може да бъде обяснен и относително малкият дял, който МСП представляват в общия обем на международната търговия на Балканите – не повече от 32% през 2014 г. Освен гореизброените фактори, големите предприятия се възползват и от т.нар. *brand image* (марка, лого, репутация и т.н.). Предприятията, в които са заети повече от 250 човека персонал, често не се задоволяват с националния пазар, а постоянно изследват възможностите за излаз на други пазари. МСП от друга страна, особено микропредприятията, се специализират и фокусират върху обслужване на нуждите на вътрешния пазар, като най-често става въпрос дори за *локалния пазар* – само съответният град, община и т.н.

Обединени вериги на предлагане – обединен регион

Когато говорим за бизнес и компании, трябва да си

представяме МСП като главни герои. В смисъла на регионалното сътрудничество, Югоизточна Европа би спечелила неимоверно много от съществуването на устойчиви и вътрешни за региона вериги на предлагане, като отделните части са малки и/или средни предприятия от различните страни.

Такъв вид сътрудничество под формата на интеграция несъмнено ще засили икономическата сила на региона. Имайки предвид броя на МСП спрямо общия брой предприятия, засилването на техните производствени дейности чрез стимулиране на търговията, използването на по-ефективни ресурси и по-ефективно разпределение на труда ще доведе до тласък в икономическия растеж на Югоизточна Европа.

А какво точно значи обединена верига на предлагане?

Това, на практика, означава засилени отношения между МСП, независимо от географското им разположение в региона Югоизточна Европа. Всички страни биха имали полза, ако предприятията в различните държави правят бизнес заедно и си сътрудничат. Интегрирането в обединена верига на предлагане означава всеки един процес от снабдяването със суровини до производството на финалния продукт да се случва в региона на Югоизточна Европа. С други думи, добавената стойност по веригата да се осъществява тук, а не да се предоставя на други страни, които само печелят, имайки предвид отражението върху brutния вътрешен продукт. Примерите са много, тъй като такива възможности съществуват на теория във всеки един сектор от икономиката. Нека си представим следната доста опростена ситуация – определена стока е със стартирало производството в Босна и Херцеговина, с набавени суровини от Хърватия, в Сърбия се завършва финалния продукт, в България се внася и продава, тъй като търсенето е най-голямо. По този начин всички страни, участващи във веригата, печелят, независимо дали от страна на бизнеса или от страна на потребителя. Освен това, ресурсите и суровините се използват по най-ефективния начин, защото преминават през страните с най-технологични производствени процеси и достигат до платежоспособни потребители, които имат пряк интерес към дадената стока. Най-важното е, че всички

икономически ползи остават за региона на Югоизточна Европа, а не се извличат от трети страни.

Един от ефектите на сътрудничество в бизнес сферата посредством интегриране в общи вериги на предлагане в региона на Югоизточна Европа е обособяването на *кълстери*, най-вече в пограничните райони с най-голяма географска близост между малките и средните предприятия от различни държави. По дефиниция, това са групи специализирани предприятия в една икономическа сфера, които са тясно свързани в производствените си или други дейности. Чрез това „обединение” МСП могат да бъдат по-иновативни чрез споделяне на знания, опит и ноу-хау, могат да създават повече работни места, както и да регистрират по-голям брой международни патенти поради засиленото им влияние, когато са заедно. Това влияние се изразява както в контекста на достъп до повече средства за постигане на дадена цел, така и в по-голяма тежест в преговорите с трети предприятия от други региони.²⁷ Статистически, кълстерите са от важно значение за социалната среда поради факта, че създават повече работни места.

Според Европейския индекс за постиженията на кълстерите (European Cluster Excellence Scoreboard), след проведено изследване през 2013 г., едно на всеки три предприятия, участващи в кълстер, е регистрирало повече от 10% увеличение в персонала си. За фирмите извън кълстери, съотношението е едва едно предприятие от всеки пет.²⁸ Приемайки кълстерите като по-висша форма на интегрирането в общи вериги на предлагане, още веднъж се вижда защо малките и средните предприятия са толкова важни за икономическия растеж и благоденствие, което, разбира се, има своите огромни последствия що се отнася до цялостната ситуация в дадена страна или регион.

Внедряването в общи вериги на предлагане на МСП от региона на Югоизточна Европа може да стане реалност само при наличието на перфектен достъп до информация от всички страни по възможните сделки. Голяма част от ресурсите остават

неизползвани от нациите в региона, които вместо да сключват сделки и да търгуват интензивно, най-често пренасочват ресурси към и вземат ресурси от Централна и Западна Европа. И това се случва най-вече поради липсата на информация и на добра координация между държавните агенции от региона, имащи за цел да стимулират външнотърговските отношения на съответната страна, в която се намират. За тази цел трябва да бъде изведена на преден план, именно т.нар. *matchmaking* функция на тези агенции (посредничество и свързване на подходящи компании, които биха могли да имат интерес една от друга). Имайки нужната информация и двустранна връзка, малките и средните предприятия от региона могат да комуникират свободно, да сключват изгодни сделки и да въвеждат в производство по-ефективни ресурси, които преди са били „непознати” за дадената компания.

Достатъчно ли е МСП да бъдат стимулирани да си сътрудничат?

Сътрудничеството между малките и средните предприятия има смисъл, само ако те имат какво по-различно да предложат едно на друго. Интегрирането в общи вериги на предлагане е актуално в случаите, когато МСП от съответния сектор имат разлики в производствените процеси, в нивото на технологичност и специализират в различни части от тези процеси, имайки предвид една и съща стока. Когато става въпрос за производство на какъвто и да било тип машини, сътрудничеството ще изгуби своя смисъл, ако всички предприятия от региона имат технологичната възможност единствено да сглобяват елементите на крайния продукт – логична е нуждата от предприятие, което да може да създаде тези междинни елементи. В тази връзка, МСП трябва да бъдат стимулирани да си сътрудничат и с различни по своя характер предприятия. Диверсификацията е ключът към ефективното разделение на труда, което се предполага от веригите на предлагане. Като например междудържавното обединение МЕРКОСУР – съюз от пет страни в Южна Америка. Този блок има един голям проблем, който винаги е бил пречка за по-нататъшната интеграция на държавите-членки – липсата на диверсификация между предприятията в отделните страни. МСП в този регион

27. European Commission, EU Cluster Portal, http://ec.europa.eu/enterprise/initiatives/cluster/index_en.htm

28. European Commission, European Cluster Observatory, European Cluster Excellence Scoreboard, September 2013

нямат стимул да си сътрудничат, да търгуват, да сключват сделки и т.н., поради простата причина, че те всички са еднакви, независимо дали става въпрос за сектор от икономиката или разлика в производствените възможности и специализации. Това, което притежава другата страна, най-вероятно присъства и в родната. Ако смисълът да се общува с други страни не съществува, то цялата идея за регионално сътрудничество бива опростена.

Регионалното сътрудничество има много измерения и едно от тях е бизнесът. В днешната реалност все повече икономическата ситуация обуславя всички останали елементи на средата, в която живеем. Зависима от икономическия просперитет остава и идеята за регионално сътрудничество. В този контекст, малките и средните предприятия са особено важни, служейки за своеобразна основа, над която се градят взаимоотношения между страните.

МСП са канал, по който това сътрудничество на практика се осъществява и взаимопомощта е видима. Стимулиране на взаимоотношенията между МСП в отделните страни от региона ще послужи за по-добро „сплотяване“ между нациите и ще предразположи към инициативи за сътрудничество в други сфери като туризъм, образование, научноизследователски дейности и т.н.

Имайки предвид икономическата реалност в региона е важно да се отбележи, че в основата на всички планове за регионално сътрудничество трябва да стои бизнесът - подобряване на средата, в която предприятията извършват дейност и стимулиране на техните трансгранични взаимоотношения. Постигане на регионално обединение чрез общи вериги на предлагане, в които МСП обменят знания и използват ресурсите си най-ефективно, е важна стъпка към засилване ролята на Югоизточна Европа на геополитическата карта на света. От огромно значение е да бъде реализирана икономическа допълняемост на държавите. Полагането на тази основа или отсъствието ще предопредели възможността Югоизточна Европа да бъде самостоятелен и стабилен регион.

Използвана литература:

- База данни на Евростат
- База данни на Световната банка
- A partial and fragile economy, Annual report on European SMEs, European Commission, 2013/2014, July 2013
- EU Cluster Portal, European Commission, http://ec.europa.eu/enterprise/initiatives/cluster/index_en.htm
- European Cluster Observatory, European Cluster Excellence Scoreboard, European Commission, September 2013.

Правото на самоопределение. Регионалното сътрудничество за сигурността на Балканите

Самуил Шивачев

Балканите са един от най-противоречивите региони в историята на Европа. Смятани винаги за „барутен погреб“ на континента, те защитиха своето определение в края на ХХ-ти век. В динамиката на промените се получи асинхрон между стихията на неизживения национализъм и новата евроинтеграция. В желанието си да конструират силни и независими държави, народите на Балканите се оставиха на силното влияние на „свещените“ национални догми. Крахът на социализма отвори огромна ниша, която беше запълнена от силен етнонационализъм и възраждането на доктрините за „Велика Сърбия“, „Велика Албания“ и „Велика Хърватия“. Тези три великошовинистични идеи влязоха в остър конфликт, който застраши сигурността на Балканите и доведе до прецеденти в международното право. Етнонационализмът, в съчетание с целенасоченото нарушаване на правото, създаде опасност за целостта и суверенитета на всяка една балканска държава.

Историческите проблеми на региона поставят неговата сигурност на огромно изпитание. Разглеждането на всеки проблем по отделно поражда големи казуси, които впитат в себе си няколко държави. Македонският въпрос обвързва България, Гърция, Албания, като тук не е намесен само проблемът с името, а и етническото равновесие в Република Македония между албанци и македонци. Традиционно Албания и Гърция са в конфликт поради граничния спор в Епир. От друга страна, Албания има проблеми със Сърбия по отношение на Косово (още повече, че Албания първа призна независимостта на АП Косово). Сърбия, от своя страна, е в сблъсък с Хърватия по отношение на Босна и Сръбска Крайна. Всички тези проблеми в определен момент могат да създадат „ефекта на доминото“ в Западните Балкани. Това се детерминира от етнонационализма и правото на самоопределение, към които се прибавя силният албански фактор.

При разпадането на СФР Югославия се постави един основен

въпрос: до колко правото на самоопределение на народите е свързано с териториалното разпокъсване на една страна?

Правото на самоопределение е застъпено в редица основни международни инструменти на ООН. Това са: Уставът на ООН, Международният пакт за икономически, социални и културни права, Международният пакт за граждански и политически права, Декларацията за недопустимостта от интервенция във вътрешните работи на държавите и за защита на тяхната независимост и суверенитет, Декларацията за укрепването на международното право относно приятелските отношения и сътрудничество между държавите в съответствие с Устава на ООН, резолюциите на ООН за постоянния суверенитет върху естествените ресурси, за развитието на международна стратегия за втората декада на ООН по установяването на нов международен икономически ред.

Самоопределението е предпоставка за осъществяването на други права и свободи на човека, но като право е дадено само на народите. Ясно е, че от правна гледна точка „народ“ може да включва само част от населението на дадена държава. Правото на самоопределение се е развивало до голяма степен като хуманитарно право и обикновено се използва в документи, които същевременно съдържат термини като „нация“, „етнос“ и „държава“. Използването на понятието „народ“ не непременно означава цялостното население на дадена държава.²⁹ Понятието „нация“ може да се тълкува по два начина: 1) като политическа общност на гражданите в определена държава и 2) като етническа общност с един език и общо самосъзнание.

В своята дейност Комитетът на ООН по правата на човека не обсъжда теоретично въпроса за правото на самоопределение. Той изхожда от постановката на Устава на ООН и на двата международни пакта и през тази призма разглежда отделните случаи, свързани с това право: Палестина, Западна Сахара, Южен Судан, Косово, Приднестровие, Южна Осетия, Крим.

Без съмнение правото на самоопределение се преплита с териториалната цялост на държавите. В нито един документ на ООН не се признава нарушаването на териториалната цялост на държавите-членки. Даже в Декларацията за предоставяне на

29. Заключителен акт на Съвещанието на ОССЕ, приет в Хелзинки (3.08.1975 г.), документ 14 I.L.M.1292 (1975), Chapter III.

независимост на колониалните страни и народи и Декларацията на международното право се вменява като задължение на държавите стриктно да съблюдават и спазват териториалната цялост. Всъщност, ООН заема позицията, че правото на самоопределение по принцип не се отнася до случаите, в които се поставя въпросът за териториалната цялост на държавите³⁰. Според тези документи откъсването или отцепването на територии не се прилага при правото на самоопределение на народите. Декларацията за принципите на международното право в съчетание с Устава на ООН призовава суверенните държави да се ръководят в съответствие с „принципите за равните права и самоопределението....“³¹ Международното право и ООН не признават едностранното откъсване на част от суверенна и независима държава, защото това води до нарушаване на суверенитета и териториалната цялост на съответната държава.

Според класическото право самоопределението разделя народите. При този процес се наблюдават няколко момента 1) самоопределението е комбинативно свързано с доктрината за териториалната цялост на държавата и затова всеки го използва за оправдание на такова разделение; 2) въпросът за дефиницията на обекта на протекция на правото на самоопределение, т.е. дефиницията за видовете „народи“, които имат право да осъществят акта на самоопределение; 3) обхватът на приложение на това право. Затова правото на самоопределение трябва да бъде внимателно използвано съгласно всички специфики, които произлизат от него: точно дефиниране на субекта на право, т.е. кой е правоимащият, да се разбират и прилагат точно границите на понятията като „народ“, „нация“, „етнос“, „население на дадена територия“, правилното отразяване на волята на народа. Ето защо изясняването на правото на самоопределение е дълбоко свързано с етнонационализма, а той, от своя страна, заплашва сигурността на балканските държави.

Геополитическото разположение на Балканите предизвиква към региона невидан интерес на Великите сили. Балканите са познати със своето културно, езиково и етнорелигиозно многообразие. Това са култури и традиции в отношенията между

различните народности, градени векове наред. Събуждането на старите великошовинистични програми в края на XX век показва, че регионът не се е поучил от своите грешки. Българи, гърци, сърби и румънци са страдали от собствените си неизпълнени програми. Мегали идеите бяха изместени от мегали катастрофи. Наред с това, намеса в катастрофите имат и Великите сили. Ръководени от *realpolitik* „силните на деня“, те посягат към разкрояването на региона, изхождайки от древната сентенция „Divide et Impera“. Колкото повече държави съществуват и колкото по-малки са те, толкова по-лесни са за контролиране. Ако през 1991 г. на Балканите има 6 държави (България, Румъния, Гърция, Турция, Албания и СФР Югославия), то след намесата на външни сили за 20 години се появяват още 6 – Босна и Херцеговина, Сърбия, Македония, Косово, Хърватия, Словения, Черна гора. Разпадането на СФРЮ е най-точният пример за *realpolitik*. Особена острота се получи при опита за разрешаване на Косовския проблем и произтеклата от това едностранно обявена независимост.

Едностранното провъзгласяване на Република Косово, както и последвалото едностранно признаване на този акт от немалко държави (и двете действия са в разрез с международноправните норми), съвсем очаквано и логично не доведе до разрешаване на този проблем. Оказаха се прави тези, които предупреждаваха, че неспазването на резолюция 1244 на СС на ООН, а нейната замяна с плана „Ахтисаари“ ще задълбочи и усложни Косовския проблем. Те го превърнаха в комплициран казус с неизвестни последици за международния мир и опасен пример за подражание в други части на света³².

Косово се оказа върхът на проблемите между държавите в региона. Създаването на нови държави с неясен статут и силна фрагментация изпълва целия регион с напрежение и несигурност. Косово, Македония, Босна са все примери за заплаха над регионалната сигурност. И то не толкова за проблемите с границите или техните имена, колкото с междуетническите отношения. Няма съмнение, че евроинтеграцията е най-добрият съюзник за сигурността на Балканите. Без приобщаването на региона към европейския проект, той ще остане незавършен.

30. Гарвалов, Иван, Правото на самоопределение на народите, С, 2008, с. 41

31. Пак там.

32. Тодоров, Върбан, Казусът Косово и неговите световни предимства; В: сп. Дипломатия, кн. 2, С, 2009, с. 47

Говорейки за сигурност и етническа толерантност, най-ярък пример в това отношение е България. Нейният принос за единението на всички етноси и зачитането на техните права, и мерките, взети от страна на държавата, спомогнаха за потушаването на етнонационализма и разрухата.

Етническият модел в България е изграден на основа на толерантността. Едно задълбочено разглеждане на този модел би ни позволило да изведем добрите практики, които биха гарантирали вътрешната сигурност на държавите. Моделът съществува в България, но циркулацията в медиите на идеологеми не просто смесва, а променя модела с неговата реализация и става вече въпрос за „модел на модела”. България е пример в това отношение, защото в нея наистина съществува реален етнически модел. На въпроса „Защо бивша Югославия стана територия на „сблъсък на цивилизациите”, а България – не?”, на първо място трябва да кажем, че България е унитарна държава, а не федерация, което е един от главните фактори за справяне със сепаратизма и разрухата³³, което е кодифицирано в конституцията от 1991 г. в чл. 2; чл. 25, ал. 1 и чл. 11, ал. 4.³⁴ На второ място трябва да се изтъкне, че опитът на комунистическата партия чрез „възродителния процес” да създаде хомогенност, след промените е заменен с градивен патриотизъм, издигайки нова национална кауза – евроатлантическата интеграция. Желанието за икономически просперитет на страната остави на заден план амбициите за лични облаги от етнорелигиозно противопоставяне. На трето място, трябва да отбележим ролята на основните религиозни институции – БПЦ, Главно мюфтийство, Апостолическата екзархия. Тяхната роля спомага на битово ниво християни и мюсюлмани да търсят езика на обединението.

С разширяването на Европейския съюз към Югоизточна Европа стартират редица инициативи за умиротворяване на региона. Процесите на евроинтеграция трябва да вървят със задълбочено сътрудничество между страните в сферите на икономиката, образованието и сигурността. Огромни надежди се възлагат на разширяването на многостранното сътрудничество,

33. Проданов, Васил. Защо бивша Югославия стана територия на „сблъсък на цивилизации”, а България- не?; В: в. Монд, септ. 2005

34. Конституция на РБ, С, 2007, с. 8-12

по примера на френско-германския диалог и съсредоточаване върху проектите под наслов: „да се обединим в паметта”. Ролята на албанския фактор в региона насочва вниманието към инициативи за по-бързото интегриране в европейския проект, особено с общобалканската конференция през 2016 г. в Сараево, която да акцентира върху мултикултурното разнообразие на региона. Поемането на огромните тежести по създаването и поддържането на държавността в Западните Балкани е добра инвестиция за образа на ЕС.

Правото на самоопределение, неясното тълкуване на това право и неговото едностранчиво използване от редица държави и етноси, както и толерирането на такива прецеденти, заедно с липсата на санкции към същите, в допълнение с икономическата криза на Балканите, представляват една картина на задълбочаващи се икономически, социални и културни кризи. Разрезът между добре категоризираната и изчерпателна дефиниция на „правото на самоопределение” и неговото ограничено използване в много сложните и специфични конфликт на Балканите подбужда етноцентризм и краен национализъм.

Затова процесите на евроинтеграция на Балканите трябва да вървят паралелно с по-дълбоко сътрудничество между страните в региона в сферите на икономика, образование и сигурност. Не са безпочвени и призивите на някои икономисти за създаването на Балкански митнически съюз, който да гарантира стабилността и конкурентноспособността на стоките на Балканите с тези в Западна Европа и Евроразоната.

Имайки своето геополитическо място в центъра на Балканите, със своя опит в евроатлантическите отношения и в изграждането на етнически работещ модел, България може да бъде пример за едно широко балканско сътрудничество, което да постигне регионално оздравяване от миналите грешки и по-хомогенен и силно развиващ се в бъдеще регион.

Използвана литература:

- Борисов, Орлин, Права на човека, С., 2003
- Гавралов, Иван, Правото на самоопределение на народите, С., 2008
- Динков, Динко, Кризата в конструирането на Югоизточна Европа след Студената война като изпитание за българската външна политика, сп. Икономически алтернативи, бр. 6, С., 2011
- Заключителен акт на Съвещанието на ОССЕ, приет в Хелзинки (3.08.1975 г.), документ 14 I.L.M.1292 (1975), Chapter III.
- Конституция на РБ, С., 2007
- Проданов, Васил, Защо бивша Югославия стана територия на сблъсък на цивилизации, а България - не?, в. Монд, септ. 2005
- Тодоров, Върбан, Казусът Косово и новите световни предимства, сп. Дипломатия, кн. 2, С., 2009
- Bobev, Bobby, The Albanian factor on the Balkans at the end of the XX-th and the beginning of the XXI-th century, Diplomacy in South-Eastern Europe, Diplomatic Institute, S., 2009

Възможен ли е отделен субрегион Западни Балкани?

*Теодор Славев, Анита Ерделска, Богдан Панайотов,
Николай Бериевски, Светозар Стоянов, Христо Славов*

Югоизточна Европа бе пряко повлияна от значителните промени в международната система, случили се през 90-те години на ХХ век. Тогава се очертаха и основните тенденции в региона на Югоизточна Европа. В резултат на прехода от политически режим на държавния социализъм към демократична институционална конфигурация и обществено развитие, всяка една от страните страдаше от симптоматични проблеми като организирана престъпност и корупция. България и Румъния се обособиха сред държавите, поставили като свои приоритети членство в ЕС и НАТО и напредваха по-бързо от останалите. Същевременно западната част на полуострова навлезе в порочна спирала на конфликтите, чиито последици бяха стотици хиляди жертви и бежанци, и разстроени общественополитически механизми. Този регион в региона беше формално дефиниран като такъв по време на срещата на Европейския съвет в Солун в средата на юни 2003 г. Тогава страните от ЕС приеха документ, наречен „*The Thessaloniki Agenda for the Western Balkans: moving towards European integration*”, декларирайки своя ангажимент към страните от Западните Балкани³⁵. Впоследствие тази категория придоби широка употреба и стана нарицателна за страните, характеризиращи се с дълбоки структурни проблеми, междуетнически и междудържавни противоречия и слаби икономики.

Съдържанието на понятието Западни Балкани се предефинира няколкократно след 2003 г. През 2006 г. Държавната общност Сърбия и Черна гора се раздели, а през 2008 г. Косово едностранно обяви независимост. През 2013 г. Хърватия стана член на Европейския съюз. Още повече се засили и присъствието на НАТО в региона, след като през 2009 г. Албания и Хърватия станаха членки на Алианса. Това имаше ограничен ефект върху стабилността в региона, тъй като до голяма степен противоречията са налични и днес. От друга страна, отслабването на влиянието на Русия след

35. Thessaloniki European Council 19 and 20 June 2003 Presidency conclusions, достъпно на http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-03-3_en.htm 17.05.2015 г.

дезинтеграцията на СССР е безпрецедентен процес от векове насам. В новите условия, най-вече след събитията в Украйна, това поставя под въпрос сигурността и повишава вероятността от възникване на междуетнически конфликти, които да бъдат употребени за запазване или възвръщане позициите на някои от влиятелните международни фактори.

Целта на настоящата разработка е да представи различни гледни точки и проблемни моменти по отношение интензифициране на сътрудничеството на Балканите. Основният фокус на анализа е широкото разбиране за сигурността. Ще бъде обърнато внимание на позициите на ЕС и отношенията между САЩ и Русия и интересите им в региона като променливи на сигурността. Историческият поглед ще помогне да бъдат изведени повтарящи се феномени, а етно-малцинствените и конфесионалните нестихващи конфликти ще бъдат разгледани като значим проблем. Очертани са и политически механизми за засилване на сътрудничество на държавите от региона.

Сигурността – възможност или заплаха за засилено сътрудничество?

Както много други терминологични понятия в международните отношения така и терминът „сигурност” няма единна дефиниция. Какво всъщност означава сигурността? За кога се отнася? От какво се поражда? Отговор на тези въпроси дава наличието на въоръжени конфликти, застрашаващи суверенитета на отделни страни, както и безопасността на тяхното население. Понятието зависи от контекста, в който се разглежда и позволява на учените да анализират различни аспекти на сигурността – от чисто военната страна, през здравеопазването, до човешката сигурност, свързана с предпазване на цивилното население и природоопазването като фактор, който влияе на сигурността в конкретни случаи. По-широка дефиниция на понятието „сигурност“ би ни позволила да разберем какво значи то в контекста на заплахи и застрашителни действия от страна на различни държави в международната система.

С края на Студената война на територията на Европа се загатват нови теми, свързани с нейната сигурност, които обхващат проблеми като нелегалната имиграция, етническите и религиозни

конфликти, трафика на хора, организираната престъпност, тероризма, както и заплахи пред опазването на околната среда. Създаването на ЕС, както и неговото трайно разширяване през втората половина на XX и началото на XXI век, полагат основите на устойчива интеграция, а сигурността във всички негови измерения става приоритет.

Въпреки това, остават страни на територията на Стария континент, които не са част от Европейския съюз. Част от мнозинството от „неинтегрирани” страни е разположена на територия, раздирана от етнически и религиозни конфликти, продукт на разпада на Югославия и липсата на сигурност и партньорство между отделните страни в региона. Анализът е базиран на модела на регионалния комплекс за сигурност на Бари Бузан и Оле Уейвър, основаващ се на десетте най-важни приоритета за сигурността в Европа - ЕС като регион³⁶: Двамата автори използват секторен подход при анализа на широкото понятие сигурност, за да открият какво всъщност е от значение за сигурността на всеки регион. Основна теза на теорията е идеята, че всяка заплаха се пренася по-бързо на кратки разстояния, отколкото на по-дълги такива, което прави взаимодействието между отделните страни в даден регион от особено значение, организирайки ги в регионални клъстери за сигурност.³⁷ Според Т.В. Пол, *„регионът е клъстер от страни, които са в географска близост едни до други и са свързани културно и идейно по определен и специфичен начин.”*³⁸ Всяка промяна в този контекст рефлектира върху дългосрочните последици, свързани с войната и мира в даден регион.

Днес приоритетите в Европа са същите, с тази разлика, че

36. Десетте приоритета, посочени от тях са: (1) Страх от миналото на Европа да не се повтори в бъдещето; (2) Европейската интеграция е представена като заплаха за националната идентичност; (3) Местни конфликти с малко значение от типа на Южен Тирол, Северна Ирландия, Баски регион в Испания, Корсика; (4) Етнически конфликти в Източна Европа и Западните Балкани; (5) Нестабилност в Русия и Средиземно море; (6) Глобализацията и нелегалната имиграция; (7) Тероризъм, организирана престъпност, трафик на наркотици; (8) Сигурност, свързана с околната среда и нейното опазване; (9) Световен тероризъм, регионални конфликти; (10) Традиционните военни отношения между страните в ЕС (сведени са до минимум, тъй като Европейският съюз потиска подобни действия между страните-членки, така че да не застрашат интегритета на Общността). Вж. повече в: Buzan, B. and Waever, O. (2003) *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, стр. 356-361.

37. Пак там, стр. 4.

38. Paul, T. V. (2012) *Regional Transformation in International Relations*. In: Paul, T. V. (ed.). *International Relations Theory and Regional Transformation*. Cambridge University Press, стр. 4.

претърпяват пренареждане по степен на важност. Интеграцията в ЕС води до мир, сътрудничество, разоръжаване и устойчиво развитие на основата на споделени ценности и критерии за членство. Западните Балкани са изпълнени с тлеещи етнически конфликти, религиозни сблъсъци, потъпкване на демокрацията, фундаменталните ценности и правата на човека. Изследването търси критичен поглед върху три основни фактора, които са от ключово значение за сигурността в Западните Балкани, а именно: страхът от миналото на Европа да не се възроди в бъдещето, етническите и религиозни сблъсъци, както и влиянието на Русия и САЩ в отделните държави от Западните Балкани.

Особено внимание се поставя върху вътрешната уязвимост на отворените общества, каквото е и европейското. Според Мейджър и Мьолинг, по-вероятно е ескалацията на конфликти в бъдеще време не да започне чрез въоръжена конвенционална атака, а чрез дестабилизиране на населението отвътре и потискане на малцинствените групи.³⁹ Такива действия представляват част от понятието „хибридна война“, което засяга и страните от Западните Балкани.

Историята – ключ към разплитане на възела?

Балканското културно пространство се формира в резултат от дългогодишен културен диалог и продължително историческо съжителство на отделни етнически групи, езици и диалекти, системи на писменост, религиозни вярвания.

Характерно за населението на Балканите е, че в различни исторически периоди е живяло заедно, в рамките на една държава. Като се започне от Римската империя, след това Византия и Османската империя, донякъде такова окрупняване е и в рамките на т.нар. Източен блок, а нова такава идея е за окрупняване под формата на участие в ЕС. Именно затова може да се очаква, в едно близко или далечно бъдеще, Балканите пак да бъдат единни посредством по-засилено взаимодействие и споделяне на общи ползи.

Тук традиционно се преплитат интересите на политическия

39. Major, C. and Mölling, Ch. (2015) A Hybrid Security Policy for Europe: Resilience, Deterrence, and Defense as Leitmotifs. [Онлайн] 7 Май 2015 г., достъпно на <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?ots591=4888caa0-b3db-1461-98b9-e20e7b9c13d4&lng=en&id=190305> [Отворено на 20.05.2015 г.]

Изток и политическия Запад, които по-често са водели до сблъсък, отколкото до сътрудничество. И са резултат от превземане на нови територии и присъединяване на население. След създаването на Османската империя следват няколко века на борби между покорените народи и завоевателите. В крайна сметка един след друг, тези народи извоюват своята независимост, но пък се появява въпросът „В какви граници да бъде нашата държава?“. Държавнотговорната политическа мисъл на Балканските държави след освобождаването е насочена към възстановяване на облика им от славното минало. Гръцката „Мегали идея“ на Йоан Колетис (14 януари 1844 г.), целяща възстановяване на Византийската империя, сръбското „Начертание“ на Илия Гарашанин (края на 1844 г.) за обединяване на териториите от времето на цар Стефан Душан, миражът за „Велика България“ на премиера д-р Стоян Данев от началото на XX век⁴⁰ и аналогични великодържавни стремежи в другите балкански страни, активно подкрепени от прекомерни династически амбиции, завихрят перманентна пропагандна война на полуострова, блокират балканското разбирателство и единодействие и създават вътрешно напрежение, което не обслужва общобалканските интереси. Въпреки това, обаче, общата историческа задача за освобождаване на Балканите от османска и австрийска власт и за ефективно противопоставяне на опеката на Великите сили, ражда социалдемократическия лозунг „*Балканите за балканците!*“, който е бил подкрепен от различни политици и общественици от балканските страни. По време на Балканската война (1912 г.), се наблюдава военно сътрудничество между: България, Сърбия, Гърция и Черна гора, срещу Турция⁴¹. Въпреки общият неприятел и желанието за победа и освобождаване на много християни, останали в рамките на Османската империя, този Балкански съюз е временен и нетраен международен акт. Той е скрепен със споразумения, но все пак са стаени дълбоки разногласия и вражди между народите. Въпреки гръмките победи

Thessaloniki European Council 19 and 20 June 2003 Presidency conclusions, достъпно на http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-03-3_en.htm 17.05.2015 г.

40. Този проект, за разлика от останалите, не предвижда присъединяването на земи, чието население да не е преобладаващо българско.

41. То идва в резултат на проведената в Женева през 1907 г. среща на представители от България, Гърция, Румъния и Сърбия, по време на която се приема Резолюция за необходимостта от създаване на Източна федерация.

над Османската империя, тези разногласия се появяват още по време на войната, като „ябълката на раздора“ става Македония, която е поделена между Гърция, Сърбия и България.

Противоречията и споровете между страните на Балканите избухват с пълна сила и през следващите военни конфликти - Първа световна война и Втора световна война. През Първата световна война Балканите отново се превръщат в арена на войни, като този път държавите се опитват да решават наболели национални въпроси, участвайки в една от двете големи воюващи групировки - Централните сили и Антантата. Следвоенният период преминава като цяло под знака на разделителните линии, установени с Версайските договори. Но идеята за регионална взаимност е поддържана от обсъждането на нови проекти за изграждане на Южнославянска федерация, на Дунавска федерация и на Българо-Югославско-Чехословашка федерация. Динамизирането на политическия живот с идването на Хитлер на власт (1933 г.), приемането на СССР в ООН (1934 г.) и преминаването на ревизионистичните сили на Балканите, Европа и света в открито настъпление, дават тласък на балканския диалог. Балканските конференции водят до създаването на Балкански съюз между Гърция, Турция, Румъния и Югославия (1934 г.), а ООН обсъжда, във връзка с това, идеята за учредяване на Институт за балканско коопериране.

Напрежението, отново, ескалира във Втората световна война. И двете световни войни се отразяват негативно на балканските народи, освен многото жертви и материални загуби, противоречията между страните в региона не намират своето решение.

След Втората световна война следва период на окрупняване. Албания, България, Румъния и Югославия стават част от т.н. Източен блок. Все пак, от средата на 50-те години на XX век започва постепенно размразяване на отношенията между балканските страни, благодарение на Инициативата за превръщане на Балканите в безядрена зона (1957 г.), пробивът на Доктрината за мирно съвместно съществуване между държави с различен обществен строй (1958 г.), Движението за балканско разбирателство (възникнало в Гърция през 1959 г. и разпространило се в другите

страни от региона) и Движението за сигурност и сътрудничество в Европа (обхванало и балканските страни през втората половина на 60-те години).

Трайното разкрепостяване в международния живот, станало възможно с Горбачовата „перестройка“, рефлектира в интензивността, обхвата и равнището на балканския диалог. От голямо значение е иницирираната от Югославия първа Среща на министрите на външните работи на балканските държави (Белград, 1988 г.), последвана от срещи на висши представители на външните министерства, на ресорни министри и на експерти. Подписани са споразумения за взаимно ненападение, за преки телефонни връзки между държавните ръководители, военните министри и граничните войски, за неразполагане на войски и съоръжения от други райони на Европа, за изграждане на взаимно свързана балканска железопътна система.

Като цяло, обаче, след Студената война, балканското сътрудничество протича бавно и трудно. Общата изостаналост на региона продължава да прави балканските държави силно зависими отвън. Проблемите от миналото възбуждат стари амбиции и националистически изблици, които умело се използват от извънрегионални фактори. Реанимираните балкански национализми довеждат до непрекъсната ескалация на кризите на Балканите, всяка от които води до влошаване или замразяване на балканското сътрудничество и забавяне на развитието.

Отначалото на XXI век лидерската роля на Балканите принадлежи на силата, която обединява, а не разединява – Европейския съюз. Благодарение най-вече на него стават възможни и първите реални стъпки към действително общобалканско сътрудничество.

Етнически, малцинствени и професионални въпроси на Балканите – накъде след упадък на мултикултурализма?

Един от аспектите на сигурността неизменно е въпросът за малцинствата - деликатен проблем, изискващ огромни усилия и енергия от страна на политическия елит, за да не се допусне нестабилност. В Западните Балкани причините са вкоренени в историята, но те се пресичат с трудностите и обтегнатите отношения в настоящето, което несъмнено рефлектира, от една

страна, върху социалната и вътрешнополитическа обстановка, и от друга – върху съседските отношения между страните.

Европейският съюз определя етническите малцинства и зачитането на правата им като един от основните критерии за провеждането на преговори за членство. Законодателната база, уреждаща тези отношения е разработена в чл. 2 от Договора за Европейски съюз и чл. 21 от Хартата за основните права на ЕС, с която се забранява всяка форма на дискриминация.⁴² Всяка държава желаеща да се присъедини към ЕС трябва да покаже готовност и воля да осигури на своите малцинства правата, гарантирани им от Съюза. Европейската комисия, обаче, има възможността единствено да изисква спазването на посочените актове, но тя няма правомощия по отношение на признаването на статут на дадено малцинство, тяхното самоопределяне и обявяване на независимост или пък режимът на използване на регионални и малцинствени езици. Това е от компетентността на националните държави. Именно те трябва да използват всички законни инструменти, за да гарантират основните малцинствени права.

Независимо от различния статут на страните от Западните Балкани спрямо ЕС, последният има големи изисквания към всяка от държавите по отношение на националните им малцинства.

Именно малцинствата са в основата на многото конфликти, случили се на територията на Западните Балкани в близко минало. Още след разпадането на Югославия през 1991 г., започва гражданска война в Хърватия между сърби и хървати. През 1992 г. започва гражданска война на територията на Босна и Херцеговина, която освен че е на етническа основа, е и на религиозна такава. В периода 1998 г. – 1999 г. протича Косовска война, по време на която косовските албанци се опитват да се сдобият с независимост от Сърбия, но която приключва с бомбардировки от страна на НАТО. Списъкът с етнически конфликти може да бъде продължен с военния сблъсък в Република Македония през 2001 г., когато етнически албанци нападат силите за сигурност на страната.

42. Чл. 21 – Недискриминация 1. Забранена е всяка форма на дискриминация, основана по-специално на пол, раса, цвят на кожата, етнически или социален произход, генетични характеристики, език, религия или убеждения, политически или други мнения, принадлежност към национално малцинство, имотно състояние, рождение, увреждане, възраст или сексуална ориентация.

Но дори след многото споразумения, сключени между едни и други държави, и дадените повече или по-малко права на отделни малцинства в никакъв случай не може да се твърди, че напрежението намалява с отминаването на годините. Напротив, държавите изпитват огромни трудности по пътя си на интеграция към ЕС. Македония е със статут на кандидат-членка вече десет години. Към Сърбия Съюзът се опитва да подхожда деликатно, най-вече заради висящия статут на Косово. А последната търпи остри критики от страна на ЕК, най-вече по въпросите за изграждането на институции и въвеждането на върховенство на закона.⁴³

От друга страна, ефективността на ЕС като модел на интеграционна общност намалява заради проблемите, които има да решава. Влошаването на връзките с Русия, предизвикано от кризата в Украйна, огромният брой имигранти, който не може да бъде поет от социалните системи на държавите-членки, продължаващата икономическа криза, нарастващият демократичен дефицит са част от трудностите пред ЕС. В този контекст бе взето и решението на Комисията „Юнкер“, че в течащия мандат нови присъединявания няма да има. На този фон страните от Западните Балкани трябва да изпълняват критерии и водят преговори.

Етническите и малцинствени въпроси, обаче, са едни от най-трудните за разрешаване и прилагането на отделни резолюции и предписания не е достатъчно. Разделянето на обществото на групи, при това едната посочена като доминираща, създава чувство за превъзходство у едните и за неудовлетвореност у другите. В съжителство на „врагове“ политиката взима превес над критериите и международното право, а договореностите са до време.⁴⁴ Така, както Охридското споразумение не попречи на ескалация на напрежението в Република Македония през 2015 г., когато в Куманово Армията за национално освобождение обяви, че започва създаването на Република Илирида.

Провалът на мултикултурализма е само потвърждение за нуждата от нов и силно ангажиран подход. Подкупването на

43. Данни от последния публикуван Доклад на ЕК относно напредъка на Косово, 2014 г.

44. Карл Шмид дефинира примата на политиката над правото, като се аргументира, включително и чрез посочването, че в случай на война общото право спира да действа и политиката е водеща. Вж. повече в Шмит, К. Понятието за политическото. ИУ „Св. Климент Охридски“. С. 2008

етносите чрез привилегии и помощи само води до капсулирането им, препречвайки пътя за каквато и да било интеграция в рамките на държава.

Паметта на Балканите е твърде силна, а обществата прекалено чувствителни. Те трудно биха понесли налагането на модели „отгоре“. Умората от подобни действия е голяма. Но няма как да се очаква, че оставени сами да се борят със спомените и последиците от конфликтите, балканските държави биха изградили партньорство помежду си.

Ето защо на преден план излиза отговорността на ЕС. **Съюзът** трябва да намери правилния и специфичен подход към тези държави.

Отношенията между Русия и САЩ: разведряване или „нова Студена война“? Къде ще се окажат Западните Балкани?

С началото на демократичните промени в цяла Източна Европа дезинтеграцията на Съветския съюз и края на съществуването на Варшавския договор на Балканите се откри **геополитически вакуум**. На фона на фундаменталните промени във всички страни от предишния Източен блок процесите в Югославия придобиха драматичен характер. При такива условия Съединените щати успяха да се наложат като фактор с първостепенно значение. В изявление на президента Бил Клинтън от юли 1994 г., касаещо американската Стратегия за национална сигурност, той заявява: „*да се утвърждава ключовата роля на НАТО в Европа след Студената война*“. Много институции ще играят роля в този процес, в това число ЕС, ЗЕС, ОССЕ и ООН. Но най-важна роля ще играе НАТО, най-великият политиковаенен съюз в историята“. Придобилият повече единство чрез Договора от Маастрихт Европейски съюз също засилва позициите си в Югоизточна Европа. Посредством Роайомонския процес, чиято цел е стимулирането на регионални проекти в областта на развитието на гражданското общество, културата и правата на човека, ЕС цели стабилизиране и развитие на Югоизточна Европа. Във връзка с това, силна укрепваща роля оказва и т.нар. Пакт за стабилност, който засили процеса на интеграция и регионално сътрудничество между страните от региона ЮИЕ.

Влиянието на Съединените щати на Балканите има главно военен характер и се изразява в разширяване на НАТО посредством членство на някои от страните, военни учения и преки военни намеси. Още преди окончателния край на кризата в Босна САЩ започват да настояват за прекратяване на сръбския контрол над Косово, както се подчертава в „Стратегия за националната сигурност на САЩ през новия век“ от 1997 г. С провеждането на Операция „*Съюзна сила*“ САЩ отново се намесва и действа като един от основните играчи на Балканите.

Влиянието на САЩ в региона се усеща осезаемо и чрез присъединяването на България и Румъния в НАТО през 2004 г., както и Албания и Хърватия през 2009 г. САЩ разполагат с военни съоръжения и обекти за съвместно ползване на територията на България и най-голямата американска база на Балканите в Косово. Силното военно присъствие е показател за сериозна геополитическа ангажираност в региона на ЮИЕ, както и за намеренията и интересите на Вашингтон на Балканите. Няма как да пропуснем и многобройните съвместни учения между НАТО и Македония, Сърбия, Черна Гора и Албания, като част от Партньорството за мир.

По време на подписването на Договора за стратегическо партньорство между САЩ и Албания на 20 април 2015 г. помощник държавния секретар на САЩ Виктория Нюланд отбелязва: „*Албания е постигнала толкова много напредък, откакто установихме отношения през 1991 г. и ние бяхме изключително горди от подкрепата си към Албания за присъединяването ѝ към НАТО през 2009 г., както и сега, когато Албания се стреми да се присъедини към ЕС. Албания в процеса също така отбеляза значителен принос за регионалната и глобалната сигурност в Косово, в Афганистан, в Ирак...*“⁴⁵

След разпада на СССР и със засилването на центробежните процеси в Русия, вътрешнополитическата нестабилност и икономическите проблеми, Москва губи своята традиционно силна роля на Балканите. С настъпването на новия век идва и осезаемата вътрешна консолидация на политическата власт в Русия около личността на Владимир Путин. Паралелно се възвръща част от

45. Albania-US Strategic Partnership, 19. 04. 2015, <http://www.noa.al/en-post/en/487738.html>

предишното влияние на страната на международната сцена. Това ѝ позволява да проектира своето влияние посредством енергийни проекти и разчитайки на исторически и религиозни аргументи.

През годините след приемането на Резолюция 1244 относно статута на Косово, Русия е основният противник на косовската независимост. След едностранно обявената независимост САЩ и ЕС бързат да определят Косово като уникален случай, който трябва да остане единствен, докато в същото време руският президент Владимир Путин го нарича „ужасен прецедент“. Неслучайно присъединяването на Крим беше обосновано със случая Косово. Съгласно Парижката харта на ОССЕ от 1990 г. на първо място излиза принципът за правото на самоопределение, който стои над националния суверенитет и териториалната цялост. Тази постановка е категорично отхвърляна от сръбските политици, които настояват за разрешаване на проблема в СС на ООН. Чрез своята подкрепа за Белград, Русия се утвърди като основен партньор на Сърбия на Балканите. Косовската независимост, която все още се приема с изключителна емоция сред сърбите е в основата на близките отношения с Москва в днешни дни. От там неведнъж са свързвали подкрепата по случая Косово с невлизането на Сърбия в НАТО.

С развитието на Украинската криза и провала на руския проект „Южен поток“ отношенията между Русия и САЩ придобиват особено значение за Западните Балкани. Във връзка с това е нужно да бъдат открити три основни точки с конфликтен потенциал. Те придобиват особена важност с оглед ограниченията пред реализацията на руските интереси и съответно утвърждаването на американското влияние в региона като неоспорим фактор. Всеки един от тези елементи е проблематичен и по отношение на европейската интеграция. Първият е Босна и Херцеговина, чието функциониране е регламентирано посредством Дейтънските споразумения от декември 1995 г. Сложният механизъм затруднява взимането на политически решения и това се отразява върху етническите взаимоотношения. Неслучайно от години насам дебатът за структурата на Босна и Херцеговина периодично се интензифицира. Вторият случай е независимостта на Косово. С цел предотвратяване на нов сръбско-албански конфликт в

Косово, ЕС пое инициатива за установяване и поддържане на диалог между Белград и Прищина без това да изисква признаване на независимостта. Безспорен пробив беше подписаното през април 2013 г. споразумение за „нормализиране на отношенията“ между двете страни. Така поставен, обаче, въпросът намира своето ограничено разрешение, тъй като сръбското членство без признаване на Косово би означавало още един неразрешим казус, подобен на случая с името на Република Македония. Това поставя под въпрос крехкия етнически баланс в северната част на Косово, където съществува компактно сръбско население. От друга страна, стъпки към осъществяване на идеята „Велика Албания“ биха върнали Западните Балкани в последното десетилетие на ХХ в.

Спорът за името на Македония се очертава като трудно разрешим и с потенциал за износ на нестабилност при специфично развитие на събитията в самата държава. Събитията от 2001 г. демонстрираха пряката зависимост между процесите сред албанските общности на Балканите и тази в Македония, която е около една четвърт от нейното население.

Посочените специфики в международната система, в съчетание с очертаните конфликтни зони, правят Западните Балкани регион в региона (субрегион) с особена роля за Европа. Проблемите затрудняват регионалното сътрудничество и изискват особен подход от страна на Европейския съюз. Всяко бездействие от страна на ЕС може да доведе до изблик на национализми, които да имат извънрегионални последици. Новите тенденции в международните отношения извеждат на преден план въпроса за стабилността в тази част на Балканите на фона на случващото се в Украйна и Близкия изток. С опитите за реализиране на проекта „Турски поток“ Русия се стреми да направи пробив в регион, който счита за приоритетен във външната си политика. Съединените щати ще търсят отговор на това. Неяснотата на инструментите, с които те ще си послужат, носи със себе си потенциал за конфликти в бъдеще.

Вместо заключение: задънена улица?

В светлината на изложеното дотук се очертават няколко извода. Първо, сигурността на Западните Балканите, а оттам и на Европа,

отново ще се появява като значим проблем. ЕС следва да търси интензивни механизми за привличане на страните от региона към интеграционни процеси. Най-важната задача пред Съюза е да даде политически отговор относно присъединяването в условия на официално замразяване на процеса от Комисията „Юнкер“.

Второ, политическите, икономическите, социалните и културните отношения на Балканите са пронизани от историята, която е предлагала условия за засилено сътрудничество, интеграция, дори и политически проекти за федерализация. Всички те, обаче, не са постигнали устойчиво сътрудничество между страните, а проблемите продължават и днес – част от тях се задълбочават.

Трето, новата вълна на конфесионални конфликти на Балканите е аларма за потенциална катастрофа. Анализът показва, че икономическата интеграция в рамките на ЕС може да послужи като страничен инструмент и стимул за преодоляване на разделението в други сфери.

Четвърто, геополитическата ситуация се промени с оглед събитията в Сирия, Украйна и др. Балканите отново станаха прицел на извънрегионални интереси. На този фон, САЩ и Русия активно заявяват своите позиции, многопластово реализират проекти в региона, но в крайна сметка това противопоставяне отново съдейства за задълбочаване на разделението и е бариера пред регионалната интеграция.

В тази връзка е възможен субрегион Западни Балкани, но само и единствено като част от Европейския съюз, където обичайно решенията се взимат и спрямо регионална принадлежност на страните, поради общи интереси и проблеми за решаване. Конфликтният потенциал в Западните Балкани може да бъде минимизиран и дори елиминират само при пълноправна политическа и икономическа интеграция с Европейския съюз, който има интерес от това и от гледна точка на собствената си сигурност.

Използвана литература:

- Динков, Д., Регионалното сътрудничество в Югоизточна Европа, София, 2002
- Albania-US Strategic Partnership, 19. 04. 2015, <http://www.noa.al/en-post/en/487738.html>
- Buzan, B. and Waever, O. (2003) Regions and Powers: The Structure of International Security, Cambridge University Press
- Major, C. and Mölling, Ch. (2015) A Hybrid Security Policy for Europe: Resilience, Deterrence, and Defense as Leitmotifs
- Paul, T. V. (2012) Regional Transformation in International Relations. In: Paul, T. V. (ed.). International Relations Theory and Regional Transformation. Cambridge University Press
- Thessaloniki European Council 19 and 20 June 2003 Presidency conclusions, http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-03-3_en.htm
- Балканите – криза на идентичностите и межкултурни комуникации, в. Култура, бр. 19/20, 17 май 2002 г.
- Доклад на ЕК относно напредъка на Косово, 2013 г.
- Чавдарова, М., Политически системи и външна политика на балканските държави, УИ „Стопанство“, София 2008 г.
- Шмит, К. Понятието за политическото. ИУ „Св. Климент Охридски“, София 2008 г.

Сърбия накъде?

Анита Ерделска

Югоизточна Европа е най-диференцираната в езиково и културно отношение част на Европа. В тази част на континента са оставили следи четири империи – Римската, Византийската, Османската и Хабсбургската. Това е регионът, в който си дават среща католицизмът, православие и ислямът. Това е и мястото, в което са се пресичали и продължават да се пресичат интересите на световните сили. Дори наименованието „Балкани” често е негативно натоварено и има за цел да отдели смислово региона от останалата част на континента. Но Балканите продължават да предизвикват интерес към себе си, като в същото време е трудно да се възприемат всички съществуващи специфики.

Идеята тези страни да бъдат обединени в едно цяло е отдавна. Два пъти в началото на ХХ в. Русия се застъпва за създаването на Балканска федерация. В началото на века е било обмисляно включването и на Турция. Донякъде замисълът намира реализация в създадената от Йосип Тито федерална Югославия, просъществувала значително време от 1945 г. до 1991 г. Но всеки един опит балканските страни да бъдат консолидирани води до противоречиви резултати.

След края на Втората световна война регионът попада в обсега на комунистическия блок. В някои части влиянието е силно, в други не толкова – Югославия не е член на Варшавския договор и успява да намери баланс между Запада и Изтока, но така или иначе Балканите за дълъг период от време не са част от капиталистическия свят. След разпада на СССР и предприемането на т.нар. демократични преходи се появява нов притегателен център за тези държави – Европейският съюз.

Впроцеса на разширяване на Съюза особен интерес представлява Сърбия и нейният път на развитие след разпадането на Югославия. Ключовото географско разположение, силното влияние на историческото наследство, трудните взаимоотношения с част от съседите, неясната външна политика са знак, че ЕС ще трябва да изостави разбирането, че Балканите са едно цяло и да подходи с

нова концепция по време на преговорния процес с тази държава.

Сърбия подаде молба за членство в ЕС през 2009 г. и получи статут на държава-кандидатка за членство през март 2012 г., след като Белград и Прищина постигнаха споразумение по въпроса за регионалното представителство на Косово. Европейският съвет одобри на заседанието си през юни 2013 г. препоръката на Комисията за започване на преговори със Сърбия за присъединяване, а преговорите за асоцииране започнаха официално на 21 януари 2014 г. В началото на 2015 г., обаче, все още не са отворени преговорни глави.

Дългият период между подаването на молба за членство и получаването на статут на страна-кандидат е предизвикан от отказа на Сърбия да води диалог с Косово. През 2008 г. Парламентът на Косово прие Декларация за независимостта на страната от Сърбия. Самата Декларация беше обявена за недействителна от Националното събрание на Сърбия, а Косово все още не е получило официално признаване от международната общност.

ЕС пое ролята на посредник между Белград и Прищина. и три години след самопровъзгласената независимост (2011 г.) в Брюксел започнаха преговорите между двете страни. До този момент, обаче, Сърбия ясно показва, че няма да признае независимостта на бившата си провинция. По време на посещението си в Албания през месец май 2015 г., премиерът Александър Вучич заявява, че *„Косово е Сърбия: Ние разглеждаме Косово като територия на Сърбия, докато Албания вярва, че Косово е независимо“*.

По-меката позиция от страна на Сърбия по отношение на статута на Косово не е единственото изискване от страна на Европейския съюз. През последната година, поради трудната геополитическа ситуация в Източна Европа, се създаде известно напрежение в отношенията между Брюксел и Белград. Става дума за кризата в Украйна, която противопостави ЕС и Русия. Държавите-членки трябваше да се съобразят с решението за налагане на санкции срещу Русия, докато за страните-кандидатки такова задължение нямаше. Нееднократно, обаче, Съюзът поиска от Сърбия демонстриране на солидарност. *„Ако Белград иска да се придвижи към членство в ЕС, трябва да изпрати правилния сигнал по въпроса за санкциите срещу Русия“* бяха думите на номинирания за поста комисар по разширяването и политиката на съседство на

ЕС Йоханес Хан, по време на изслушванията пред Европейския парламент на 30 септември 2014 г. В отговор, политическият елит на съседката ни продължи да настоява, че ще направи всичко възможно да поддържа близките си отношения с Русия, като това не би трябвало да пречи на присъединителния процес.

Добрите връзки с Руската Федерация са от голямо значение за Сърбия. През 2008 г. 51% от акциите на сръбската национална енергийна компания бяха продадени на руския „Газпром“, което означава, че Москва има силно влияние върху енергийния сектор на страната. Не е за пренебрегване фактът, че през 2013 г. Русия предостави заем от 800 млн. евро, насочен за обновлението на сръбските железници. Освен всичко друго, отказът за подкрепа на санкциите позволи на Сърбия да избегне неприятната ситуация с блокирането на износа на селскостопански продукти към руския пазар. При посещението на президента Путин в Белград през месец октомври 2014 г. между двете славянски страни бяха подписани значителен брой споразумения като например за военно-техническо сътрудничество и взаимна защита на секретна информация.

Сърбия не скри разочарованието си и от прекратяването на проекта „Южен поток“, след като на 1 декември 2014 г. Владимир Путин съобщи за това в свое изявление. В интервю пред медията CNN същия месец Вучич заяви, че сръбското правителство е шокирано от новината, а външният министър Ивица Дачич поиска от руския си колега Сергей Лавров да бъде намерен начин проектът „Южен поток“ да бъде реализиран. На този етап, обаче, е сигурно, че проектът няма да бъде осъществен според първоначалния замисъл. Сърбия изяви готовност да се включи в новия „Турски поток“, но демонстрира предпазливост заради все още многото въпросителни около проекта.

Независимо от усилията, които полага, за Сърбия е все по-трудно да намери баланс между световните сили. На спомената по-горе среща в Тирана, между премиерите на Сърбия и Албания, след леките провокации от страна на Вучич за Косово, разговорът продължи през призмата на икономиката, където нещата са по-лесни и ясни. Страните поискаха помощ от ЕС за различни регионални и инфраструктурни проекти, а премиерът Рама заяви, че държавите им имат реалния шанс да осигурят просперитет

на региона, повтаряйки опита на Франция и Германия при създаването на Европейската общност за въглища и стомана. Най-силен отзвук, обаче, имаше изказването на Вучич, че Сърбия е готова да диверсифицира източниците си на газ, което е много важно и за нейните американски приятели.

След такива разговори е трудно да се предположи, че за Сърбия има друга алтернатива освен членство в Европейския съюз, още повече, че всяка една страна от Балканите е членка, води преговори или е със статут на кандидат. Едва ли би могло да се стигне до изолацията на Сърбия на полуострова. Това би означавало не само трудни политически отношения с европейските държави, но и още по-трудни условия за икономическо развитие.

И за да е по-сигурно, че страната върви в правилна посока, след посещението си в Тирана, сръбският премиер замина на първата си визита във Вашингтон. Самият Вучич изказа своето разбиране, че *„американските инвеститори не мислят да инвестират в една страна, ако в нея няма политическа стабилност и ако тя не одобрява политиката на САЩ“*, което означава, че държавата не може да си позволи прекалено критикуване на американската политика, още повече когато е заинтересована от сътрудничество с три американски компании в сектора на високите технологии - General Electric, Microsoft и NCR.

Във вътрешнополитически план състоянието на Сърбия също е трудно за дефиниране. Самият Вучич е по-скоро противоречива личност. За двайсетте си години прекарани в политиката, той се превърна от бивш проруски политик-ултранационалист в проевропейски реформатор. Реформатор обвиняван, че се опитва да задуши опозицията чрез влияние върху медиите.

Самият омбудсман на Сърбия Саша Янкович пише в своя годишен доклад за 2014 г., че *„медите в Сърбия не са свободни в степенята, която съответства на една съвременна европейска държава и общество, нито на вече веднъж достигнатото ниво на медийни свободи в Сърбия“*. В доклада за напредъка на Сърбия към европейско членство, публикуван през октомври 2014 година, също се отбелязва влошаване на медийната ситуация: *„Съществуват притеснения относно влошаващите се условия за пълното упражняване на свободата на изразяване в Сърбия.“*

Икономическата сфера, от своя страна, се нуждае от решителни реформи. Държавните разходи трябва да бъдат драстично съкратени. Необходимо е и активизиране на процесите на приватизация, реституция и утвърждаване принципите на пазарното стопанство. ЕК не пропуска да спомене и борбата с корупцията и престъпността, реформите в правосъдието, като значима част от трансформацията на Сърбия, за да се постигне членство.

Сърбия заявява готовност и амбиция да се присъедини към ЕС възможно най-скоро, което е ценно и е предпоставка, която трябва да се използва и от Съюза. В същото време страната като че се опитва да направи невъзможното – да бъде общ приятел и ничий враг. За страна с кръстопътно положение в изначално податлив на конфронтации регион това ще е непосилно.

Интересите на САЩ, ЕС, Русия, а напоследък и Китай са големи. Само през 2014 г. Белград подписа 13 споразумения и меморандуми с Пекин относно финансите, инфраструктурата, телекомуникациите и транспорта. Икономическото сътрудничество между двете страни се подкрепя и с политически споразумения.

Сред политиките в Сърбия назрява несигурност за това в каква посока ще се върви. Сърбите все още са чувствителни по отношение на каквото и да било сърбо-американско сътрудничество. Едва ли днешна Сърбия ще успее да приложи модела за външна политика, използван от бивша Югославия и да осъществи добро партньорство с оказващите влияние сили.

Европейският съюз все пак остава символ на обединението. Общността е средството непрестанно враждуващите страни на Балканите да се обединят, да преодолеят историческото минало. Съдейки по изказванията от срещата в Тирана, май месец 2015 г., балканските страни осъзнават ползите от сътрудничеството. Въпросът е дали ЕС има волята, в период на засилен евроскептицизъм, да уважи различията и спецификите, за да подпомогне партньорството.

Преговорният процес със Сърбия ще е една добра демонстрация, защото именно тази страна се разкъсва най-силно между историята и бъдещето, между славянската и европейската принадлежност, между морала и икономиката. А за Балканите подобно колебание може да има тежки последици.

Използвана литература:

- Славов Х., Сърбия с Изтока и Запада, електронно издание World review, 23.01.2015 г.
- Балкански Ч., Икономиката на Сърбия, електронно издание World review, 14.07.2014 г.
- Д-р Банчев Б., В сянката на Косово и Южен поток: Сърбия и украинската криза, електронно списание Геополитика, 12.08.2014 г.
- Знеполски И., Богданов Б., Фотев Г., Дичев И., Игов Св., Балканите – криза на идентичностите и междукултурни комуникации, електронно издание в. Култура, бр. 19/20, 17.05.2002 г.
- Косово е Сърбия, електронен вестник News.bg, 27.05.2015 г.
- Марини А., ст. Сърбия и ЕС във война за свободата на словото – електронен вестник Euinside.eu, 15.01.2015 г.
- Белград на вода и хляб – електронно издание Капитал, 22.05.2015 г.

(Не)Сигурност в Западните Балкани

Богдан Панайотов

В периода след 1989 г. се наблюдава възраждане на регионализма в международната политика, белязано от повишена междудържавна дейност на регионално ниво. Регионални или субрегионални обединения набират все по-висока скорост като начин, по който страните да извършват или провеждат своите външни отношения. Тази тенденция, обозначена с понятието „нов регионализъм“ е особено видна в Европа, бивша главна арена на биполярната конкуренция, и се наблюдава в две форми. От една страна, вече са установени регионални организации като Европейския съюз, Съвета на Европа, Организацията на Северноатлантическия договор и Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, които играят важна роля на територията на Европа. От друга страна, нови субрегионални договорености са се появили в различни географски райони на Европа. Отличителна черта на новия регионалистки дневен ред е неговият разнообразен и многоизмерен характер; включващ много участници и сътрудничество в областта на високите и ниски нива в политиката. В по-голямата си част, регионализмът се тълкува като естествено положително развитие, което всички участващи страни се очаква да подкрепят. В действителност, обаче, това не винаги е лесен процес, въпреки добрите намерения на тези, които го подкрепят.

Една от основните пречки пред новия регионализъм е възраждането на национализма в много части на света след края на Студената война. Западните Балкани са типичен пример за територия на кръстопът на тези две противоречащи си насоки на регионализъм и национализъм, които могат да се разглеждат като отговор на глобализацията. Въпреки нарастващата регионалистка реторика, значителният брой регионални инициативи и общата цел за членство в ЕС като основни стимули за добросъседско поведение на страни в региона, техните нива на сътрудничество и взаимозависимост, са напреднали в много малка степен.

Целта на настоящия анализ е да разгледа естеството на регионално сътрудничество в Западните Балкани и връзка му с

европейската интеграция като гарант за траен мир и партньорство в региона. Акцентът е върху „регионално“ или „субрегионално сътрудничество“ (не върху „регионализъм“ или „регионална интеграция“) като по-гъвкав тип взаимодействие, обединяващо различни групи от държави, икономики и култури, доминирани от идеята за насърчаване на взаимозависимост⁴⁶. То се отнася до широк процес, който позволява много и различни участници да се включат в изграждането на мрежи на взаимозависимост и общи действия. Това може да включва дейности на двустранно и многостранно равнище, които се провеждат от правителства, местни власти, сектори на гражданското общество и бизнеса. Регионалното сътрудничество включва взаимодействие в сферата на сигурността, икономиката, политиката, културата, образованието и др., и отчита взаимовръзката между всички тези различни нива. Подобен тип сътрудничество може да допринесе за повече икономически просперитет, както и за изграждането на демокрация чрез политически диалог и контакти на ниво гражданско общество и да спомогне за развитие на нагласата за засилено сътрудничество сред правителства и народи. Първа част на анализа се базира върху стимулите и пречките за сътрудничество в Западните Балкани. Втора част представя ролята на ЕС и регионалната интеграция като гарант за мира и сигурността в региона. Трета поставя фокус върху липсата на ясна визия на Съюза по отношение на неговото разширяване, както и върху отсъствието на адекватна стратегия за ефективната интеграция на страните от Западните Балкани в ЕС.

Стимули за сътрудничество в Западните Балкани

Много фактори могат да допринесат за сътрудничество в даден регион. Те включват: географско положение и физическа близост; обща история и наследство; културна и социална сплотеност по отношение на етническа принадлежност, раса, религия или популярната култура; икономическа сплотеност; членство в международни организации или обща цел, за присъединяване към едни и същи международни организации; външен натиск от влиятелни държави и международни организации; общи и

46. Cottey, A. (1998) Introduction. In: Cottey, A. (ed.). Subregional Cooperation in the New Europe: Building Security, Prosperity and Solidarity from the Barents to the Black Sea, London: Macmillan Press. pp. 3-6.

регионални въпроси и проблеми; необходимост от създаване на режим на сигурност в зона на потенциална нестабилност и конфликт и др. Няколко или комбинация от всички тези фактори, могат в един или друг момент, да допринесат за по-напреднала форма на сътрудничество.

Исторически погледнато, най-важният стимул за сътрудничество в региона на Югоизточна Европа е създаването на режим на сигурност в зона на конфликти и фрагментация. След края на Студената война, страните от Западните Балкани декларират своята воля за съживяване на сътрудничеството им в Процеса на сътрудничество в Югоизточна Европа подчертавайки необходимостта от добри съседски отношения и многостранно сътрудничество в областта на политиката, икономиката, правосъдието, хуманитарните въпроси и др.

Общото географско положение е друг важен фактор, водещ до трансграничното сътрудничество в Западните Балкани. Освен това, повечето страни от региона споделят общ исторически опит, като Османското владичество. В комунистическия опит се наблюдаваше общо въздействие върху политическата култура и икономическите структури на западнобалканските страни, които днес са изправени пред сходно развитие и преход.

Съществуването на регионални спорове и общи проблеми, в резултат на прехода, изостаналостта и липсата на сигурност в региона са се утвърдили като основен стимул за сътрудничество между страните от Западните Балкани. Под регионални въпроси се разбират тези, които изискват колективни и многостранни действия от някои или всички държави в региона, за да се постигнат ползи, които не могат да бъдат постигнати от отделните държави, действащи в изолация.⁴⁷ Европейският съюз насърчава субрегионалното сътрудничество в Западните Балкани като инструмент за подготовка за бъдещо присъединяване на държави от региона.

Пречки пред сътрудничеството в Западните Балкани

Макар че има няколко фактора, водещи към сътрудничество,

47. EastWest Institute in partnership with the European Stability Initiative (2001) Democracy, Security and the Future of the Stability Pact for South Eastern Europe. [Онлайн] Април 2001 г. Достъпно на http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_15.pdf [Отворено на 25.05.2015 г.] pp. 1-39.

в действителност регионалното сътрудничество в Западните Балкани е възпрепятствано от сериозни пречки, свързани с географската близост и оспорваните граници, исторически събития, външни въздействия или различия в нивото на развитие на различни страни от региона. Западните Балкани като дефиниран географски регион никога не са били хомогенен икономически и политически субект. Хетерогенност се създава в резултат на посткомунистическата фрагментация на бивша Югославия и създаването на по-малки държави, борещи се за граници и национална идентичност. В допълнение към конкуриращия се етнически натиск, налице е липсата на икономическа сплотеност, която да се отрази на търговията и/или икономическата ориентация на страните от региона. Също така, вътрешнополитически характеристики на страни от Западните Балкани, определяни като нелиберални или недемократични, с наличие на етнически национализъм, икономическа изостаналост на държавата и слабото ѝ управление, се идентифицират като сериозни пречки за развитие на сътрудничеството и спомагат за увеличаване на несигурността по отношение на мира и интеграцията на страните от Западните Балкани.

Регионално сътрудничество и европейска интеграция

Интеграцията в Европейския съюз е обща цел, споделяна от всички страни от Западните Балкани. По-тясна интеграция с ЕС е надеждата за едно положително бъдеще на региона. Ето защо, Съюзът е много популярен сред политическите елити. Желанието да се асоциират с ЕС определя до голяма степен значението на регионалното сътрудничество, което се възприема като имащо само по себе си стойност. Интеграцията в ЕС се разглежда като изключително важен процес за дългосрочната стабилност и просперитет не само на отделните държави, а и на Западните Балкани като цяло.

Европейският съюз е често критикуван за липсата на комуникационна стратегия относно политиката си спрямо отделните страни от Западните Балкани. Регионалното сътрудничество се разглежда най-вече в контекста на европейското интегриране, но доскорошните войни в региона представляват обективни пречки

за сътрудничество от политически, икономически и социален аспект, така че да се подсили взаимодействието между страните, както и мирното им сътрудничество с ЕС. Подходът на Съюза към регионализация в тази част на Европа се възприема като спорен. Европейската интеграция и регионалното сътрудничество са два процеса, които не са много добре свързани в съзнанието на елитите.

Също така съществува известна умора от разширяването на ЕС, която поражда полемика относно кандидатурата на страните от Западните Балкани и тяхната успешна интеграция в Съюза. В същото време, стабилизирането на Западните Балкани е от важно значение за ЕС, не само в условия за стабилизиране и възстановяване след конфликти, но също така и по отношение на въпроси за сигурността като нелегалната имиграция и организираната престъпност. ЕС придава висока степен на значимост на тази тема, като е отразено и от факта, че правосъдието и вътрешните работи са едни от най-важните сфери на сътрудничество между отделните страни от региона. Съюзът е разработил успешен инструмент за външно измерение на правосъдието и вътрешните работи, така че да работи ефективно в разрешаването на казуси и проблеми извън териториалния обхват на ЕС. (виж Bigo 2001; Monar 2004; Lavenex 2006; Mitsilegas 2007; Rees 2008; Wolff et al. 2009).⁴⁸ Това засяга не само страните от Западните Балкани, но е също толкова вярно и за инициативата „по-широка Европа“⁴⁹ и за почти всички отношения на ЕС с трети страни⁵⁰.

Перспективата за членство в ЕС за Западните Балкани е доста неясна и предлага хоризонт, който „очевидно отразява липсата на ясна ангажираност от страна на Съюза да включи региона и оставя целия процес отворен към динамиката в рамките на Балканите и в

48. Bigo, D. (2001) The Mobius ribbon of internal and external security (ies). In: Albert, M., Jacobson, D. and Lapid, Y. (eds.). *Identities, Borders and Orders*. Minneapolis, MN: Minnesota University Press. pp. 91–136.; Monar, J. (2004) The EU as an International Actor in the Domain of Justice and Home Affairs. *European Foreign Affairs Review* 9: 395–415.; Lavenex, S. (2006) Shifting up and out: the Foreign Policy of European Immigration Control. *West European Politics* 29(2): 329–50; Mitsilegas, V. (2007) The External Dimension of EU Action in Criminal Matters. *European*

49. Lavenex, S. (2004) EU External Governance in “Wider Europe”. *Journal of European Public Policy* 11(4): 680–700

50. Trauner, F. (2006) External Aspects of Internal Security: a Research Agenda. Publication 382 (Project-No. 513416) for EU-Consent Project: Wider Europe – Deeper Integration? Constructing Europe Network.

самия ЕС“ (Elbasani 2008: 18)⁵¹. В центъра на предприєдинителната стратегия стоят преговорите и прилагането на Споразумения за стабилизиране и асоцииране, които предоставят официални договорни отношения със Съюза през преходния период и се считат за необходимост при приемането на основните стандарти и правила на ЕС⁵².

От гледна точка на страните-членки на ЕС реализацията на интензивното регионално сътрудничество в Западните Балкани ще предостави допълнителна увереност, че ценностите на Съюза, в това число толерантност и демокрация, ще станат водещи принципи за тези страни-кандидатки и ще бъдат предпоставка за тези, които желаят да се ползват от икономическите предимства на европейския пазар. Подходът към регионалното сътрудничество от страна на ЕС е проектиран да стимулира бившите воюващи общества на Западните Балкани да поемат неотменим ангажимент за опазване на мира и сигурността. Очаква се народите от Западните Балкани да докажат на скептиците, че чрез регионално сътрудничество, стабилизирането и възстановяването на региона не са преходни явления.

ЕС следва две стратегии за увеличаване на стабилността чрез поддържане на европейска перспектива и отлагане на евентуалното разширяване, докато не се постигне вътрешен консенсус в ЕС за това, как да се процедира в следващите етапи на разширяване. На първо място - стратегията за предприєдиняване. Тук, обаче, Съюзът е изправен пред фундаментален дефицит: липсва ясна времева рамка по отношение на бъдещето на ЕС и членство на страните от Западните Балкани, като перспективата за членство остава само абстрактна възможност без осезаеми политически последици към момента. Това, което личи от последните проучвания, свързани с разширяването на ЕС (виж Grabbe and Hughes 1998; Sedelmeier 2000; Wallace 2000; Schimmelfennig and Sedelmeier 2004; Vachudova 2005) е, че трудно може да се очаква от страните от Западните Балкани да приложат на този етап *acquis communautaire*.⁵³ На второ място, Европейският съюз подкрепя

51. Elbasani, A. (2008) The Stabilization and Association Process in the Balkans: overloaded agenda and weak incentives?. EUI Working Paper SPS 2008/03. Florence: European University Institute. p. 18

52. Pippan, C. (2004) The Rocky Road to Europe: the EU's Stabilization and Association Process for the Western Balkans and the Principle of Conditionality. *European Foreign Affairs Review* 9. pp. 233–238.

53. Grabbe, H., and Hughes, K. (1998) *Enlarging the EU Eastwards*. London: The Royal Institute of

стабилност чрез стратегии за регионална интеграция и осезаеми краткосрочни секторни стимули. Политиката на ЕС търси „ефекта на доминото“ на регионалната интеграция и в други области. По този начин ЕС се стреми да възпроизведе себе си в района на Западните Балкани с цел предоставяне на модел за регионалната интеграция. Общата цел на тази двойна стратегия е създаването на разширена зона на управление отвъд настоящите граници на Съюза.

Въпреки изобилието от идеи, международни политики и натиск, както и регионални инициативи, регионалното сътрудничество не се е задвижило с пълна сила, което е и предпоставка за увеличаване на несигурността в Западните Балкани. Въпреки че, от гледна точка на теорията за регионализма изглежда, че има много елементи в подкрепа на политиката на регионално сътрудничество (географска близост, общ славянски произход, споделен комунистически опит), регионалното сътрудничество сред страните от Западните Балкани е най-вече определяно от пречките, а не от реалните ползи и потенциал за сътрудничество между отделните страни.

International Affairs. Chatham House Papers.; Sedelmeier, U. (2000) Eastern Enlargement: Risk, Rationality, and Role-Compliance. In Cowles and Smith 2000. pp. 164–85; Wallace, H. (2000) EU Enlargement: A Neglected Subject. In Cowles and Smith 2000. pp. 149–63; Schimmelfennig, F., and Sedelmeier, U. (2004) Governance by conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy* 11, no. 4: 661–79; Vachudova, M. (2005) *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration since 1989*. Oxford: Oxford Univ. Press.

Използвана литература:

- Bigo, D. (2001) The Mobius ribbon of internal and external security(ies). In: Albert, M., Jacobson, D. and Lapid, Y. (eds.). *Identities, Borders and Orders*. Minneapolis, MN: Minnesota University Press.
- Buzan, B. (1991) *People, States and Fear: An Agenda for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Cottey, A. (1998) Introduction. In: Cottey, A. (ed.). *Subregional Cooperation in the New Europe: Building Security, Prosperity and Solidarity from the Barents to the Black Sea*, London: Macmillan Press.
- Dobrinsky, R. (2000) Multi-Speed Transition and Multi-Speed Integration in Europe: Recent Economic Developments in the Balkans. In: Petrakos & Totev (eds.). *The Development of the Balkan Region*. London: Ashgate.
- EastWest Institute in partnership with the European Stability Initiative (2001) *Democracy, Security and the Future of the Stability Pact for South Eastern Europe*. [Онлайн] Април 2001 г., http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_15.pdf [Отворено на 25.05.2015 г.]
- Elbasani, A. (2008) *The Stabilization and Association Process in the Balkans: overloaded agenda and weak incentives?*. EUI Working Paper SPS 2008/03. Florence: European University Institute.
- Glenny, M. (2000) *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers 1809-1999*. London: Penguin.
- Gligorov, V. (2001) *European Union Enlargement and the Balkans*. Vienna: WIIW.
- Grabbe, H., and Hughes, K. (1998) *Enlarging the EU Eastwards*. London: The Royal Institute of International Affairs. Chatham House Papers.; Sedelmeier, U. (2000) *Eastern Enlargement: Risk, Rationality, and Role-Compliance*. In Cowles and Smith 2000.
- Lavenex, S. (2004) EU External Governance in “Wider Europe”. *Journal of European Public Policy* 11(4)
- Lavenex, S. (2006) Shifting up and out: the Foreign Policy of European Immigration Control. *West European Politics* 29(2)
- Mitsilegas, V. (2007) *The External Dimension of EU Action in Criminal Matters*. *European Foreign Affairs Review* 12

- Monar, J. (2004) The EU as an International Actor in the Domain of Justice and Home Affairs. *European Foreign Affairs Review* 9
- Pippan, C. (2004) The Rocky Road to Europe: the EU's Stabilization and Association Process for the Western Balkans and the Principle of Conditionality. *European Foreign Affairs Review* 9
- Rees, W. (2008) Inside out: the External Face of EU Internal Security Policy. *Journal of European Integration* 30(1)
- Schimmelfennig, F., and Sedelmeier, U. (2004) Governance by conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European Public Policy* 11, no. 4
- Todorova, M. (1997) *Imagining the Balkans*. New York: Oxford University Press
- Trauner, F. (2006) External Aspects of Internal Security: a Research Agenda. Publication 382 (Project-No. 513416) for EU-Consent Project: Wider Europe – Deeper Integration? Constructing Europe Network
- Vachudova, M. (2005) *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration since 1989*. Oxford: Oxford Univ. Press
- Wallace, H. (2000) EU Enlargement: A Neglected Subject. In Cowles and Smith 2000. pp. 149–63
- Wolff, S., Wichmann, N. and Mounier, G. (eds.). (2009) Special issue: The external dimension of justice and home affairs: A different security agenda for the EU?. *Journal of European Integration* 31(1)

Възможен ли е съюз между страните от Балканите като алтернатива на ЕС?

Светозар Стоянов

Общите културно-исторически признаци на отделните народи, географското им съседство и най-вече съжителството им на определена територия обикновено се приемат като предпоставки за формирането на наднационални идентичности и развитието на регионалната интеграция. Балканите са регионът, в който се развива древногръцката цивилизация, а по-късно и християнството. Въпреки че тези две явления са обединяващи много хора и народи, разделението на Балканите винаги е било по-силно. Балканското пространство се намира в пресечната точка на две големи лимитрофни зони: между западното и източното християнство и между християнството и исляма. От най-древни времена на тези територии се водят кръвопролитни битки между различни племена, а по-късно и между народи. Основният мотив е присъединяването на нови територии и население. Освен чрез войни, балканското културно пространство се формира в резултат от многокултурен диалог и продължителното историческо съжителство на отделните етнически групи, езици и диалекти, системи на писменост, религиозни вярвания и музикални стилове. По време на османското господство се появяват първите исторически съчинения, които представят народите на балканите (и по-специално славяните) като един общ народ със славна история (Мавро Орбини).

Исторически балканските народи са действали единно, както срещу Византия, така и срещу Османската империя, но дори и след освобождаването на народите от нея, конфликтите между държавите в този регион продължават с пълна сила. След Берлинския конгрес, наред с помръкналите надежди за справедливо решаване на „Източния въпрос“, страните от региона се натъкват и на друг съществен проблем. Останали, поради османското господство, встрани от промишления преврат и разполагащи с ограничени природни ресурси, Балканите се утвърждават като традиционно най-слабо развития регион в Европа. Изостаналостта

тласка нововъзникналите национални държави към търсене на външни покровители, от което Великите сили се възползват с готовност за да превърнат полуострова в арена на сблъсъци за надмощие, а държавите от региона – в свои клиенти и заложенници на чужди интереси. Интересното тук е, че балканските страни поглеждат навън, но не и вътре, отказват да си подадат ръка и да си взаимодействат. След освобождението от османско робство, искреният стремеж на народите към обединение и взаимопомощ е надмогнат от зараждащия се шовинизъм сред държавно-политическия елит на възникващите балкански държави.

Разбира се, по-късно се появяват няколко проекта на балканските елити, насочени именно към осъзнаването на общите геостратегически интереси. Става дума за такива геополитически конструкции като краткосрочния Балкански съюз (1912-1913 г.), Балканската Антанта (1934-1941 г.) и идеите за Южнославянска федерация, Балканска федерация и Балканска конфедерация (от средата на XX век). Всички те са инициативи за панбалканско обединение „отвътре“, макар в редица случаи с участието и на други европейски държави. Някои от тях са частично осъществени, други остават на ниво политически преговори или само на хартия. Войните през XX век поставят дълбоки разделителни линии между страните в региона. През Междусъюзническата и Първата световна война се водят изтощителни битки между балканските държави и видимо отслабва разбирателството в региона. Духът на общобалканското сътрудничество се поддържа предимно от неправителствения сектор: Балкански игри (1929 г.), Балкански медицински съюз (Букурещ, 1932 г.), Балканско бюро по труда (1933 г.), Балкански математически съюз (Букурещ, 1937 г.), Конференция на архитектите от балканските страни (1937 г.) и неофициалните Балкански конференции за обществено разбирателство и мир (1930-1933 г.), проведени по инициатива на гръцкия политик Александрос Папанастасиу.

През периода на Втората световна война стремежът към сътрудничество намира израз в съпротивителното движение, стремящо се към общобалкански фронт за въоръжена антифашистка съпротива в името на общо бъдеще на балканските народи. То придобива по-ясни очертания с договора между

емигрантските правителства на Югославия и на Гърция от 15 януари 1942 г. за създаване на конфедерация между двете държави, като основа за бъдеща Балканска федерация. Опитите да се даде шанс на идеите за федериране са блокирани от наследеното в миналото недоверие и сблъсъка на националните програми, но най-вече – от упоритото нежелание на Великите сили от Съюзническата коалиция. Водещата роля при решаването на балканските дела е иззета от европейците и преминава в ръцете на большевишкия Съветски съюз, чиято военна мощ стремително нараства, и на отвъдокеанските САЩ, изоставили политическия си изолационизъм и поставили си за цел да използват войната за укрепване на своето влияние в Европа.

След Втората световна война следва период на окрупняване. Албания, България, Румъния и Югославия стават част от т.нар. „Източен блок“. От средата на 50те години на XX век започва постепенно размразяване на отношенията между балканските страни благодарение на инициативата за превръщане на Балканите в безядрена зона (1957 г.), пробива на доктрината за мирно съвместно съществуване между държави с различен обществен строй (1958 г.), движението за балканско разбирателство (възникнало в Гърция през 1959 г. и разпространило се в другите страни от региона) и движението за сигурност и сътрудничество в Европа (обхванало и балканските страни през втората половина на 60те години). Голям принос за разведряването внася неправителственият сектор като са възстановени Балкански медицински съюз (1962 г.) и Балкански математически съюз (1966 г.); създадена е Международна асоциация за изучаване на Югоизточна Европа (Букурещ, 1963 г.), която започва да провежда международни конгреси по балканистика (от 1966 г.); учреден е Съюз на балканските архитекти (1965 г.); започват да се организират прегледи на балканските етнографски и фолклорни филми (от 1962 г.), срещи на бюрата на националните комисии за ЮНЕСКО (от 1963 г.), срещи на балканските писатели (от 1964 г.), фестивали на балканските народни песни и танци (от 1965 г.), балкански филмови фестивали (от 1965 г.), балкански филателни изложби (от 1965 г.), срещи на журналистите от Балканите и Адриатика (от 1965 г.), а също и многобройни младежки, студентски, синдикални

и научни форуми. Тази променена обстановка прави възможно формирането, по инициатива на Гърция, на работна група на ООН за изграждане на пътна мрежа на Балканите и свързването ѝ с Централна и Западна Европа (1955-1965 г.) и свикването на Балканска конференция по проблемите на растителната защита (1967 г.). По-осезаеми практически резултати, обаче, носят само балканските туристически конференции (от 1966 г.) – страните от региона (без Албания) подписват петгодишно Споразумение за взаимно сътрудничество в областта на туризма (Букурещ, 1971 г.) и Споразумение за опростяване на визовите и митническите формалности (София, 1973 г.).

След началото на демократичните промени се стига до нови конфликти на Балканите. Докато Балканските войни от началото на ХХ век са били конфликти, породени от желанието на държавите да разширят територията си, то войните от 90те години разпокъсват една разпадаща се държава – Югославия. През 1912-1913 г. в конфликтите участват няколко държави, които сключват различни съюзи помежду си, а войните от 90те години остават вътре в границите на една доскорошна федерална държава. Въпреки тези борби, обаче, в които се намесват и външни сили, последните 25 години, не се характеризират само с военните действия.

Трайното разкрепостяване в международния живот, станало възможно с Горбачовата „перестройка“, рефлектира и в интензивността, обхвата и равнището на балканския диалог. От голямо значение е иницирираната от Югославия първа Среца на министрите на външните работи на балканските държави (Белград, 1988 г.), последвана от срещи на висши представители на външните министерства, на ресорни министри и на експерти. Подписани са споразумения за взаимно ненападение, за преки телефонни връзки между държавните ръководители, военните министри и граничните войски, за неразполагане на войски и съоръжения от други райони на Европа, за изграждане на взаимно-свързана балканска железопътна система. През новият век е създаден и Съвет за регионално сътрудничество, който наследил Пакта за стабилност в Югоизточна Европа. Сред основните му цели е да не позволява никоя страна да остане изолирана от регионалното сътрудничество. Това е политика на ЕС за подкрепа

на постепенната интеграция на държавите от Западните Балкани със Съюза. Въпреки всички взаимодействия и сътрудничества, обаче, Балканите не могат да си взаимодействат така, че да се говори за един съюз.

За разлика от ситуацията в началото на ХХ век, днес Балканският регион представлява по-широко пространствено образувание от Балканския полуостров. Последният, като отделна физико-географска единица, обхваща териториите на днешна България, Македония, Черна гора, Босна и Херцеговина, частично признатата държава Косово, както и континенталната част на Гърция, част от Сърбия, Хърватия, Словения, Румъния и Турция.

На територията на балканските държави живеят около 140 милиона души. Те произвеждат брутен продукт възлизащ на около 1380 милиарда щатски долари. Общият износ от тези страни е около 230 милиарда щатски долари. Тези числа дават някаква идея за тежестта на балканските страни в международната политика и в световното стопанство. Този потенциал, обаче, би бил респектиращ, ако към него се добавя принадлежната стойност за регионално сътрудничество. За съжаление, никоя от балканските страни не отрежда приоритетно значение на сътрудничество с другите за решаване на свои проблеми и между тях не е развито интензивно двустранно и многостранно сътрудничество. Дори географската близост, близките култури и начин на живот не могат да надделеят над политическата предубеденост. Затова те не могат да очертаят свое политическо пространство. На практика, Балканите не са изграден в политико-икономическо отношение регион в международните отношения и затова не е голям шансът останалите да го възприемат като относително значимо цяло и фактор в новия свят.

Пред балканските народи и държави се изправят общи изпитания, свързани с необходимостта да преодоляват своята исторически обусловена изостаналост. Съществуват много трудности при изграждането на демократични политически системи, при преодоляването на „балканския синдром“, при гарантиране основни права на индивида и малцинствата, осигуряването на достъп до качествено образование, до основни блага, осигуряващи достоен живот. За новата идентичност на

Балканите роля трябва да играе културната близост. Културата е силен израз на идентичност и основа за регионална кохезия на народи с обща съдба. Сътрудничество в тази област на регионална основа би разширило потенциала за по-широко влияние.

Балканите биха могли да бъдат фактор в развитието на процесите през XXI век, ако дадат своя принос за решаване на проблемите на сигурността в засега несигурния свят, ако са част от решението на екологично-климатичните, енергийните, продоволствените, информационните тревоги на постмодерния свят. Възможни са много роли, но способността на балканските народи да осмислят предизвикателствата пред себе си ще бъде решаваща. За да бъдат забележими Балканите на политическата карта, но не с тяхната конфликтност, а с градивната си значимост, е нужно и лидерско въображение и умела политика на правителствата.

Именно затова един Балкански съюз може да бъде организация за сътрудничество и взаимопомощ, която да е алтернатива на ЕС при евентуален негативен сценарий на развитие на процеса на интеграция. Сътрудничество на политическо, икономическо и културно ниво, чрез което ще се решават общите проблеми на региона. Създаването на зона за свободна търговия между балканските страни би повишило стокообмена между тях и би довело до нарастването на приходите. Съществува и идея за създаването на безвизов режим и свободно предвиждане на всички граждани на Балканите, както и общи спортни и културни мероприятия - балканските столици да се свържат с подходяща инфраструктура. Също така, може да се използва идеята със Съвет на министрите, като орган за решаване на балкански проблеми и т.н. Може да се приложи и опита на Северния съвет, в който са скандинавските държави, за създаване на междупарламентарна организация за сътрудничество. В рамките на Сесията на Северния съвет между представители на правителствата на 5 държави и 3 автономни територии се провеждат ежегодни политически дискусии. Форумът засяга решаването на всякакви проблеми от общ интерес, освен тези, свързани с отбраната. Разбира се, този съюз може да е и като Бенелюкс – основаващ се главно на икономическите отношения.

Идеите за такъв съюз са много и разнообразни. Възможен

ли е той? Изхождайки от евентуалните ползи за самите държави и най-вече превръщането на региона в единен компонент, а и в сериозен фактор в международните отношения, тогава е лесно да се направи заключението, че това е възможно. Няма да е нещо ново, просто Балканите ще бъдат един съюз, в който суверенните държави си взаимодействат и заедно постигат успехи.

Историческите противоречия между страните са основна спирачка за реализирането на подобна идея. Характерно за региона е и наличието на специфични оси, базиращи се на етнонационална основа, по които нерядко се наблюдава протичането на високо напрежение. Спецификата на отношенията Гърция - Кипър, Румъния - Молдова, България - Македония, Турция - Северен Кипър, Албания - Косово, Сърбия - Република Сръбска в Босна и Херцеговина в условията на все още преобладаващата тенденция за директно трансфериране на историята в политика, генерират по-често дестабилизиращ потенциал, отколкото добросъседство и сигурност. Новият политически и държавен елит в повечето балкански държави трудно съумява да постигне адекватен израз на желанието на народите от региона за безкористно сътрудничество. По външни внушения се лансират различни конфигурации на сътрудничество (Балканско, Дунавско, Черноморско, Адриатическо, Източносредиземноморско и пр.), вместо да се заложи най-вече на общобалканското сътрудничество.

Трудно се преодоляват рецидивите на миналото, даващи основания балканското сътрудничество да се характеризира като “политическо дебнене, взаимно надхитряне, търсене на едностранни изгоди и активно противодействие срещу положителните развития, облагодетелстващи другия”.

Освен това все по-осезаем става религиозния проблем. Мюсюлманите на Балканите се увеличават с всяка изминала година, което е причина за избухването на конфликти, предимно в страните, които не са част от ЕС. Някои държави допълнително могат да дестабилизируют региона, имайки амбиции за разширяване, сливане с други и т.н (Албания и Косово). Проблеми се появяват както по оста Сърбия – Косово - Албания, Сърбия – Хърватия - Босна (тук влизат и сърбо-хърватските противоречия за Източна Славония), така и в Македония, като албанците са голяма част от

населението ѝ и често влизат в конфликт с местното население. Продължава да се говори и за сепаратизъм, имайки под внимание Войводина и западната част на Македония. Етническите претенции между страните в региона не са затихнали. Забелязва се очевиден ренесанс на етническия сепаратизъм.

Важно значение се придава и на факта, че има сериозен икономически дисбаланс между различните страни. Нормално е тези, които са по-напред икономически да отхвърлят обвързване с изоставащи икономики. За тях това би било ненужен риск.

От друга страна, битката за Балканите далеч не е приключила и съвсем не е изключено регионът отново да се превърне в обект на сделки между Великите сили. Най-големи рискове крият разразилите се след Студената война „нефтени“ и „газови“ войни между САЩ, ЕС и Русия за транзита на петрол и природен газ. Непосредствена опасност крият както конфликтът в Украйна, така и конфликтите в Близкия изток.

Отчитайки всички тези проблеми, както и факта, че страните от Балканите са ориентирали външната си политика извънрегионално самата идея за един подобен съюз е мъртвородена. В момента „стените на предразсъдъците“ на Балканите са прекалено високи за да може да се реализира такъв замисъл.

Използвана литература:

- Аврейски Н., Балканският геополитически възел и великите сили, сп. Геополитика, 2008 г.
- Алипиева А., Балкански размишления
- Дойче Веле, България и травмата от Балканските войни (<http://www.dw.de/%D0%B1%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%B8-%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BE%D1%82-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B8/a-17197919>)
- Илау О., Майр В., Балканите – минно поле. Размирният заден двор на Европа
- Манчев К., История на балканските народи, Том 1
- Тодорова М., Балкани-балканизъм, 2004 г.
- Тодорова М., България, Балканите, светът: идеи, процеси, събития
- Цачевски В., Балканите. Европейският избор, 2007 г.
- Цачевски В., България и Балканите в началото на XXI век, 2011 г.

Регионално сътрудничество и прагматизъм във външната политика на Сърбия

Христо Славов

С края на Студената война настъпват значителни промени в системата на международните отношения. Закриването на организацията на Варшавския договор и дезинтеграцията на Съветския съюз премахнаха разделенията на Балканите и в новите условия бившите съюзници на Москва, също както тези от Централна Европа, потърсиха своята сигурност и просперитет чрез търсене на интеграция в структурите на ЕС и НАТО. Тези новости имаха пряко влияние върху ролята на Югославия в променените международни условия. Паралелно с разпада на дотогавашния двуполусен модел в международните отношения, който за Югославия означаваше отслабване на ролята ѝ като балансатор по линия на Движението на необвързаните, в самата федерация протекоха процеси на разграждане на старото държавно устройство, движени от междуетнически и междунационални противоречия във Федерацията.

Така след поредица от войни, създаване и разпад на т.н. Трета Югославия, тежки бомбардировки на НАТО през 1999 г. и фактическото отделяне на Косово след тях, Сърбия стана юридически приемник на бивша Югославия, понасяйки икономическите, политическите и моралните негативи от миналото. Това наложи трансформация на външната политика чрез реставрация на старото балансиране между големите играчи при значително променен от Студената война контекст и осъществяване на регионално сътрудничество посредством възможностите, които предоставя политиката на ЕС в региона. Крайтъгълен камък на сръбската външната политика е членството в Съюза, което се разглежда като панацея и път към икономическия напредък и заемане на важна регионална роля в нов порядък. Въпреки националистическите настроения може да се отбележи прогрес в усилията за поставяне на отношенията с всички съседи на основа на прагматизма и взаимните ползи.

Тежкото югонаследство

Загубата на Слободан Милошевич на президентските избори през октомври 2000 г. и последвалото му предаване на Международния трибунал за военни престъпления в Хага са както символично, така и фактическо ново начало за сръбската нация. Съюзна република Югославия, създадена през 1992 г. от Сърбия и Черна гора, излиза от ерата „Милошевич“ в затруднено икономическо състояние, незавидно международно положение и радикализиран политически елит. До СРЮ 2000 г. не членува в международни организации като МВФ, Световната банка, СТО, ОССЕ и Съвета на Европа⁵⁴. Това практически я превръща в непълноценен субект на международните отношения, без възможности за развиване на политически контакти със страните от региона и задълбочаване на икономическите връзки. На фона на инициативите за регионално сътрудничество на Балканите Югославия остава страничен наблюдател. Страната е поканена в Роайомон през 1995 г. и плана „Шифтър“ през 1996 г., но впоследствие кандидатурата и е оттеглена от организаторите.. Белград проявява интерес към срещата на министрите на отбраната в ЮИЕ в София през 1997 г., но не получава покана с аргумента, че не е член на инициативата „Партньорство за мир“⁵⁵. С такива позиции управляващите в Белград са изправени пред изострящата се криза в Косово през 1998-99 г. и предприемат силово решение на проблема.

След споразумението от Дейтън 1995 г., когато е изгубена Босна и Херцеговина, Милошевич е решен да не допуска подобно развитие и за Косово, смятано за люлка на средновековната сръбска държава. Седемдесет и девет-дневните бомбардировки на НАТО над Сърбия, които започват на 24 март 1999 г., водят до загуби на стойност 60 млрд. долара, унищожени са 8 железопътни и 34 шосейни моста, 29% от складовете с боеприпаси, 57% от запасите на нефт и нефтопродукти и основните обекти от инфраструктурата на 10 летища⁵⁶. Веднага след края на военните действия в СС на ООН е приета Резолюция 1244, която постановява административно

54. Чавдарова, М., Политически системи и външна политика на балканските държави, УИ «Стопанство», С. 2008

55. Пак там

56. Карастоянов, Ст., Косово. Геополитически анализ, УИ „Св. Климент Охридски“, С. 2007

управление на ООН (UNMIK), а за поддържане реда е изпратена мисия на НАТО (KFOR).

През 2002 г. държавното устройство на СРЮ претърпява значителни промени, които предопределят края на съжителството между Сърбия и Черна гора в един държавен организъм. С посредничеството на ЕС и САЩ е подписано споразумение за формиране на Държавна общност Сърбия и Черна гора (ДОСЧГ). То предвижда отслабване на федералните връзки между двете единици и провеждане на референдум в Черна гора за евентуално излизане след три години. Записано е, че при такъв сценарий правоприменик на старата ДОСЧГ ще бъде Сърбия. Това се случва през май 2006 г., когато над 55% от черногорците гласуват за излизане от държавната общност. В началото на юни парламентът на Република Сърбия гласува за държавна самостоятелност⁵⁷.

Последиците от разпада на Югославия са изключително тежки за сръбската държава. Извън Република Сърбия остават голям брой етнически сърби, за които принципът на самоопределение не важи. С ограничаването на правомощията на Белград върху територията на Косово и отделянето на Черна гора от ДОСЧГ Сърбия губи стратегически важни територии. Черногорският адриатически излаз е от огромно значение за търговските връзки с извънрегионалните партньори. Голямо е стратегическото значение и на област Косово, която още през 1999 г. фактически излиза от юрисдикцията на Белград. През юни 1999 г. Бернар Кушнер, първият пратеник на Генералния секретар на ООН и първи ръководител на мисията на UNMIK, постановява с указ, че управлението на цялото сръбско имущество в Белград преминава към UNMIK⁵⁸.

С площ от 10 000 кв. км Косово е географски център на полуострова, през който преминават най-преките пътища към Адриатическо и Егейско море. Там са разположени и голяма част от енергийните ресурси на Сърбия и големи количества оловно-цинкова руда и въглища. Неслучайно по време на Втората световна война министърът на външните работи на Германия Йоахим фон Рибентроп настоява пред Галеацо Чано, министър на

външните работи на Италия, Германия да установи контрол над Северно Косово, където са разположени мините Трепча. По някои оценки Косово разполага със 73% от всички запаси на въглища в Сърбия, а двете косовски електроцентрали биха могли да работят с тях няколко стотици години. Комбинатът в Трепча е считан за най-големият производител на олово и цинк в Европа⁵⁹. Отделен е въпросът за неизмеримото символно значение на Косово, с което е натоварена сръбската народопсихология. Именно тези промени стимулират развитие на сръбската вътрешна и външна политика към изоставяне на крайния национализъм и великосръбската идея и преформулиране на приоритетите в посока поддържане на влияние върху постюгославското пространство чрез повсеместна интеграция в ЕС и въвеждане на нов инструментариум във външната политика.

Външна политика на Сърбия след 2006 г.

Тези реалности изискват усилия за възстановяване пълноценната роля на страната като субект в международните отношения. Начало на отношенията между Сърбия и ЕС е поставено през 2001 г. със създаването на специална консултативна група, която обсъжда и предлага мерки за подпомагане на демократични и икономически реформи в тогавашната СРЮ⁶⁰. Резултати от изборите през 2007 г. илюстрират преобладаващите националистически нагласи в обществото, но въпреки първото място на Радикалната партия на Воислав Шешел, Воислав Кошуница сформира кабинет. В отговор на новите международни предизвикателства и целите на сръбската държава правителството извежда няколко основни приоритета: запазване на Косово като част от Сърбия, интеграция в ЕС, сътрудничество с трибунала в Хага, социалноикономическа политика за повишаване жизнения стандарт на гражданите, борба срещу престъпността и корупцията. Управляващите в Белград виждат в европейската интеграция средство за запазване териториалната цялост на Косово. От друга страна още с началото на преговорите за подписване на Споразумение за

57. Чавдарова, М., Политически сисеми и външна политика на балканските държави, УИ «Стопанство», С. 2008

58. Карастоянов, Ст., Косово. Геополитически анализ, УИ „Св. Климент Охридски“, С. 2007

59. Бараков, Ст., Югославия след Милошевич и регионалната (не)сигурност, сп. Международни отношения, бр. 6, 2000 г.

60. Цачевски, В., България и Балканите. Европеизацията не е завършила., Изд. „Изток-Запад“, С. 2010

стабилизиране и асоцииране през 2005 г. основно условие на ЕС е успешното сътрудничество с Трибунала за военни престъпления в Хага. По този повод е приет Закон за сътрудничество на СРЮ и Международния трибунал за военни престъпления⁶¹.

С началото на преговорите за статута на Косово сръбските представители търсят промени в създадалата се ситуация. В обявения План „Ахтисаари“ (Марти Ахтисаари е специален пратеник на Организацията на обединените в преговорите за урегулиране на конфликта в Косово в началото на 2007 г. се предвижда „международно контролирана независимост“ за Косово. Според сръбските власти планът е в разрез с Устава на ООН и Резолюция 1244 Съвета за сигурност. Вследствие на това възприетата тактика може да се сведе до няколко цели: настояване за продължаване на преговорния процес, определяне на нов специален пратеник на ООН, готовност за обсъждане и предоставяне на автономия на Косово в рамките на Сърбия⁶². Като основен поддръжник на сръбските позиции се изявява Русия, чиито представители отричат постановките в плана като противоречащи на международното право. През юли дебатът за статута е внесен в СС на ООН и след остри спорове става ясно, че легитимно решение е невъзможно и въпросът е прехвърлен в рамките на т.н. Контактна група. След като и там не е постигнат консенсус се преминава към едностранно обявяване на независимост от Прищина на 17 февруари 2008 г. В декларацията за независимост се посочва, че косовският случай е „уникален случай“ (sui generis). Тази позиция е застъпена и в официалните позиции на САЩ и Съвета на ЕС по „Общи въпроси и външни отношения“, които изразяват своята подкрепа⁶³.

САЩ, Великобритания, Франция и Германия са сред първите страни, признали косовската независимост. Предвид създадалата се ситуация целите на Белград са предефинирани и се свеждат до влияние върху държави, за да не признаят Косово, поставяне на въпроса за статута наново и демонстративно изтегляне на посланиците от страните, които са признали Косово. Паралелно с празненствата в Прищина, в Белград се състоят демонстрации,

които излизат извън контрол. Протестиращите нападат посолствата на САЩ, Франция, Бразилия, Словения, както и ресторанти на веригата McDonald's, които смятат за символ на американската култура. Сръбският министър-председател Воислав Кошунница излиза пред тълпата в Белград и заявява: „Косово е сърцето на Сърбия... няма заплаха или наказание, което е достатъчно силно, за да накара Сърбия да се откаже от Косово“⁶⁴. Русия свиква спешно заседание на СС на ООН, на което определя декларацията като „нищожна и недействителна“.

От гледна точка на международното право декларацията е в противоречие с принципа за ненарушимост на държавните граници, който многократно е изтъкван от Белград. Негов контрапункт е широко употребяваният след края на Студената война принцип за самоопределение, чиято основа е Парижката декларация на ОССЕ от 1990 г., която действително няма задължителен характер за членовете. Предвид голямото значение на събитието сръбските политици са поставени пред необходимостта от преосмисляне на тактиката и търсене на сътрудничество, но без компромиси за официално признаване на Косово.

Сърбия развива подход за контрол над процесите в региона посредством принципа на еднаква отдалеченост/близост спрямо своите четири стратегически партньори – САЩ, ЕС, Русия и Китай. Периодът на ирационално демонстриране на неодобрение от Белград в неговите крайни форми продължава няколко месеца. На среща на ПСЮИЕ в Поморие през май 2008 г. президентът Борис Тадич напуска демонстративно поради факта, че думата е дадена на изпълняващия длъжността външен министър на Косово Хисени⁶⁵. През септември и октомври Белград връща на постовете им изтеглените в знак на протест посланици първо от страните в ЕС, а след това и от всички, които са признали косовската независимост. Същевременно в Международния съд в Хага е внесено запитване относно легалността на едностранния акт на независимост на Прищина. Становището на съдиите (обявено на 22 юли 2010 г.) няма задължителен характер, но постановява, че

61. Чавдарова., М. Политически системи и външна политика на балканските държави, УИ „Стопанство“, С. 2008

62. Първанов, А., Косовският възел. Възникване, развитие, решения, Военно издателство, С. 2011

63. Пак там

64. BIRN, Kostunica: Kosovo Belongs to Serbia, 21.02.08, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kostunica-kosovo-belongs-to-serbia> към 30.05.2015

65. EurActiv, Balkan Summit Marred by Serbia Walkout, 22.05.2008, <http://www.euractiv.com/foreign-affairs/balkan-summit-marred-serbia-walkout/article-172614> към 30.05.2015

това не е в разрез с международните правови норми. В отговор Сърбия внася осъдителна проекторезолюция в Общото събрание на ООН в края на юли. След двудневни интензивни преговори с Върховния представител на Европейския съюз по въпросите на външните работи и политиката на сигурност в периода 2009-2014 г. Катрин Аштън и координиране на позициите с всички страни от ЕС (включително и тези, които не са признали Косово) декларацията е значително променена и приета през септември. В документа липсват предишните формулировки и се посочва, че ОС „приветства готовността на ЕС да създаде условия за диалог между двете страни, който ще бъде фактор за мир, сигурност и стабилност в региона”⁶⁶.

Тези действия, които са посрещнати с неодобрение в сръбските политически среди, на практика бележат нов етап във външната политика на Сърбия. Резолюцията създава първоначална основа за започване на диалог между Белград и Прищина и регламентира посредническата дейност на ЕС в процеса. През март 2011 г. са стартирани преговорите в Брюксел, които първоначално не са на най-високо ниво и засягат технически въпроси. След двугодишни периодични срещи през април 2013 г. се стига до историческо споразумение за „нормализиране на отношенията” между Белград и Прищина. То идва след като няколко седмици преди това сръбското правителство отказва да приеме едно от условията, включени в предложението на ЕС, отнасящо се до създаване на общност на сръбските общини в северната част на Косово⁶⁷. Финалният вариант на споразумението предвижда създаване на Асоциация на сръбските общини, което разрешава въпроса за паралелните сръбски структури в Северно Косово. В последната точка е записано, че двете страни няма да си пречат взаимно по пътя към ЕС. Нужно е да се подчертае, че ЕС не поставя въпроса за признаване на Косово, а само за „нормализиране“ на отношенията, въпреки изказвания на отделни политици и дипломати. От Белград категорично заявяват, че няма да признаят независимостта на Косово, докато в Прищина споразумението се възприема като признаване de facto. Що се отнася до сръбската външна политика,

то е доказателство за приоритетното значение на европейската интеграция, тежките компромиси, които се предприемат и промяната към прагматизъм и рационалност.

Същевременно се наблюдават тенденции към предефиниране на стратегията за отношенията с основните международни фактори. През декември 2007 г. сръбската Скупщина приема декларация, в която е заявен неутралитет във военната сфера и неучастие в международни блокове. През този период се възприема разбирането и за „трите стълба“ на сръбската външна политика. То се състои в поддържане на балансирана външна политика и стабилни отношения с трите партньора – САЩ, Русия и ЕС. През 2009 г. тогавашният сръбски президент Борис Тадич допълва формулировката и обявява „четирите стълба“, сред които е включен и Китай⁶⁸. На тази основа могат да се изведат следните характерни елементи на сръбската външна политика през последните години:

- Членство в ЕС като първостепенен приоритет – то се разглежда като изход от икономическите трудности и начин за придобиване на регионално влияние в нов формат;
- Поддържане на еднаква близост с всички влиятелни международни сили – главно САЩ, Русия, ЕС и Китай;
- Военен неутралитет и сътрудничество както със страните от НАТО, така и с Русия (Сърбия е единствената страна, която е част от програмата „Партньорство за мир“ и провежда военни учения с Русия);
- Извеждане на отношенията със съседните страни на нов етап посредством външнополитическа активност и позитивни сигнали за сътрудничество и загърбване на старите противоречия като средство за издигане регионалния авторитет на страната;
- Ограничаване възможностите за реализиране на идеята за „Велика Албания“, чиито модел е албанската държава по време на Втората световна война, чрез избягване на международната изолация, такава, каквато е налице по времето на Милошевич, и поддържане на по-тесни взаимоотношения с основните международни фактори и най-вече със САЩ.

66. Resolution Adopted by the General Assembly A/RES/64/289, United Nations, 09.09.2010

67. EUInside, Това (не) е краят, 08.04.2013, <http://www.euinside.eu/bg/news/this-is-not-the-end-serbia-kosovo>

68. B92, Tadic on Serbia Four Pillars of Diplomacy, 30.08.2009, http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2009&mm=08&dd=30&nav_id=61454 към 30.05.2015; за повече информация вж. Бараков, Ст., Сърбия отново на кръстопът – Изток за Запада или Запад за Изтока?, сп. Международни отношения, бр. 5-6, С. 2014

Във връзка с така изведените елементи трябва да се отбележи, че балансираната сръбска външна политика е подложена на сериозни изпитания след началото на кризата в Украйна. Управляващите в Белград правят усилия за запазване на историческите връзки с Русия, която е основен поддръжник на сръбската позиция по въпросът за Косово. Това засяга и въпроса за доставките на газ от Руската федерация по „Южен поток“, а по-късно по „Турски поток“, и изключва налагане на санкции в синхрон с действията на ЕС и САЩ. Отказът на сръбското правителство да наложи санкции доведе до критики от Брюксел, които изискват синхронизиране на външната политика с общата европейска линия. Същевременно в отговор на призивите за „Велика Албания“ правителството на Александър Вучич се стреми към развиване на отношенията с Тирана и поддържане на връзки с основния стратегически съюзник на Албания – САЩ, въпреки крайно негативното обществено мнение в сръбското общество. Тези мотиви прозират зад задълбочаването на партньорството с НАТО през януари 2015 г. чрез подписването на *Individual Partnership Action Plan (IPAP)*, който на практика надгражда участието в „Партньорство за мир“. Белград се стреми да компенсира географското положение след разпада на бивша Югославия и отделянето на Косово. В процес на осъществяване е проект за железопътна линия между Белград и черногорското пристанище Бар, с цел бързо транспортиране на стоки, който се финансира от руски заем. Благодарение на заем от Китай ще бъде изградена бързоскоростна линия между Белград и Будапеща, която е част от мащабната стратегия на Пекин за нов път на коприната. Паралелно с това Сърбия се опитва да реализира ползи от политиката на ЕС в региона. След историческата визита на Вучич в Тирана в края на май 2015 г. е обявено изграждането на магистрала от Ниш до Драч на албанското адриатическо крайбрежие, която ще е съфинансирана от ЕС. През април 2015 г. Сърбия стана част и от т.нар. Крайовска група, в която участват страните от ЕС България и Румъния.

Предвид изведените тенденции може да се заключи, че в днешни дни външната политика на Сърбия се стреми към възстановяване на специалната роля от времето на Югославия като балансър между големите фактори, но при значително променена структура

и йерархия на международната система. Налице са усилия за проектиране на влияние в постюгославското пространство чрез възможностите на регионалното сътрудничество. Всичко това, в съчетание с влошения международен климат вследствие на събитията в Украйна, поставя под въпрос състоятелността на подобна стратегия. Стременията към извличане на ползи от партньорството с големите държави, членството в ЕС и реализирането на скритите амбиции за превръщане на страната в регионален център ще са подвластни на международната конюнктура. Тя вещае, че Балканите са един от регионите, където на терен доминацията на САЩ ще бъде оспорвана от Русия и Китай.

Използвана литература:

- Чавдарова, М., Политически системи и външна политика на балканските държави, УИ „Стопанство”, С. 2008
- Карастоянов, Ст., Косово. Геополитически анализ, УИ „Св. Климент Охридски“, С. 2007
- Бараков, Ст., Югославия след Милошевич и регионалната (не) сигурност, сп. Международни отношения, бр. 6, 2000 г.
- Цачевски, В., България и Балканите. Европеизацията не е завършила., Изд. „Изток-Запад”, С. 2010
- Първанов, А., Косовският възел. Възникване, развитие, решения”, Военно издателство, С. 2011
- BIRN, Kostunica: Kosovo Belongs to Serbia, 21.02.08, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kostunica-kosovo-belongs-to-serbia> към 30.05.2015
- EurActiv, Balkan Summit Marred by Serbia Walkout, 22.05.2008, <http://www.euractiv.com/foreign-affairs/balkan-summit-marred-serbia-walkout/article-172614> към 30.05.2015
- Resolution Adopted by the General Assembly A/RES/64/289 , United Nations, 09.09.2010
- EUInside, Това (не) е краят, 08.04.2013, <http://www.euinside.eu/bg/news/this-is-not-the-end-serbia-kosovo>
- Tadic on Serbia Four Pillars of Diplomacy, 30.08.2009, http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2009&mm=08&dd=30&nav_id=61454 към 30.05.2015

Ролята на ЕС за развитие на региона. Добри практики и възможна синергия с други формати за регионално сътрудничество

*Таньо Василев, Виктория Минчева, Диана Дюлгерова,
Кристина Петкова, Мария Георгиева, Стела Михайлова*

Югоизточна Европа е един от най-динамичните региони, в които се пресичат различни интереси - геостратегически, геополитически, геоенергийни и др. Обръщайки поглед назад в историята, Балканите винаги са били зона на взаимодействие между народи с различна култура, език, ценности и идеология. ЮИЕ е регион, който обхваща широк спектър от националности. Въпреки че е разнороден по своята същност, в него има условия за подобряване развитието на интегрираността и териториалната кохезия. В края на XX и началото на XXI век основните процеси, които наблюдаваме са глобализация, фрагментация и регионализация. Новият регионализъм⁶⁹ предполага колективно съгласуване на идеи и цели за по-добро развитие.

Разпадът на Съветския блок сложи край на идеологическото противопоставяне в Европа. Това доведе до преход във външнополитическата ориентация на страните от ЮИЕ, част от които вече се присъединиха към Европейския съюз. Тази тенденция, заедно с изграждането на Митнически съюз с Турция, както и обещаната европейска перспектива за останалите страни от ЮИЕ, разкриват тясната връзка на региона с ЕС.

Развитието на сътрудничеството с и между балканските страни е важен елемент на европейската политика за поддържане на сигурност, стабилност и мир не само в рамките на ЕС, но и в целия континент. Самият ЕС през последните няколко години беше изправен пред икономическа и в известна степен политическа криза, а сега е активен участник в разрешаването на конфликта в Украйна. Новите геополитически сблъсъци (Западът срещу Русия) донякъде отклоняват вниманието на ЕС от ЮИЕ. Затова е логично да бъде поставен въпросът на какво ниво се намира

69. Проф. Мария Чавдарова определя регионализацията като обективен процес на повишаване на взаимовръзките и обвързаността между страните от даден регион, докато регионализъмът е целенасочена политика на управляващите елити за осъществяване на регионализацията.

сътрудничеството между страните от ЮИЕ и какво е значението на ЕС за развитието на региона? Могат ли страните от ЮИЕ да бъдат двигател на сътрудничеството помежду си или се ръководят от импулсите на ЕС?

Обект на настоящото изследване е регионалното сътрудничество между страните от ЮИЕ. Цел на изследването е да се открие ролята на ЕС за развитието на региона. Последователно в научната публикация ще бъдат разгледани:

- 1) взаимовръзката между регионално сътрудничество и европейска интеграция;
- 2) актуалният подход на ЕС към региона;
- 3) алтернативи на членството в ЕС;
- 4) основните проблемни области пред страните от ЮИЕ;
- 5) възможностите за заимстване на добри практики от други регионални формати на сътрудничество.

Всяка европейска страна, която желае да се присъедини към ЕС, трябва да спазва общите ценности, определени в чл. 2 от Договора за Европейския съюз: свобода, равенство, демокрация, изграждане на правова държава, зачитане на правата на човека и на човешкото достойнство. Насърчаването на стабилността, сигурността и просперитета на Западните Балкани⁷⁰, като част от ЮИЕ е приоритет на ЕС. Чрез стартиралата политическа рамка през 1999 г. - Процес на стабилизиране и асоцииране (ПСА) към ЕС, се стимулира както европейската интеграция, така и регионалното сътрудничество на страните от региона. В действителност двата процеса са тясно свързани. От една страна, Европейският парламент отчита, че *„една от ключовите цели на ПСА е да насърчава държавите от региона да си сътрудничат в широк диапазон от области, включително и в наказателното преследване на военни престъпления, въпросите, свързани с границите, бежанците и борбата срещу организираната престъпност”*.⁷¹ От друга страна, ПСА е първата стъпка към бъдещо членство в ЕС. Страните от Западните Балкани и Турция виждат в сътрудничеството помежду си именно възможност за бъдещо присъединяване към ЕС. Пречки това да се случи не липсват. Страните от ЮИЕ продължават да крият зад границите си множество политически, икономически,

70. Албания, Босна и Херцеговина, Република Македония, Сърбия, Хърватия, Черна гора и Косово.

71. Европейски парламент. Западните Балкани, В: Справочник за Европейския съюз, 2015, стр. 2.

социални и етнически проблеми, а неразрешените конфликти между тях допълнително засилват геополитическото напрежение. Различното ниво на интеграция в отношенията с ЕС със сигурност създава трудности. Словения и Гърция са в Еврзоната. България, Румъния и Хърватия са просто страни-членки на ЕС. Техният поглед е в известна степен насочен към по-задълбочени отношения в рамките на ЕС, а не толкова към развитието на региона. Турция е вечната страна-кандидатка за членство. Албания, Република Македония, Черна гора и Сърбия са със същия статут от няколко години. Босна и Херцеговина е със замразено Споразумение за асоцииране заради невлезли в сила решения на Съда в Страсбург, а Косово има проблеми с признаването си на международната сцена. Силно впечатление прави нежеланието на държавните и правителствени ръководители в региона за институционализирано политическо сътрудничество. Регионализацията на Балканите е *„преотстъпена на извънрегионални фактори – субекти на европейския и глобалния регионализъм, които защитават свой унилатерален интерес вместо субрегионалните интереси на Югоизточна Европа.”*⁷² Въпреки че ЕС отчита *„напредъка”*⁷³ на страните-кандидатки за членство от ЮИЕ, в края на 2014 г. новата Европейската комисия под ръководството на Жан-Клод Юнкер даде ясен сигнал, че през следващите пет години няма да има ново разширяване. ЕК заяви, че все пак няма да спре да подкрепя и насърчава страните от ЮИЕ да действат в посока присъединяване към ЕС, изпълняване на критериите за членство и затваряне на преговорните глави. Това отлагане на европейската перспектива за страните от Западните Балкани и Турция създава възможност за преосмисляне на регионалното сътрудничество в региона в посока замяна на извънбалканския с балкански регионализъм.

Влиянието на ЕС върху процеса на регионално сътрудничество в ЮИЕ не се изчерпва само с ПСА. За преодоляване на предизвикателствата и насърчаване развитието на региона ЕС е предприел всеобхватен подход, който засяга разнообразни области чрез различни стратегии и програми, включващи по

72. Чавдарова, Мария, Регионализация и регионализъм на Балканите, доклад от конференцията „Балканите в 21-и век – българският поглед, УНСС, 2013., София.

73. Виж Европейски парламент: Напредъкът на Западните Балкани към европейска интеграция: статистически данни, 2015, <http://www.europarl.europa.eu/>.

един или друг начин всички страни на Балканите. Основна цел е да се постигне по-добра интеграция между страните-членки, страните-кандидатки и потенциални кандидатки за членство, както и съседните на ЕС страни. Сътрудничеството в ЮИЕ се разглежда като важно, независимо от различието в степента на интеграция на страните, а приоритет на ЕС е реализирането на качествени, резултатни проекти със стратегически характер, които да гарантират стабилността, благосъстоянието и сигурността на региона. Подходът на ЕС се основава преди всичко на двустранни отношения със страните от региона, а не на юридически задължителния многостранен подход към балканската регионализация. По този начин в ЮИЕ не е възможен никакъв многостранен ефект.⁷⁴

ЕС участва активно в Съвета за регионално сътрудничество, който през 2008 г. замени европейската инициатива Пакт за стабилност. Новият формат се основава на идеята за регионална принадлежност на процеса на сътрудничество на Балканите и изпълнява функцията на оперативно звено в рамките на ПСЮИЕ. В действителност, обаче, решаващо значение в процеса на вземане на решения в СРС имат ЕС и САЩ, които блокират възникването на автентичен общобалкански интерес.⁷⁵ Тежестта на ЕС в СРС се повишава от факта, че една трета от бюджета му се внася от ЕК. Сред другите основни програми и стратегии на ЕС за ЮИЕ са Европейското териториално сътрудничество⁷⁶, Черноморската синергия на ЕС, Стратегията на ЕС за Дунавския регион и др.

Финансирането по тях идва от различни европейски механизми: Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР), Инструмента за предприсъединителна помощ (ИПП), Европейския инструмент за добросъседство и партньорство (ЕИДП) и др. Финансирането на проекти става на базата на определени приоритетни оси за всяка една от програмите за определения програмен период. Стратегиите и програмите на ЕС рядко се припокриват една с друга, тъй като включват различни държави – някои от тях са двустранни, а други

– многостранни. Изготвянето, финансирането и управлението на всяка от програмите на ЕС в региона е различно, както поради различния характер на партньорствата, така и поради различния статут на страните-участнички. В резултат от диференциация на партньорите в конкретния формат на програмите се случва една програма да бъде много по-успешна от друга и обратното.

България, например, за програмния период 2014-2020 г. участва в пет програми за трансгранично сътрудничество – с Турция, Гърция, Република Македония, Румъния и Сърбия. Бенефициенти на тези програми са национални, регионални и местни власти, публични и неправителствени организации, културни и образователни институции, което създава предпоставка за повишаване на знанията чрез обмяна на опит за усъвършенстване на провежданите от партньорите регионални и местни политики за развитие. Постигането на тези резултати, обаче, пряко зависи от готовността на бенефициентите да си сътрудничат и да работят по съвместни проекти и дори такова сътрудничество да бъде постигнато, неговият ефект трудно може да се усети в целия регион.

Затова като по-успешни и благоприятни за развитието на ЮИЕ в цялост могат да бъдат посочени многостранните оперативни програми и стратегии, които обхващат повече страни и осъществяват по-засилен диалог. През миналия програмен период 2007-2013 г. такава беше оперативната програма „Югоизточна Европа“. За периода 2014-2020 г. тя не беше подновена.

Стратегията на ЕС за Дунавския регион е регионална платформа, предоставяща възможност за реално интегрирано управление на водните пътища. Тя поставя акцент и върху ролята на европейското законодателство, намаляването на бюрокрацията и начина на разпределение на наличните средства. Цели се насърчаване на мисленето, отчитащо както политиките и насоките в областта на околната среда, така и икономическото развитие. Чрез включването на науката, технологиите и иновациите сред приоритетите на Дунавската стратегия се цели стимулиране на нови форми на сътрудничество. Двете инициативи WBC-INCO.NET и SEE-ERA.NET Plus, които се финансират по линия на Седма рамкова програма, са добри примери в това отношение. Успехът на Стратегията на ЕС за Дунавския регион зависи от

74. Виж Чавдарова (2013).

75. Виж Пак там.

76. В рамките на Европейското териториално сътрудничество влизат програми за трансгранично сътрудничество по вътрешните граници на ЕС, програми за трансгранично сътрудничество по външните граници на ЕС, Програмата за трансгранично сътрудничество „Черноморски басейн“, Програма за междурегионално сътрудничество и др.

обединяването на усилията и експертните познания на голям брой институционални партньори. Макрорегионалният подход при реализиране на стратегията също е фактор, допринасящ за оптимизиране и извличане на максимална полза и ангажиране на повече страни в процеса.⁷⁷

Финансовата подкрепа, която ЕС оказва, действително е необходима и добре дошла, тъй като малко страни от региона могат да си позволят отделянето на подобен финансов ресурс за реализиране на проекти и партньорства. Въпреки че финансовата подкрепа благоприятства международното сътрудничество в ЮИЕ, то не би могло да бъде реализирано ако не съществува желание за взаимодействие между балканските държави. Факт е, че стратегиите и програмите на ЕС съответстват на регионално организирани формати на сътрудничество. Черноморската синергия на ЕС и оперативната програма „Черноморски регион“ съответстват на Организацията за черноморско икономическо сътрудничество, а Стратегия на ЕС за Дунавския регион намира своя сходен еквивалент в Процеса на Дунавско сътрудничество. Това означава, че страните от ЮИЕ разполагат с алтернативи и в зависимост от скоростта на процеса на разширяване на ЕС могат сами да изберат в кои формати на регионално сътрудничество да вложат по-големи усилия и в кои – не.

В предприєдинителния процес няма нито крайни срокове, нито гарантирано членство. Турция е ярък пример за това. Какъв би бил изходът от дългия процес на присъединяване, който не води до пълноправно членство в ЕС? Какви са алтернативите пред страните от ЮИЕ? Вариантите са два.

На едната крайност стои опцията за преодоляване на политическия блокаж и институционализиране на ПСЮИЕ като основен формат на сътрудничество в региона. В момента ПСЮИЕ представлява политически форум на най-високо равнище, подобен на Европейския съвет. Разликата е, че докато Европейският съвет определя посоката на развитие на ЕС, то в ПСЮИЕ срещите приключват с декларации без юридическа обвързаност и рядко водят до задълбочаване на взаимовръзките между страните-участнички. До момента това не се случва поради

77. Виж Стратегия на ЕС за Дунавския регион, 2011 г., http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag37/mag37_bg.pdf

наличието на по-висши външнополитически интереси, заявени от балканските държави. За да бъде осъществен истински балкански регионализъм е необходимо едновременното споделяне между страните от ЮИЕ на четири интереса – национално-държавен, балкански, европейски и глобален.⁷⁸ Ако тяхната последователност се спазва, регионалното сътрудничество няма да бъде просто стъпка в процеса на европейска интеграция. Възможността за задълбочаване на отноше-нията между държавите от региона под формата на политически съюз не е толкова далечна. Формата е установена, макар и колебливо. Обединяването на страните от Западните Балкани в условията на партньорство със съседните държави от ЕС – Гърция, България, Румъния, Словения и Хърватия, включително необятното икономическо пространство на Турция би дало мощен политически и икономически тласък на Балканите. Етническите конфликти ще затихнат в следствие на развитие на региона.

Съществува и хипотезата за създаване на мини Европейски съюз на Балканите като по-мека форма на институционализиране на ПСЮИЕ. Идеята на подобно обединение е, че страните от региона не са достатъчно стабилни, за да се справят сами с вътрешнодържавните, малцинствените и междусъседските си проблеми. Докато ЕС отлага тяхното пълноправно членство, те ще приложат същия модел, към който се стремят. Този процес ще изисква необходимата институционална адаптация и отдаване на национален суверенитет в предварително договорени политически области. Такъв подход би могъл да засили добросъседските отношения между балканските страни и да ги направи по-подготвени за ЕС. Разбира се, при неопределен период на отлагане на членството в ЕС, това сътрудничество трябва да продължи да функционира активно.

На другата крайност стои възможността за отслабване на процеса на регионално сътрудничество в ЮИЕ. Това отслабване може да се търси в две измерения – окончателно разпадане на ПСЮИЕ и по-ниска ангажираност на страните от региона към стратегиите и програмите на ЕС. Този сценарий ще се реализира в резултат от нарастващото недоволство и разочарование на

78. Виж Чавдарова (2013).

страните от Западните Балкани и Турция от непрекъснатото отлагане на тяхното присъединяване към ЕС. Те ще губят мотивация за сътрудничество помежду си, тъй като тяхната основна цел – членството в ЕС, няма да бъде реализирана.

Основна роля и в двата сценария ще имат страните от ЮИЕ, които вече са членки на ЕС – Гърция, Словения, България, Румъния и Хърватия. Активното им действие или бездействие ще доведе или до институционализиране или до разпадането на ПСЮИЕ.⁷⁹ Тяхното говорене с един глас от името на Балканите ще има по-голяма тежест на международната и европейската сцена.

Друга възможна хипотеза за развитие на ЮИЕ е създаване на нов субрегион, основаващ се на взаимодействието между Западните Балкани и Черноморския регион. В Европейския парламент се обсъжда идеята за нов формат на регионално сътрудничество, който да обхваща т. нар. Балканско-Черноморски регион. Балканите са разкъсвани от корупция, организирана престъпност и междуетнически раздори, а Черноморският регион все още е недостатъчно развит и някак negliжиран от политическия елит. Възможното обединение на двата региона ще сближи по-широк кръг от актьори, ще създаде нови възможности за финансиране и ще доведе до обмен на добри практики за справяне с общите проблеми на участващите страни.

В основата на различните формати и инициативи за регионалното сътрудничество стои въпросът за решаване на проблеми и предизвикателства от общ характер. Накратко ще бъдат маркирани някои от основните проблемни области, с които страните от ЮИЕ ще трябва приоритетно да се справят в близко бъдеще.

Първата от тях е несъответствието между икономиките в региона, при което се откроява ниската им конкурентоспособност. Има недостиг на нови малки и средни предприятия в ключови икономически сектори, които могат да спомогнат за по-доброто развитие както на съответната страна, така и на региона като цяло. Липсва добро сътрудничество между съществуващите предприятия, които трябва да се стремят да създадат една

79. Всъщност петте страни членки на ЕС от ЮИЕ могат да лобират за ново разширяване на ЕС, което би имало положителен ефект върху кандидатурата на останалите страни от региона. По този начин всички алтернативни сценарии за развитието на кооперацията в ЮИЕ ще отпаднат.

стабилна мрежа за своята по-добра интернационализация. Като проблем може да се открие и липсата на познание относно новите икономически тенденции, например т.нар. „клъстери”, което води и до друга проблемна сфера – малък капацитет и слаборазвити умения/инструменти за засилване на конкурентоспособността на МСП, както и за увеличаване на иновациите във всички фази на бизнес цикъла.

В сферата на заетостта и социалното сътрудничество/кохезия проблемни области са:

1. Високите нива на безработица в региона, особено младежката, резултат до голяма степен от икономическата криза от 2007 г.;

2. В страните от ЮИЕ има висок процент от хора, които са застрашени да изпаднат в социална бедност. Тези процеси на обедняване в региона влияят на високия ръст на емиграция от същите тези страни;

3. Тенденция, която има нарастващ отрицателен ефект в региона е и разминаването между нуждите и изискванията на пазара и това, което висшите учебни заведения предлагат. Голям процент от обучаващите се в дадена сфера, след своето завършване, остават без работа по съответната специалност. Голям е и процентът на младите, които са „функционално неграмотни”.

4. Здравеопазването, детското подпомагане и пенсионното осигуряване са „костеливите орехи”, с които правителствата на страните в региона трудно се справят. Липсват реформи и адекватно приложими политики.

В областта на инфраструктурата се наблюдават нарастващи отрицателни и дългосрочно трудноразрешими проблеми. Наблюдава се слаборазвита транспортна инфраструктура, по-конкретно в извънградските и периферни райони в съответните страни от региона. Има ниско качество на обществения транспорт – няма добри транспортни връзки между периферията и центъра, между градовете и селата в страните, като има и случаи на липсващи транспортни връзки. В ЮИЕ се забелязва както ниското качество на железопътния транспорт, така и изобщо липсата на железопътни връзки между отделните държави. В сравнение със страните от Западна Европа, където е силно развит велосипедния транспорт, който е екологичен и удобен (напр. в Холандия), в ЮИЕ

такъв тип инфраструктура почти липсва.

В областта на опазването на околната среда и климатичните изменения може да се отбележи бавното осъществяване на директивите на ЕС за опазване на околната среда и водите, животните и техните хабитати, както и климатичните промени. В самите балкански страни въпросите и темите, свързани с екологията, са маргинализирани. Всички държави от региона са силно енергийно зависими, което кореспондира и с проблемите във външнополитическата ориентация, което пък е основен проблем в геополитическото противопоставяне между САЩ и Русия.

В политически аспект страните от ЮИЕ са от ключово значение за поддържането на мира и сигурността в целия континент. През последните няколко години с оглед на събитията, които се случват в Близкия Изток, в региона има голям прилив на бежанци. Още в началната фаза на тази бежанска вълна си пролича липсата на механизми и политическа воля на ЕС за справяне със ситуацията. През май 2015 г. ЕК предложи въвеждане на задължителни квоти за приемане на нелегални емигранти от трети страни, зависещи от националния БВП, големината на населението и нивото на безработица в страните членки на ЕС. Факт е, че крайната цел на емигрантите са страните от Западна Европа, но тяхното нежелание да ги приемат на територията си просто прехвърля проблема на ЮИЕ. До голяма степен причина за това е, че с бежанския въпрос е свързан друг силно обсъждан проблем – сигурността в Европа. Новите заплахи изведоха на преден план опасността от религиозни и етнически конфликти за Балканите. ЕС и страните от ЮИЕ трябва да засилят мерките за сигурност спрямо бежанските вълни, за да може да се опазят от евентуални терористични заплахи.

Друга проблемна тенденция е фактът, че в ЮИЕ се наблюдават силни протестни инициативи срещу националните правителства и честата им смяна. Това води до недобра координация между страните от региона и показва друг небезизвестен проблем на Балканите – засилването на мафиите и техните лидери в политическия живот.

За комплексното решаване на изброените проблеми е необходимо да се положат усилия за стимулиране на демократичните и икономическите реформи, за проектиране

на стабилност и за развитие на широкообхватни програми за сътрудничество. Съществуват два основни начина за постигането на тази цел. От една страна, може да се търси постигане на синергия между различните формати на регионално сътрудничество. От друга страна, ПСЮИЕ като основна инициатива в региона може да заимства добри практики от други регионални формати. Предимството на първия подход е, че установяването на точки на сближаване между приоритетите на отделните регионални формати ще доведе до обединяване на ресурси за реализиране на конкретни проекти от взаимен интерес, както и до диференциране на задачите. Това ще допринесе за икономическото развитие и укрепването на отношенията между страните от региона и съседните му страни, които участват в отделните регионални инициативи. Безспорно най-ефективният начин за задълбочаване на регионалното сътрудничество е междудържавният диалог под формата на организирани срещи, форуми и конференции, на които трябва да се търси постигането на желаната синергия. При втория подход ПСЮИЕ само ще копира функциониращи решения от другите формати на регионално сътрудничество без да се стреми непременно към сближаване с тях. Страните, които участват в ПСЮИЕ, са част от такива инициативи, най-значимите от които са Централноевропейската инициатива (ЦЕИ)⁸⁰, Организацията за Черноморско икономическо сътрудничество⁸¹ и Процесът на Дунавско сътрудничество⁸².

ЦЕИ е най-старият междуправителствен регионален форум за сътрудничество в Централна и Югоизточна Европа. Инициативата има за цел улесняването на интеграцията на участващите страни в ЕС чрез създаване на атмосфера на взаимно разбирателство и планиране, финансиране и осъществяване на съвместни проекти и програми в определени области. Сътрудничеството между страните-членки на ЦЕИ, обаче, не се реализира само и единствено на политическо ниво. То има и бизнес измерение, което се проявява в конференцията на Централноевропейските търговско-

80. В Централноевропейската инициатива членуват почти всички страни от ПСЮИЕ с изключение на Гърция, Турция и Косово.

81. Страните от ПСЮИЕ, които са членки и на ОЧИС са Албания, България, Гърция, Румъния, Сърбия, Турция и Молдова. Черна гора е със статут на страна-кандидатка за членство.

82. Страните от ПСЮИЕ, които участват и в Процеса на Дунавско сътрудничество са Босна и Херцеговина, България, Румъния, Сърбия, Хърватия, Молдова, Черна гора и Словения.

промишлени палати, както и научно измерение, тъй като във всяка страна-членка има координиращо висше училище, което е част от Изпълнителния съвет на Университетската мрежа на ЦЕИ. Следващата логична стъпка в развитието на ПСЮИЕ е именно насочването към нови измерения на регионално сътрудничество, защо не по подобие на ЦЕИ, които да допълват политическото.

Същото важи в пълна степен и за ОЧИС. Това е международна регионална икономическа организация на страните от разширения Черноморски регион. ОЧИС се отличава със силна представителна и развита институционална структура, в която се открояват Съветът на министрите на външните работи, председател, тройка, която включва бившия, настоящия и бъдещия ротационен председател, както и постоянен международен секретариат в Истанбул. Специализирани органи са Парламентарната асамблея - ПАЧИС (парламентарно измерение), Бизнес съветът (бизнес измерение), Черноморската банка за търговия и развитие - ЧБТР (финансово измерение) и Международният център за черноморски изследвания - МЦЧИ (научно-изследователско измерение). Идеята за наличие на собствена банка има своите предимства и може да бъде заимствана в ПСЮИЕ, тъй като по този начин ще се избегне необходимостта от търсене на донори за финансиране на всеки отделен проект в региона, какъвто беше случаят с Пакта за стабилност на ЕС. Страните-членки на ОЧИС имат свои представители в Борда на директорите на банката, който отговаря за подбора на проекти и тяхното финансиране.

Процесът на Дунавско сътрудничество е друг резултат от усилията на международната общност и страните от ЮИЕ за стабилизиране на региона. В неговите рамки на периодични срещи на министерско равнище на всеки две години се обсъждат въпроси от общ интерес за участващите страни. Основна цел на този формат е задълбочаването на политическото и икономическото сътрудничество в сферите устойчиво развитие, околна среда, туризъм и култура. Специфичното при него е, че не се предвижда създаването на собствени административни структури и управление на конкретни проекти, поради което инициативата няма отделен специален финансов ресурс. От друга страна, наличието на тези фактори забавя процеса на вземането

на решения и бързото реализиране на конкретни идеи в региона.

Всички изброени формати за регионално сътрудничество оказват положително икономическо и политическо влияние върху ЮИЕ. Макар бъдещето да е насочено към подобряването на използваните в тях методи и стратегии, не може да се отрече потенциалът им за сплотяване на общите интереси на страните в ЮИЕ и съхраняване на регионалната сигурност в тази част на света.

Регионалното сътрудничество в ЮИЕ е подчинено на процеса на европейска интеграция и се възприема от страните от региона предимно като средство за постигане на тази цел. Чрез финансовата си помощ и двустранния подход към балканските държави, ЕС влияе върху дневния ред на тяхното сътрудничество. Финансовата и политическа криза в ЕС създаде възможност за преход от европейска към регионална принадлежност на процеса на сътрудничество в ЮИЕ. Страните от Западните Балкани и Турция са изправени пред ситуация, в която тяхното присъединяване към ЕС не е гарантирано и настоящите формати на сътрудничество трябва да бъдат преосмислени. Едновременно пречка, но и възможност това да се случи, са различното ниво на интеграция в отношенията на балканските страни с ЕС, както и готовността на тези страни, между някои от които все още съществуват неразрешени конфликти, да работят по съвместни проекти.

Основни инициатори на процеса на регионално сътрудничество могат да бъдат страните-членки от ЮИЕ. Най-добрият възможен сценарий е задълбочаване на сътрудничеството в рамките на ПСЮИЕ и неговото институционализиране. Този процес може да бъде ускорен чрез заимстване на добри практики от други формати на регионално сътрудничество и разширяване на измеренията на кооперация. Ако страните от ЮИЕ се обединят в търсенето на решения за съществуващите проблеми в региона, то в бъдеще ще видим тези държави далеч по-независими и способни сами да определят дневния си ред. Извънбалканският регионализъм ще бъде заменен от балкански такъв, а многостранното управление на процеса на регионализация ще се съобразява с общобалканския интерес. Сходните проблеми ще станат предпоставка за съвместни

дейности, които биха сближили политическите лидери на страните от региона, чието съревнование ще се превърне в конструктивен стремеж към по-добро бъдеще. Сътрудничеството на регионално ниво би спомогнало за преодоляването на натрупаната историческа и идеологическа конфронтация, както и за заменянето на скептицизма с вяра в развитието на тази част от Европа. Следва да се намери балансът между стремежа към утвърждаване на международната сцена чрез бърза интеграция и регионалното взаимодействие между отделните страни.

Ако не се вземат правилни политически решения, съществува опасност от икономическа и политическа маргинализация, които ще се отразят пагубно най-вече на по-малките страни, разполагащи със сравнително ограничен икономически потенциал и политическо влияние. За ефективно регионално сътрудничество са нужни прозрачност, толерантност и търпение – само чрез тях ЮИЕ ще почувства импулса на промяната и ще поеме по пътя на прогреса.

Използвана литература:

- Черноморско взаимодействие – нова инициатива за регионално сътрудничество, СОМ(2007) 160, Европейска комисия: Съобщение от комисията до съвета и до европейския парламент, Брюксел, 11 април 2007 г. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com07_160_bg.pdf
- Напредъкът на Западните Балкани към европейска интеграция: статистически данни, Европейски парламент (2015); <http://www.europarl.europa.eu/>
- Западните Балкани, Справочник за Европейския съюз, Европейски парламент (2015) http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/bg/FTU_6.5.2.pdf
- Минчев, Чавдар, Политическата рамка на сътрудничеството в Черноморския регион и участие на балканските страни, списание Международни отношения, Брой 5-6, 4 декември 2013 г.
- Оперативна програма Югоизточна Европа – официален сайт, <http://www.southeast-europe.net/hu/>
- Оперативна програма „Черноморски басейн” – официален сайт, <http://www.blacksea-cbc.net/index.php/eng/Programme>
- Стефанов, Георги, Теория на международните отношения, Изд. Сиела, София 2004 г.
- Стефанов, Георги, Външна политика. Дипломация, Изд. Сиела, София 2006 г.
- Стратегия на ЕС за Дунавския регион http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag37/mag37_bg.pdf
- Съвет за регионално сътрудничество – официален сайт, <http://www.rcc.int/>
- Чавдарова, Мария, Регионализация и регионализъм на Балканите, доклад от конференцията „Балканите в 21-и век – българският поглед”, УНСС, София, 27 февруари 2013 г.
- Динков, Динков, Регионалното сътрудничество в Югоизточна Европа, София, 2002 г.
- Динков, Динко, Регионалното сътрудничество на Балканите и Европейския съюз, списание Международни отношения, Брой 2, 23 април 2014 г.
- Център за европейски и международни изследвания / Фондация Фридрих Еберт, Присъединяването на Западните Балкани към ЕС: Мисията (не)възможна, София, юли 2011 г.

Ролята на регионалното сътрудничество в Югоизточна Европа и ЕС за предотвратяване задълбочаването на кризата в отношенията между Русия и Украйна. Източното партньорство.

Диана Дюлгерова

Последните събития, белязали отношенията между Русия и Украйна, поставиха под въпрос универсалността на принципа на националния суверенитет и нарушиха усещането за сигурност в Европа, както на национално, така и на индивидуално равнище. Напрежението и рискът от въоръжен конфликт на Стария континент ескалираха значително в резултат на Украинската криза. Ето защо предотвратяването на по-нататъшно изостряне на отношенията Русия – Украйна следва да се превърне в основен стремеж на субектите на международни отношения. Търсенето на пътя към изглаждане на противоречията и минимизиране на сблъсъка на интереси е бавен и труден процес, от чийто изход зависи посоката, в която ще тръгне бъдещето на Европа. Тенденциите в развитието на международните отношения в днешния динамично променящ се свят водят до необходимостта от сътрудничество и координиране на вземаните от европейските държави външнополитически решения. Само чрез взаимно стратегическо партньорство могат да бъдат постигнати дълготрайни резултати в намаляването на негативното отражение на Украинската криза върху сигурността и стабилността на системата на международните отношения.

Регионално сътрудничество в Югоизточна Европа и кризата в Украйна

Отношенията между Русия и Украйна пряко засягат и интересите на страните от югоизточната част на Европа. Интензитетът на отношенията Русия-Украйна-ЕС притежават потенциала да дестабилизируют региона и да породят трудности пред възможностите за развитие на регионално сътрудничество. Това е и позицията на българския президент Росен Плевнелиев и вицепрезидента на САЩ Джоузеф Байдън. Тя беше заявена по време на разговора им в рамките на 51-та Конференция по

въпросите на сигурността, проведена в Мюнхен през февруари 2015 г. Идеята, около която двамата обединиха гледните си точки, акцентира върху необходимостта от диалог и задълбочаване на връзките между страните на Балканите. По този начин би могло да бъде предотвратена евентуална дестабилизация, както и да се ускори процесите на интеграция в Югоизточна Европа.

Ролята на регионалното сътрудничество в Югоизточна Европа е разглеждана като особено значима за намирането на взаимоприемливи решения за засегнатите страни и за преодоляване на противоречията между Русия и Украйна. Географското разположение, съставът и спецификите на региона оказват значително въздействие върху водената от балканските страни външна политика. Ако страните от Югоизточна Европа обединят усилията си и създадат нужните политически предпоставки за взаимно допълване на силите, то изградената съвместимост в действията им ще доведе до една по-убедителна и ясна позиция на региона по отношение събитията в Украйна.

От друга страна, държавите от региона на Югоизточна Европа трябва да разрешат проблемите, отнасящи се до балансите и отношенията вътре в региона, които несъмнено оказват влияние върху регионалното сътрудничество. Този нелек процес предполага една по-активна и координирана позиция, която да избягва създаването на нови противоречия в интересите и прокарването на нови разделителни линии в региона. Вътрешнорегионалнитебаланси и неразрешени спорове между страните следва да останат в миналото, за да се постави началото на по-ориентирано стратегическо поведение на международната сцена. Проблемът се състои и в множеството геополитически фактори, които оказват влияние върху формулирането на ясни приоритети пред външната политика на държавите от региона.

Проблем се явява и липсата на ресурси и капацитет, притежаван от страните. Тук се поставя и въпросът дали те ще могат да отговорят на предизвикателствата, които развитието на международните отношения днес поставя пред тях. Това е и причината страните от стария континент, които не са сред перспективните водещи сили на съвременната международната сцена, да бъдат повлияни във водената от тях външна политика от по-силни държави. Особено

напоследък, когато при непредвидимите заплахи пред сигурността, воденето на собствен несъгласуван военнополитически курс е невъзможно.

Евентуално стратегическо партньорство с цел реакция на отношенията между Русия и Украйна би могло да се състои в сформирването на работни групи в областта на сигурността и отбраната, енергийната сигурност, върховенството на закона и образованието и контактите между хората. На заседанията на тези работни групи могат да се набележат конкретни стъпки за напредък на сътрудничеството в посочените области.

Нужно е взаимодействие и системна координация, както по отношение на предприеманите политически, така и икономически мерки за реакция на случващите се събития в Източна Европа. Поради тази причина усилията трябва да бъдат насочени и към защита на ключовите инвестиции и запазването им като приоритет – инвестиране в технологии и нови способности.

Европейският съюз и кризата в Украйна

Основна роля в предотвратяване на задълбочаването на Украинската криза има Европейският съюз. Важно е да бъдат преодолените емоциите в отношенията между ЕС и Русия и занапред да се основават на реализма и на осъзнатата взаимозависимост. Отговорността за стабилността, сигурността и социалноикономическото развитие трябва да бъде обща, като Евросъюзът трябва да отчита ключовите интереси на Русия в своята политика, а Русия от своя страна трябва да гарантира свободата на своите съседи да се сближават с ЕС, ако желаят това. Призивът на ЕС е всички страни да се ангажират с приобщаващ диалог, чрез който да се намери трайно решение на конфликта. Нужно е да се защитят единството и териториалната цялост на страната, като се осигури стабилно, проспериращо и демократично бъдеще за всички украински граждани.

Ролята на ЕС в разрешаването на конфликта между Русия и Украйна е по-скоро на пристрастен посредник, тъй като Украйна е приоритетна страна-партньор в Европейската политика на съседство. Освен това, сред основните акценти във водената политика на ЕС към Украйна са нейното политическо асоцииране и икономическа интеграция.

Без съмнение, обаче, ЕС в ролята си на медиатор в конфликта Русия – Украйна се изправя пред редица трудности и предизвикателства. Този факт се дължи на международната ситуация и силно влияещите геополитически фактори. От една страна, в преговорите относно разрастващата се криза в Украйна играят важна роля редица геополитически актьори – Русия, САЩ и Европа. Същевременно, в рамките на Европейския съюз започват да доминират национални интереси на отделните страни-членки пред общите, което все повече затруднява достигането до компромисно решение за кризата в Украйна.

Следва да бъде отчетен и фактът, че определено трудно се водят преговори с огромна държава като Русия, притежаваща най-големите запаси от минерали и енергийни ресурси. Особено значим фактор се явява и военната мощ на Руската федерация, поставяща я сред трите най-големи военни суперсили в света след САЩ и Китай.

ЕС продължава да призовава всички страни да приложат бързо и цялостно договореностите от Минск и да спазят поетите ангажименти, като подчертава отговорността на руските власти в това отношение. Очаква се икономическите санкции спрямо Русия да останат в сила до края на 2015 г., когато се предвижда да се изпълни последната точка от мирния план: Украйна да си възвърне контрола над източните си граници. Необходимите решения ще бъдат взети през идните месеци, като Европейският съвет е готов при необходимост да приеме допълнителни мерки.

ЕС не признава и продължава да осъжда незаконното анексиране на Крим и Севастопол от Руската федерация и остава ангажиран с пълното прилагане на политиката си на непризнаване. ЕС ще продължи да подкрепя процеса на реформи в Украйна, заедно с други донори и в съответствие с условията на МВФ. На 22 май 2015 г. Европейската комисия и Украйна подписаха меморандум за разбирателство и споразумение за заем в рамките на третата програма на ЕС за макрофинансова помощ на Украйна.

Същевременно, ЕС и Русия имат много общи допирни точки и интереси. Икономическата взаимосвързаност и зависимост е придружена от политическа конкуренция, която създава не малко противоречия между двата субекта на международните

отношения. Стабилността в комуникацията между Русия и ЕС е от съществено значение за икономическото развитие, както на Кремъл, така и на Съюза. ЕС е най-големият търговски партньор на Русия и във вноса, и в износа. А Русия е третият по важност след САЩ и Китай външнотърговски партньор на ЕС. Не трябва да се забравя, че Руската федерация е сред лидерите в добива на нефт – значим фактор за определяне на външната политика на свързаните с нея държави. Въпреки опитите на ЕС да разнообрази и диверсифицира своите енергийни доставки, към момента няма друга алтернатива освен сътрудничество с РФ.

В тази връзка европейските държавни и правителствени ръководители на 19 март тази година се споразумяха за създаването на единен Енергиен съюз. Европейският съвет постигна съгласие да предприеме първите стъпки в тази посока, като бе поет ангажимент за създаването на условия за осигуряването на достъпна, сигурна и устойчива енергия в рамките на ЕС. Лидерите на ЕС подчертаха важността всички договори за доставка на газ да са в съответствие с правото на ЕС, да са по-прозрачни и да не въздействат отрицателно върху енергийната сигурност на Европа.

ЕС и Източното партньорство⁸³

На срещата на европейските лидери в Брюксел на 19 и 20 март 2015 година ЕС потвърди, че остава напълно ангажиран с Източното партньорство, част от което е и Украйна. Съюзът постави като приоритет утвърждаването на демократичните институции в региона. Той ще се стреми да укрепва диференцирано отношенията с всеки от шестимата си партньори. Следва да се положат особени усилия, за да се постигне напредък в сътрудничеството за изграждане на държавността, мобилността и междуличностните контакти, пазарните възможности и междусистемните връзки. Европейският съвет очаква възможно най-скорошното ратифициране от всички държави-членки на Споразуменията за асоцииране/задълбочените и всеобхватни зони за свободна търговия (СА/ЗВЗСТ) с Грузия, Република Молдова и Украйна.

⁸³. Източното партньорство стартира през 2009 г. като съвместна инициатива между ЕС, държавите-членки на ЕС, 6 Източноевропейски и Южнокавказки държави партньори: Армения, Азербайджан, Беларус, Грузия, Република Молдова и Украйна.

На провела се през май 2015 година четвърта среща на върха на Източното партньорство в Рига ръководителите от ЕС се срещнаха с представители на партньорските държави от ИП, за да потвърдят значението, което Съюзът отдава на Източното партньорство. Участниците в срещата на върха направиха преглед на постигнатите резултати след срещата на върха във Вилнюс през 2013 г. и определиха положителна програма за бъдещето. На срещата се подчерта, че Източното партньорство, както и самата среща на върха в Рига, не са свързани с драматични решения или отбелязването на огромен напредък. Те се основават на свободна воля, уважение и равенство. Направена беше и прогноза, според която сътрудничеството, което се осъществява в рамките на Източното партньорство, ще напредва стъпка по стъпка, следвайки модела, по който е изграден Европейският съюз.

Срещата на върха беше повод ЕС да покаже решимостта си да развива по-тесни и диференцирани отношения със своите независими и суверенни партньори. ЕС е силно ангажиран с всичките шест партньори, независимо от индивидуалното им равнище на амбиция във връзка с отношенията им с него. Лидерите потвърдиха и значението на програмите за реформи в държавите от Източното партньорство, както и необходимостта от установяване на по-стабилни и прозрачни институции без корупция. Обсъжданията бяха насочени към проекти за многостранно сътрудничество, целящи:

- укрепване на институциите и доброто управление, като ЕС потвърди ангажимента си да съдейства на държавите-партньори в укрепването на институциите и
- тяхната устойчивост към външни предизвикателства;
- засилване на мобилността и контактите между хората;
- разработване на пазарни възможности чрез подобряване в държавите от ИП на бизнес средата и правната сигурност за МСП и другите предприятия, като се постави специален акцент върху областта на дигиталната икономика;
- гарантиране на енергийната сигурност и подобряване на междусистемната свързаност не само в сферата на енергетиката, но и в транспорта.

Изострените конфликти в региона също бяха във фокуса

на дневния ред на срещата на върха. Всички участници в нея се споразумяха да положат максимални усилия за намаляване на напрежението и намиране на политическо решение на кризата в Украйна, както и за мирното разрешаване на други тлеещи регионални конфликти.

Следва да бъде отбелязано, че Източното партньорство е инициатива, далеч надхвърляща междуправителствените отношения и категорично трябва да се отчита ролята на гражданското общество, медиите, бизнеса и други заинтересовани участници в тази рамка на сътрудничество.

Последните събития, като чели дават по-скоро основание за скептицизъм по отношение на скорошното преодоляване на кризата в отношенията между Украйна и Русия. Краят на този конфликт изглежда все по-далечен и невъзможен. Украйна е склонна да възстанови взаимоотношенията си с Руската федерация, само ако ѝ бъде върнат Крим, а Кремъл не е готов на отстъпки към този момент. В този международен контекст, от една страна, ролята на регионалното сътрудничество между държавите от Югоизточна Европа би била от голяма полза за мирното разрешаване на конфликта. От друга страна, мерките, предприети от ЕС и водените преговори са сред основните двигатели на промяна и движение в обтегнатите отношения и конфронтиращите се позиции на Русия и Украйна. Дали тези действия ще доведат до установяване на мир, сигурност и демокрация, а не до задълбочаване и комплициране на съществуващите противоречия, предстои да видим...

Използвана литература:

- Стефанов, Г., Външна политика. Дипломация, издателство „Сиела”, 2004 г.
- Стефанов, Г., Теория на международните отношения, издателство „Сиела”, 2004 г.
- Стефанов, Г., Теория на международната сигурност, издателство „Сиела”, 2008 г.
- Пантев, Пл., Международните преговори в областта на сигурността, издателска къща „Софи – Р”, 2006 г.
- Пантев Пл., Стефанов Г., Видин Бл., Захариева Юл. – Международни отношения. Международно право. Дипломация, издателство „Сиела”, 2001 г.
- Savun, B., Information, Bias and Mediation Success, International Studies Quarterly, 2008
- Кючуков, Л., Регионалното сътрудничество в Югоизточна Европа – процеси и перспективи, 2013 г.
- Николов, С. , Регионалното сътрудничество в НАТО и ЕС на Балканите – предизвикателства и възможности. /Доклад на конференцията „Балканите в XXI век – българският поглед”, 27. 02.2013 г./

Босна и Херцеговина - разнообразна отвътре и обединена в ЕС?

Стела Михайлова

След разпадането на социалистическа федеративна република Югославия (СФРЮ) през деветдесетте години на миналия век за държавите от обединението остават множество вътрешни конфликти и междусъседски спорове. Острите междуетнически спорове довеждат до избухване на граждански войни в Словения, Хърватия, Босна и Херцеговина, Косово и Македония. За тези междуетнически войни често се говори като за най-кръвопролитните събития след Втората световна война в Европа.

В настоящата работа ще бъде разгледан случаят на една от най-поляризираните държави след разпада на СФРЮ – Босна и Херцеговина. Фокусът е върху пътя, по който тя премина от вътрешнодържавни конфликти до регионално обединение на Балканите и бъдещо членство в Европейския съюз.

Гражданската война в Босна и Херцеговина започва през април 1992 г. и завършва ноември 1995 г. Воюват сърби, харвати и бошняци (мюсюлмани). Войната е на етническа основа, в която изключването на различния премина всякакви граници и доведе до драматични събития – кръвопролитни войни, разрушения, ксенофобия, омраза и разделение между хората⁸⁴. Краят на гражданската война поставя Дейтънското споразумение от ноември 1995 г. То определи Босна и Херцеговина като държава разделена на две части (*ентитета*), способ за помириенето между етносите - Мюсюлманско-хърватската федерация и Република Сръбска. От гражданската война Босна и Херцеговина излезе с хиляди жертви, милиони загубили домовете си, едно споразумение и трудно управление. Босна се характеризира с тежката система на управление. Президентският орган е колективен, състоящ се от трима представители – по един на бошняците, сърбите и хърватите. Той се избира за мандат от 4 години. Представителството на президента е на ротационен принцип за срок от 8 месеца. Законодателната власт се осъществява от

двукамарен парламент – *скупщина*. Всяка камара има председател и зам.- председатели (бошняк, сърбин и хърватин). Камарата на представителите (долната камара) се състои от 42 представители с мандат от 2 години. Камарата на народите има 15 члена (5 бошняци, 5 сърби и 5 хървати). Те се избират непряко от Камарата на народите на Мюсюлманско-хърватската федерация (5 бошняци и 5 хървати) и от Народната скупщина на Република Сръбска (5 сърби). Всеки от ентитетите има значителна автономия. Парламентарните образувания в ентитетите имат юрисдикция върху здравеопазването, образованието, селското стопанство, културата, труда, полицията и вътрешните работи. Мюсюлманско-хърватската федерация и Република Сръбска имат министър-председател и 16 министерства. Освен това, Федерацията е разделена на 10 кантона, всеки със собствено административно правителство и относителна автономност на местните въпроси като образование и здравеопазване. Освен броя на депутати, министри и президенти, следва да се отбележи и значителният брой административни служители, които подпомагат тяхната работа. В Босна и Херцеговина има множество еднотипни органи и държавни структури, които се различават единствено по териториален принцип и етническа група, работеща в тях.

Многосъставната административна уредба на Босна и Херцеговина е не само „спънка” във вътрешнодържавните дела, но и една от основните пречки по пътя към членство в Европейския съюз. В доклада на Европейската комисия относно напредъка на Босна и Херцеговина от 2014 година се подчертава именно необходимостта от реформи в Конституцията и администрацията „...Босна и Херцеговина няма да бъде успешна кандидатка за членство в ЕС, докато не бъдат установени подходящи институционални условия; отбелязва, че конституционната реформа, насочена към консолидирането, оптимизирането и укрепването на институционалната рамка продължава да бъде от ключово значение за превръщането на Босна и Херцеговина в ефективна, приобщаваща и напълно функционираща държава”⁸⁵. Въпреки това, за Босна и Херцеговина това не е на дневен ред. През април 2015 г. Весна Пусич първи вицепремиер и министър

84. Карахасан-Чънар И., Национализъмът на Балканите, Електронно списание Либерален преглед

85. Резолюция на Европейския парламент относно доклада за напредъка на Босна и Херцеговина за 2014 г. (2014/2952(RSP))

на външните и европейските въпроси, в рамките на посещение в Хърватия заяви, че „темата за структурното устройство на страната е оставена за по-нататък.”⁸⁶ Европейският политически елит подкрепя бъдещия европейски път на Босна и Херцеговина. Доказателство за това е размразяването на Споразумението за стабилизиране и асоцииране (ССА), което влезе в сила от 1 юни 2015 г.⁸⁷

Бъдещето на Босна и Херцеговина на Европейската карта изглежда ясно и начертаните приоритети готови за изпълнение. Но двадесет години след Дейтънското споразумение си задаваме въпроса, дали все още има етническа непоносимост и готово ли е босненското общество да действа единно по пътя към европейско членство?

След последните избори в Босна и Херцеговина през 2014 г. за тричленния президиум, националистическите формации успяха да спечелят преднина и в двете федерални части. Бакир Изетбегович е лидер на Партията на демократичното действие (ПДД), най-голямата партия на бошняците в Мюсюлманско-хърватската федерация. Изетбегович печели втори мандат на президентското място. Драган Кович от Хърватски демократичен съюз на Босна и Херцеговина (ХДСБиХ). Той е представител на хърватската общност в Босна, който настоява за отделяне на хърватитския етнос в отделен ентитет. Младен Иванич - представител на Република Сръбска от Партията на демократичния напредък (ПДН). Избирателната активност на тези избори е едва 54%. Според политолога Азмир Мужкич *„Нашите политически елити залагат на националистическите идеологии, с които мобилизират масите, за да спечелят избори. В предизборната борба използват език на омразата, който винаги е националистически оцветен.... Тези политически елити искат да контролират своите етноси, но не и една мултикултурна държава Босна и Херцеговина. Докато това положение не се промени, при нас няма да има напредък”*.⁸⁸ С изборите за тричленния състав на президентския орган в Босна и Херцеговина се състояха парламентарни избори и президентски избори в Република Сръбска. За президент на Република Сръбска

86. „ЕС размразява споразумението за стабилизиране и асоцииране с Босна и Херцеговина”, <http://www.euinside.eu/>, достъпен на 20.04.2015г.

87. 21.04.2015г. „Босна и Херцеговина: Сключване на Споразумение за стабилизиране и асоцииране”, <http://www.consilium.europa.eu/>

88. Една парализирана държава. <http://www.dw.de/>, 28.01.2015г.

бе избран националистическия лидер Милорад Додик. Той държи на близки отношения с Русия и прокарва идеята за референдум за отделянето на Републиката от Босна и Херцеговина. Въпреки силната подкрепа, която има от своите избиратели, този вариант на отделение не се смята за приемлив в Европейския съюз.

Тежката икономическа обстановка в страната провокира стотици да протестират след изборите в края на 2014 г., независимо от етноса и религиозната си принадлежност. Това не попречи на националистическите партии да обявят протестите за етнически или хулигански прояви.

Огледалото на едно общество са лидерите, които хората избират за свои водачи. Политическото говорене по време на предизборните кампании са сигналите, които насочват електората към своя избраник. След като бошняци, сърби и хървати продължават да се вслушват в националистическите вълни на политическия елит, изгледите за общо бъдеще след двадесет години все още изглеждат като блян. Тримата лидери на Босна и Херцеговина не водят своя босненски народ към обща цел, а различните етноси към краткосрочни приоритети.

Каква е визията на Европейския съюз за тази държава на ръба на икономическите си възможности и все още незабравени етнически конфликти?

Босна и Херцеговина беше призната за страна-потенциален кандидат за членство в ЕС през 2003 г. и подписа ССА с ЕС на 16 юни 2008 г. в Люксембург. От тогава имаше дълъг период на застои в отношенията между ЕС и балканската държава. Една от причините за замразяване на Споразумението беше заради невлезли в сила решения на Съда в Страсбург. Задвижването на процесите между ЕС и Босна и Херцеговина се постигна благодарение на Хърватско предложение за възобновяване на двустранните преговори между двете страни. През октомври 2014 година Германия и Великобритания представиха предложение за отношенията между ЕС и Босна и Херцеговина. В основата на герmano-британската стратегия са: стабилизиране на държавата, икономически просперитет, функционираща демокрация и съдебна система. Двете основни направления, в които се върви

са насърчаване на босненските политически лидери да подпишат писмен ангажимент за институционални реформи на всяко едно ниво в държавата, за да бъде способна и функционална да извършва реформи, които да бъдат съобразени с бъдещо членство в ЕС. И съгласяване с европейска пътна карта за широка програма за реформа.⁸⁹

Писменият ангажимент беше подписан от политическите лидери на 29 януари и беше одобрен от парламента на Босна и Херцеговина на 23 февруари по време на посещението на върховния представител на ЕС за външната политика и сигурността Федерика Могерини в Сараево.

Следващата решителна крачка, която ЕС предприе в преговорите с Босна и Херцеговина бе договореното на 21 април 2015 г. от Съвета влизане в сила на Споразумението за стабилизиране и асоцииране. Посредством Споразумението постепенно се създава зона за свободна търговия между ЕС и страната. В него се набелязват общи политически и икономически цели и се насърчава регионалното сътрудничество. В контекста на присъединяването към Европейския съюз Споразумението служи за основа на осъществяването на процеса на присъединяване.

България, като част от Европейския съюз, също обяви подкрепата си за реформи и просперитет на Босна и Херцеговина. Това се затвърди и от посещението на българския президент Росен Плевнелиев в Сараево през април 2015 г. Основното политическо послание, което отправи българският държавен глава по време на визитата бе, че европейската интеграция на страните от Западните Балкани е в основата на постигането на трайна стабилност и просперитет за нашия регион.

Босна и Херцеговина често е наричана виртуална страна. Под един „покрив” живеят в мир предишни врагове, а сега споделящи една и съща съдба – бошняци (мюсюлмани), сърби (православни християни) и хървати (католици). Държава, в която се сблъскват миналото на социалистическата Югославия и бъдещето на Обединена Европа. След хиляди жертви и разрушения, тя поема нов курс благодарение на Дейтънското мирно споразумение. Двадесет години по-късно, идеите заложени в него са изчерпани.

89. A fresh start for Bosnia and Herzegovina, Frankfurter Rundschau, 06.11.2014r. - <http://www.auswaertiges-amt.de/>

Какъв е пътят на Босна и Херцеговина? Националистическите групировки говорят за отделяне и етническо разделение. Европейският елит застава твърдо зад идеята за помирение и съвместно съжителство. Европейският съюз има положителна нагласа за Босна и Херцеговина. В нейни ръце остава тя да действа активно в посока на реформи и цели, които да бъдат постигнати.

Използвана литература:

- Nardelli, A. Dzidic, D. Jukic, E. Bosnia and Herzegovina: the world's most complicated system of government?, The Guardian, 8.10.2014 г.
- Пейкова, Т. Държавно устройство на Босна и Херцеговина – Многообразие и единство под един покрив, електронно издание Публични политики.bg, бр. 0, 2012 г.
- National Democatic Institut, Bosnia-Herzegovina Democracy Assessment Report , In: National Democatic Institut, 15.10.2009 г.
- Марини, А., ЕС размразява споразумението за стабилизиране и асоцииране с Босна и Херцеговина , електронно издание www.euinside.eu , 20.04.2015 г.
- Цанев, К. Избори в страната на застой, електронно издание www.dw.com, 13.10.2014 г.
- Нойберт, Н. Йорданова, Й. Тъжни босненски рекорди, електронно издание www.dw.com , 11.10.2014 г.
- Енгелхард, К. Узунова, Б., Една парализирана държава, електронно издание www.dw.com 28.01.2015 г.
- Марини, А. ЕС върви една крачка след събитията в Босна и Херцеговина, електронно издание www.euinside.eu 17.03.2015 г.
- Марини, А., ЕС най-сетне се завръща в Босна и Херцеговина, електронно издание www.euinside.eu 17.11.2014 г.

Регионално сътрудничество в ЮИЕ в контекста на процесите на централизация и децентрализация в ЕС

Таньо Василев

Две са основните последствия от финансовата и дългова криза в Европейския съюз от последните няколко години. На първо място, кризата възобнови спора относно развитието на европейската интеграция и бъдещата форма на управление на ЕС. Беше даден импулс на нови процеси на централизация и децентрализация в Евросъюза, последствията от които варираха от налагането на строги икономии на засегнатите страни до удвояване на представителството на евроскептичните партии на последните избори за Европейски парламент през 2014 г. На второ място, кризата принуди председателя на Европейската комисия Жан-Клод Юнкер да обяви, че не се предвижда разширяване на ЕС през следващите пет години.⁹⁰ Това в голяма степен засяга страните от Югоизточна Европа и в частност тези от Западните Балкани и Турция, които все още не членуват в ЕС. Регионалното сътрудничество помежду им се възприема като необходима стъпка към тяхната интеграция в ЕС, но засега европейската перспектива се отлага. Обект на тази статия ще бъде регионалното сътрудничество между страните в ЮИЕ. Предмет на статията ще бъде взаимовръзката между сътрудничеството между балканските страни и процесите на централизация и децентрализация в ЕС.

В настоящия момент съществуват редица формати на регионално сътрудничество, в които в различни констелации членуват страните от ЮИЕ. Основно място сред тях като изцяло регионална инициатива има ПСЮИЕ. Други по-значими формати са Централноевропейската инициатива, Организацията за черноморско икономическо сътрудничество и Процесът на Дунавско сътрудничество. Някои от балканските страни като България, Румъния и Сърбия участват във всеки един от тези формати, а други като Косово – единствено в ПСЮИЕ. ЕС влияе върху процеса на регионално сътрудничество в ЮИЕ чрез

---

90. Юнкер обяви това на 22 октомври 2014 г., след като Европейският парламент одобри състава на новата Европейска комисия.

различни свои стратегии и програми⁹¹, които се финансират чрез различни европейски инструменти⁹². Освен това ЕС внася една трета от бюджета на Съвета за регионално сътрудничество, който през 2008 г. замени европейската инициатива Пакт за стабилност и изпълнява функцията на оперативното звено на ПСЮИЕ. Съюзът е и инициатор на Процеса на стабилизиране и асоцииране, който обединява процесите на европейска интеграция и регионално сътрудничество на балканските страни. Подходът на ЕС към региона се основава на двустранни отношения с отделните страни, като по този начин не е възможен никакъв многостранен ефект. Евросъюзът има основна роля в процеса на вземане на решения в СРС и блокира възникването на автентичен общобалкански интерес за сметка на своя унилатерален интерес.⁹³

Събитията от последните няколко години създават възможност за преход от европейска към регионална принадлежност на процеса на сътрудничество в ЮИЕ, тъй като на дневен ред пред ЕС стои въпросът за посоката на бъдещото му развитие. Според известния немски социолог Улрих Бек финансовата криза и кризата на еврото доведе до промяна във властовите пейзажи в ЕС. Той определя Евросъюза като „Германска Европа”, тъй като именно икономически мощната Германия се издигна до позицията на най-влиятелната държава в Европа. Разделителните линии в ЕС по настоящем са поне три и всички те подсилват хегемонията на Германия: неравенство между страните от Еврозоната и останалите страни-членки на ЕС; неравенство между самите страни от Еврозоната (разделение на кредитори и длъжници); разделение на Европа на две скорости в смисъл, че някои страни-членки могат по-бързо да осъществяват политическа интеграция в определени области.⁹⁴ На фона на тези неравенства в ЕС протичат едновременно процеси на централизация и децентрализация. От едната страна са „архитектите на Европа”, които развиват нови идеи за преустройството и изграждането на ЕС в посока федерация.

91. Напр. Европейското териториално сътрудничество, Черноморската синергия на ЕС, Стратегията на ЕС за Дунавския регион.

92. Напр. Европейският фонд за регионално развитие, Инструментът за пред-присъединителна помощ, Европейският инструмент за добросъседство и партньорство.

93. Виж Чавдарова, Мария, Регионализация и регионализъм на Балканите, доклад от конференцията „Балканите в 21-и век – българският поглед”, УНСС, 2013. София.

94. Виж Бек, Улрих. Германска Европа. Новите властови пейзажи под знака на кризата, Изд. Критика и хуманизъм, София, 2012, стр. 81-88.

Към тази група Улрих Бек причислява бившия председател на Еврокомисията Жозе Мануел Барозу, настоящия такъв Жан-Клод Юнкер, бившия председател на Европейския съвет Херман ван Ромпой и др. Архитектите на Европа са автори на предложения като създаването на единна банкова система и на европейско финансово министерство. От другата страна пък са „ортодоксалните защитници на националната държава”, които считат политическия ред на националната държава за неприкосновен. Спорът между архитектите на Европа и защитниците на националната държава се подхранва от сблъсъка между „нелегитимно, но легално” и „легитимно, но нелегално” действие. Легитимността произтича от необходимостта да се предотвратят съществуващите опасности за ЕС, а легалността – от действащото национално и европейско законодателство.⁹⁵ В тези условия на преден план излизат канцлери, премиери и президенти, които могат да заемат позицията на ортодоксални защитници на националната държава или да влязат в пионерската роля на архитекти на Европа. Самият Улрих Бек предвижда втората алтернатива за страните в ЕС, засегнати непосредствено от кризата на еврото, и най-вече за Германия.⁹⁶

Спорът между привържениците на модел на ЕС като федерация и модел на ЕС като съюз на независими държави всъщност съществува от много по-рано. Бившият президент на Чехия Вацлав Клаус определя подписването на договора от Маастрихт като преломния момент, който „означува качествения преход от общност на суверенни европейски държави към съюз, който стои над отделните държави”.⁹⁷ Клаус, който е противник на прекомерната интеграция, посочва, че ЕС открито доминира над отделните страни-членки чрез „пренаписване на договори, прилагане на нови законодателни актове, формулиране на разни „задължителни” документи, но и с хиляди други детайли – например пропагандирането на понятия като „Европа на регионите”.⁹⁸ ЕС и неговият контрол са заплаха за съхраняването на демокрацията, а националните държави са единствената гаранция за бъдещето на Европа.⁹⁹ Именно Клаус е последният държавен глава в ЕС, който

95. Виж пак там, стр. 59-76.

96. Виж пак там, стр. 86-87.

97. Клаус, Вацлав. Евроинтеграция без илюзии, Изд. къща МаК, 2012., стр. 24.

98. Пак там, стр. 23

99. Виж пак там, стр. 32.

подписа Договора от Лисабон през 2009 г. Няколко години по-рано опитът за централизация на ЕС чрез приемане на европейска конституция беше блокиран от неуспешните референдуми за неговото ратифициране във Франция и Холандия.

На другия полюс е тезата на съвременния австрийски писател Роберт Менасе, чието есе „Залезът на Европа” беше избрано за политическа книга за 2012 г. на фондация „Фридрих Еберт”. Менасе твърди, че финансовата криза в ЕС е преди всичко политическа и е следствие от „напълно остарели и неадекватни компромиси, институционализирани в политическото устройство на Съюза”.¹⁰⁰ Той критикува присъствието на Европейския съвет в институционалната структура на ЕС, тъй като това е орган, който издига на ново ниво национализма, а не демокрацията и е пречка пред прогреса на ЕС. Договорът от Лисабон издигна този орган на още по-високо ниво и превърна ЕК в секретариат на страните-членки.¹⁰¹ Европа за Менасе е в действителност Европа на регионите, а не на националните държави, а неговият идеал е революционна демократизация на ЕС, балансирана между Европейския парламент на регионите и единствената истинска европейска институция – ЕК.¹⁰²

На спора между архитектите на Европа и защитниците на националната държава съответстват два модуса на обществено управление на ЕС – ЕС като съюз на независими държави (децентрализиран) и ЕС като федерация (централизиран). Тези модуси се преплитат в настоящата институционална структура на Евросъюза. На всеки от тях съответства определен вид ЕС-изация (европеизация), като най-често под това понятие се разбира влиянието, което ЕС оказва върху страните-членки (страните-кандидатки за членство) и по-конкретно в каква степен и по какъв начин ЕС предизвиква промяна в тях.¹⁰³ В зависимост от политическата област съществуват два вида ЕС-изация – твърда и мека. Твърдата ЕС-изация е характерна за политически области, в които ЕС има изключителна компетентност, а промените в

страните-членки (страните-кандидатки за членство) са резултат от директен натиск от страна на Евросъюза (напр. приемане на съществуващото европейско законодателство). Меката ЕС-изация пък включва препоръки или публична критика от страна на ЕС, ако страните -членки (страните-кандидатки за членство) показват незадоволителни резултати в политически области, в които не е предвидено отдаване на национален суверенитет.¹⁰⁴ Твърдата ЕС-изация е изцяло вертикална, докато меката ЕС-изация има и хоризонтално измерение, тъй като Съюзът служи като арена, на която отделните страни-членки (страникандидатки за членство) могат да обменят добри практики помежду си. Връзката между модусите на обществено управление в ЕС и двата вида ЕС-изация може да бъде визуализирана със следната схема:

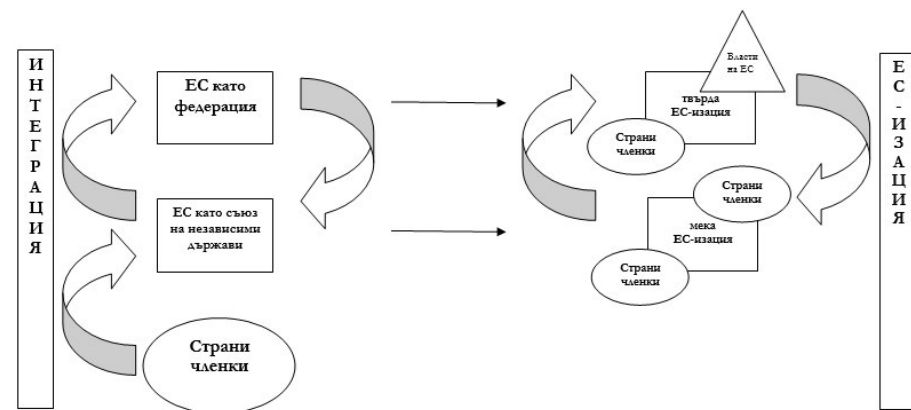

Схема 1:
Модуси на обществено управление в Европейския съюз: европейска интеграция и ЕС-изация

Един от двата модуса винаги доминира над другия, а това до голяма степен зависи от подкрепата на отделните страни-членки за всеки от тях. В същността си спорът между архитектите на Европа и защитниците на националната държава е за това кой от двата модуса да бъде окончателно премахнат и каква да бъде бъдещата

100. Менасе, Роберт. Залезът на Европа. Краят на нацията и бъдещето на демокрацията, Изд. Леге Артис, 2013, София, стр. 107.

101. Виж пак там, стр. 64 и стр. 94.

102. Виж пак там, стр. 47 и стр. 100.

103. Виж Sedelmeier, Ulrich (2006): Europeanisation in new member and candidate states, Living Rev. Euro. Gov., Vol. 1 p. 4-8.

104. Виж Faist, Thomas / Ette, Andreas (2007): The Europeanisation of national policies and politics of immigration: research, questions and concepts, in: Faist, Thomas / Ette, Andreas: The Europeanization of National Policies and Politics of Immigration. Between Autonomy and the European Union, London: Palgrave Macmillan, pp. 3-31.

форма на управление на ЕС. Този спор е тясно свързан с въпроса за разширяване на ЕС. Разделителните линии, които съществуват в Евросъюза, са резултат от настоящата му институционална структура и съвместяването на двата модуса на обществено управление. Ако тези линии не бъдат премахнати, приемането на нови страни-членки е напълно безсмислено, тъй като само може да ги задълбочи.

Ако приемем тезата на Улрих Бек за нарастващото значение на държавните и правителствени ръководители в спора между архитектите на Европа и защитниците на националната държава, то позицията на президентите и премиерите на страните-кандидатки за членство от ЮИЕ също има значение. Ако ЕС бъде трансформиран във федерация, то всяка обществена сфера в страните-кандидатки за членство от региона ще бъде подложена на твърда ЕС-изация. И обратното, ако ЕС се върне към първоначалната идея за съюз на независими държави, то тези страни ще запазят в голяма степен националния си суверенитет. Лидерите на балканските страни имат възможност да влияят върху развитието на европейската интеграция чрез процеса на регионално сътрудничество помежду си. Това означава, че кооперацията между тях не трябва да бъде възприемана просто като необходима стъпка за тяхната интеграция в ЕС, а по-скоро като средство за определяне на бъдещата форма на управление на ЕС. Финансовата и дълговата криза, както и замразяването на процеса на разширяване в ЕС в този смисъл са възможност пред страните от ЮИЕ.

Факте, че балканските страни имат различно ниво на интеграция в отношенията си с ЕС.¹⁰⁵ Факт е също, че между някои от тези страни продължават да съществуват нерешени конфликти. Това е едновременно причината и следствието за диференцирания подход на Евросъюза към страните от региона, но по този начин се блокира работата на ПСЮИЕ. Преходът от европейска към регионална принадлежност на процеса на регионално сътрудничество включва изграждането на общобалкански интерес, който трябва да има стабилна основа в лицето на ПСЮИЕ. Чрез управлението

105. Гърция и Словения са в Еврозоната. България, Румъния и Хърватска са страни членки на ЕС. Турция, Албания, Република Македония, Черна гора и Сърбия са страни със статут на кандидатки за членство. Потенциални страни кандидатки за членство са Босна и Херцеговина и Косово.

на взаимоотношенията си в рамките на ПСЮИЕ балканските страни ще направят индиректно своя избор за бъдещата форма на управление на ЕС. ПСЮИЕ трябва да се институционализира, а балканските страни трябва да решат дали тяхното сътрудничество да бъде централизирано или децентрализирано. През последните години има предложения за създаване на нови формати на регионално сътрудничество в ЮИЕ – идеята за Вишеградска група на Балканите, включваща петте страни от региона, които са членки на ЕС и НАТО, както и идеята за Г6 на Балканите.¹⁰⁶ Недостатъкът на тези формати е, че ще капсулират отделни групи страни от ЮИЕ и допълнително ще обезсилят ПСЮИЕ. Балканите ще бъдат разделени на две скорости, а именно премахването на това неравенство е една от задачите, пред които е изправен ЕС.

Съществува пряка връзка между процеса на регионално сътрудничество в ЮИЕ и процесите на централизация и децентрализация, които протичат в ЕС. От една страна формата на управление на Европейския съюз влияе върху обхвата на промените в обществените системи на страните-членки и страните-кандидатки за членство от региона, а това се отразява на тяхното сътрудничество основно в рамките на меката ЕС-изация. От друга страна, в контекста на спора между архитектите на Европа и защитниците на националната държава, сътрудничеството между балканските страни е средство за влияние върху развитието на европейската интеграция и за определяне на бъдещата форма на управление на ЕС. Преди да станат част от Евросъюза страните от ЮИЕ трябва да покажат, че са способни да си сътрудничат на регионално ниво. Те трябва да се стремят към изграждането на автентичен общобалкански интерес в рамките на институционализиран ПСЮИЕ, който приема формата или на федерация или на съюз на независими държави.

106. В Г6 на Балканите се предвижда да участват Сърбия, Република Македония, Албания, Босна и Херцеговина, Косово и Черна гора.

Използвана литература:

- Бек, Улрих: Германска Европа. Новите властови пейзажи под знака на кризата, Изд. Критика и хуманизъм, София 2012 г.
- Клаус, Вацлав: Евроинтеграция без илюзии, Изд. къща МаК, София 2012 г.
- Менасе, Роберт: Залезът на Европа. Краят на нацията и бъдещето на демокрацията, Изд. Лега Артис, София 2013 г.
- Чавдарова, Мария: Регионализация и регионализъм на Балканите, доклад от конференцията „Балканите в 21-и век – българският поглед“, УНСС, София, 27 февруари 2013 г.
- Faist, Thomas / Ette, Andreas: The Europeanisation of national policies and politics of immigration: research, questions and concepts, in: Faist, Thomas / Ette, Andreas: The Europeanization of National Policies and Politics of Immigration. Between Autonomy and the European Union, London: Palgrave Macmillan 2007.
- Sedelmeier, Ulrich: Europeanisation in new member and candidate states, Living Rev. Euro. Gov., Vol. 1 (2006)

Ролята на България за засилване на регионалното сътрудничество и развитие към общоевропейско сътрудничество

Ася Илиева, Мартин Захариев, Петя Капчина, Райчо Пенчев, Дафинка Проконова, Ширин Кадир

Немислимото вчера се оказва необходимост днес. По този начин може да бъде описан Процесът за сътрудничество в Югоизточна Европа и неговото развитие, чието начало бе поставено през 1996 г. Само преди две десетилетия идеята за общорегионално сътрудничество се възприемаше като утопия. На първо място, инициативата за сътрудничество бе стартирана в една изключително сложна обстановка, характеризираща се с криза, войни, разпад на бивша Югославия. За това възприятие допринасяше и голямото разнообразие на държавите в региона – страни-членки на НАТО (Турция и Гърция) и на Варшавския договор (България и Румъния), държава-основател и лидер на Движението на необвързаните (Югославия) и самоизолирала се Албания. Един своеобразен калейдоскоп от всички основни политически тенденции на международната сцена.

Днес ПСЮИЕ е самостоятелна, оригинална регионална инициатива на страните от региона, форум за политически и дипломатически диалог. Всъщност, през идващата 2016 г. се навършват точно 20 години от старта на инициативата през 1996 г., с приемането на Софийската Декларация за добросъседство, стабилност, сигурност и сътрудничество на Балканите. Тогава е взето решение за стартиране на многостранно партньорство в следните области: укрепване на стабилността, сигурността и добросъседството; икономическото развитие; хуманитарни, социални и културни въпроси; правосъдие, борба с организираната престъпност, с незаконния трафик на наркотици и оръжие, както и с тероризма.

Като времеви период отбелязването на 20та годишнина на ПСЮИЕ съвпада именно с българското председателство на Процеса. Тези събития представляват съществен повод и основание да бъде разгледана ролята на страната ни, както и възможностите

пред нея да се открие като водещ и стабилен партньор в рамките на сътрудничеството в региона.

Българската държава винаги е била фактор, влияещ върху процесите на Балканите в частност, и в ЮИЕ като цяло. С присъединяването си към Европейския съюз и НАТО регионалните приоритети на страната придобиха нови измерения. Те са свързани с разбирането, че пътят за устойчиво развитие и стабилност в региона преминава през европейската перспектива на нашите съседи. Същевременно, регионалното сътрудничество открива възможност за по-активно и самостоятелно присъствие на страната ни на международната сцена, включително и при формирането на позиции към проблемите на региона в рамките на ЕС и НАТО.

Ролята и мястото на България в контекста на регионалното сътрудничество в ЮИЕ – проблеми и предизвикателства

За близо 20 години в ЮИЕ се изгради една достатъчно разгърната мрежа от регионални структури. Независимо от това, обаче, като съществена характеристика на региона се запазват натрупаните от векове исторически, национални, етнически, религиозни и културни противоречия и проблеми. Друго сериозно предизвикателство е свързано с подобряване на състоянието на икономиката и инфраструктурата на Балканите. В тази връзка, от съществено значение е осъзнаването на необходимостта от взаимодействие на различни нива – политическо, търговско-икономическо, културно.

Като приоритет и водеща цел на участието на България в различните регионални структури и формати на сътрудничество, може да бъде изведено съхраняването на интеграционния характер на регионалното сътрудничество, отворено към европейските и евроатлантически интеграционни процеси. От друга страна, ключов елемент на една проактивна външна политика е активизирането на двустранните отношения с отделните страни от региона при отчитане на необходимостта от диференциран подход в зависимост, както от етапа, на който те се намират в процеса на евроинтеграция, така и от специфичния характер на двустранните отношения.

Към настоящия момент страните от Югоизточна Европа са на различен етап от своето развитие. Те са членове на разнородни съюзи, спомогнали за достигането на едно или друго икономическо състояние и ниво на развитие на демократичните процеси.

България и страните-членки на ЕС от ЮИЕ

Страните от ПСЮИЕ, членки на ЕС са България, Гърция, Румъния, Словения и Хърватия. Това са и страните, които се характеризират с по-висок жизнен стандарт, по-добри икономически показатели и перспективи за развитие. Същевременно и петте държави са членки на НАТО.

Гърция е първият член на ЕС, част от ПСЮИЕ. Тя беше и една от водещите икономики преди кризата от 2008 г., но в момента страната е разглеждана от Брюксел като основен рисков фактор за стабилността на Евроната, а от там и на икономиката и цялостта на Съюза. Гърция и България са традиционни партньори в рамките на ЕС и НАТО, като си сътрудничат хармонично и на ниво регионални инициативи, сред които ПСЮИЕ, Съветът за регионално сътрудничество, Черноморското икономическо сътрудничество, а също така и в рамките на тристранното сътрудничество Гърция-България-Румъния. В периода 2007-2013 г. основните съвместни проекти са насочени към насърчаване на регионално сближаване и повишаване на конкурентоспособността в рамките на трансграничния регион. В настоящия програмен период (2014 – 2020) главната насока, в която сътрудничеството се развива е изграждане на устойчив транспорт, борба с бедността и климатичните промени.

Подобно тясно взаимодействие съществува и между България и Румъния, като то се дължи на първо място на факта, че двете страни споделят обща историческа и геополитическа съдба, определена от историческите превратности в един неспокоен регион, какъвто е Югоизточна Европа. На второ място, двете страни имат обща културна и религиозна идентичност, както и сходни културни ценности. На следващо място, те изграждат своите двустранни отношения на основата на партньорството като страни-членки на ЕС и НАТО. Двустранните отношения в целия им спектър – политически, икономически, културни - се развиват интензивно,

на базата на задълбочаващо се сътрудничество. През последните години бяха решени проблеми, които дълго време обременяваха двустранните отношения – подписано беше Споразумението за изграждане на втори мост на р. Дунав, урегулиран беше въпросът с взаимните финансови задължения и др. Установената постоянна практика на съгласуване на позициите на двете страни по основните проблеми от регионален характер, затвърди ролята на България и Румъния като фактори на стабилността в региона. Успешно се развива сътрудничеството в областта на опазването на околната среда и енергетиката. Фокусът на трансграничното сътрудничество в периода 2014-2020 г. е поставен върху опазването на околната среда и изменението на климата; подобряване на мобилността на регионално равнище и насърчаване на устойчивия транспорт и инфраструктура¹⁰⁷. Наскоро двете страни подписаха Декларация за регионално енергийно сътрудничество¹⁰⁸, с която декларираха подкрепата си за засилване на енергийната сигурност в региона.

Историческите връзки между България и Словения, общите славянски корени, географската и езикова близост са съществени предпоставки за взаимен интерес и задълбочаване на сътрудничеството на двустранно, регионално и на европейско равнище. Държавата, приета три години по-рано от България в ЕС, е една от стабилните икономически страни в региона, с които нашата страна поддържа динамично сътрудничество. Несъмнено, присъединяването на България към Съюза, след това на Словения, е важен стимул в активизирането на отношенията между двете страни в областта на търговията и икономиката, реализацията на инвестиционни проекти, туризма и др. В сферата на културата и научно-изследователската дейност също съществува много добра база за устойчиви двустранни връзки. България е от първите държави, подкрепили словенската идея за форум на славянската култура.

Интензивни са двустранни отношения между България и най-новия член на ЕС – **Хърватия**. Българският парламент бе сред

първите заявили пълната си подкрепа за членството на Хърватия в ЕС, ратифицирайки единодушно Договора за присъединяване към ЕС на 17 февруари 2012 г.

Същевременно, България и Хърватия са изправени пред сходни предизвикателства, изискващи осъществяването на важни реформи в ключови сектори като енергетика, правосъдие и здравеопазване. Това от своя страна налага обмяна на опит и по-тясно взаимодействие между институциите на двете държави. Традиционното партньорство би могло да бъде надградено и доразвито в следните области в рамките на регионалното сътрудничество в ЮИЕ: в сферата на енергетиката – развиването на енергийната инфраструктура и свързването на енергийните системи и енергийните пазари на отделните страни е с приоритетно значение за двете държави, а и за целия регион и Европа; разгръщане на значителния потенциал в икономическите отношения; сътрудничество в областта на туризма – чрез разработване на съвместни туристически пакети, с потенциал за привличане на чуждестранни туристи в целия регион.

България и страните-кандидатки за членство в ЕС от ЮИЕ

Началото на съвременната история на Балканския полуостров се свързва с промяната на името на региона – от Балкани в Югоизточна Европа. Тази промяна е съпроводена и с въвеждането на понятието Западните Балкани, включващо страните от бивша Югославия (без Словения) и Албания. Водещата политическа логика, стояща в основата на това разделение, е условното отделяне на нестабилната част от полуострова от стабилната такава.

Днес страните от Западните Балкани се намират на различен етап от своя европейски път. Комплексната ситуация в региона на ЮИЕ, в частност Западните Балкани, безспорно изправя България пред големи предизвикателства, но и разкрива множество възможности в икономически, политически и културен план. В качеството си на страна-членка на ЕС и НАТО, при това непосредствено граничеща със Западните Балкани, България носи особената отговорност да спомага и да гарантира постигането от страните-кандидатки на европейските критерии и стандарти за добросъседски отношения. Сътрудничеството с повечето страни

107. Министерство на регионалното развитие и благоустройството, Кратко резюме на проекта на Програмата за трансгранично сътрудничество „Румъния-България“ 2014-2020, <http://www.mrrrb.government.bg/docs/a9f14fa0b6156e58fcd9221d3c9ba84d.pdf>

108. Инвестор.бг, България и Руминия подписаха декларация за енергийно сътрудничество, <http://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/bylgariia-i-rumyniia-podpisaha-deklaraciia-za-regionalno-energiino-sytudnichestvo-193561/>

от региона е ползотворно и въпреки че са налице положителни резултати от установените двустранни отношения, съществува необходимост от тяхното доразвиване и надграждане.

България следва да бъде разглеждана като ключов регионален актьор, насърчаващ процеса на евроинтеграция, както на двустранно, така и на регионално равнище. Споделянето на интеграционен опит и натрупаната експертиза по време на преговорните процеси – за страни с близка култура, включително политическа, има изключително ценно значение. Добър способ за това би бил т. нар. „репликиране” (twinning), насочено към обмяната на пряк административен и институционален опит в приемането на достиженията на европейското право. От друга страна, реализирането на големи енергийни и транспортни инфраструктурни проекти с подкрепата на средства от европейските фондове е съществен елемент на задълбочаването на регионалното сътрудничество и преодоляването на предизвикателствата, свързани с икономическата изостаналост и нестабилността на ЮИЕ.

Анализирайки ролята и приноса на страната ни в процеса на европейска интеграция на Западните Балкани, специално място заема състоянието на двустранните отношения между България и Македония. Трудно е да се намерят други две страни, които да са едновременно толкова близки и толкова далечни. Отношенията между двете държави могат да бъдат описани като динамични и променливи през последните десетилетия. Отчитайки всички фактори от исторически и политически характер, стоящи в основата на тези взаимоотношения, доминиращ стремеж в българската политика следва да бъде максималното ограничаване на бариерите между двете страни, свободното общуване на хората, комуникацията и обмена на информация, както и сътрудничество между бизнеса.

В контекста на настоящата политическа криза в Македония, България следва да бъде активен, но балансиран участник, най-вече посредством разговорите с представителите на европейските институции и международната общност. Още повече, че в рамките на предстоящото председателство на ПСЮИЕ нашата страна има възможността да акцентира усилия и механизми за възстановяване на стабилността и демократичните устои в западната ни съседка.

Ролята на България като медиатор

Поглеждайки назад в историята, ЮИЕ се откроява като регион с многобройни конфликти от религиозен, етнически и геополитически характер, както и редица неосъществени „национални идеали”. Нещо повече, ако концентрираме вниманието си върху последните 150 години, ще забележим, че през по-голямата част от времето регионът е бил разтърсван от военни конфликти, които неминуемо са оставили своя отпечатък в националното самочувствие на балканските народи. Наличието на „специфични оси”¹⁰⁹ обяснява до голяма степен липсата на доверие между страните от региона и не дотам ефективното на моменти регионално сътрудничество в ЮИЕ. В тази комплексна динамична обстановка българската страна допринася за установяването и прилагането на добри практики на добросъседство чрез посредничество и политически диалог между регионалните актьори, предотвратявайки по този начин евентуална ескалация на напрежението и повтаряне на събитията от 90^{те} години на ХХ век.

Изразената многократно подкрепа за присъединяването на Западните Балкани и асоциирането на повече страни от Източното партньорство към ЕС затвърждава българската позиция за „сигурност и стабилност чрез сътрудничество и интеграция”¹¹⁰. Трудно е да се измери емпирично до каква степен способността на България да бъде медиатор при различни трудни и кризисни ситуации в ЮИЕ и Черноморския регион се е променила след приемането ѝ в НАТО и ЕС. Въпреки това, със сигурност може да се твърди, че приемането на България и Румъния в двете общности послужи за пример пред другите държави от региона за това как провеждането на балансирана външна политика, изпълнението на определени критерии, в това число спазването на добросъседските отношения, може да доведе до положителен резултат при постигането на националните приоритети във външната политика.

Активната роля на България в сферата на регионалното сътрудничество може да бъде разглеждана в две направления.

109. Кючуков, Л., Конференция на тема „Балканите в XXI век – българският поглед”, УНСС, 27/02/2013.

110. Янчева, Ц., Еволюция на позицията на Европейския съюз относно присъединяването към него на страните от Западните Балкани, архив УНСС, бр. 1, 2008.

Първо, отстояване на регионалните интереси в ЕС и НАТО, имащо за цел формулирането на единна наднационална стратегия и позиция, базираща се на българския опит в региона, и второ, посредничество при възникване на кризисни ситуации чрез използване на добрите контакти със съседни страни. Докато в първата ситуация става въпрос за превантивни действия с оглед стимулиране на регионалното сътрудничество, във втория говорим за действия постфактум, целящи потушаването на вече възникнали конфликти.

Отстояване на регионалните интереси и стабилност

Един от успехите на българската дипломация е свързан с конфликта между Гърция и Република Македония за името на западната ни съседка и последствията, които спорът има за приемането ѝ в НАТО. На провела се през месец април 2008 г. среща на върха на НАТО в Букурещ, българските представители успяват да склонят страните-членки на Алианса, и в частност Гърция, да подпишат споразумение - присъединяването на Република Македония към НАТО да стане автоматично след разрешаването на спора за името, без необходимост от свикване на нова Среща на върха¹¹¹. За съжаление, този дипломатически успех не даде тласък за по-скорошно благополучно разрешаване на противоречията между двете страни. По време на същата среща, обаче, Албания и Хърватия са поканени за членове на НАТО, което потвърждава ангажираността и реалната подкрепа на България в процеса на интеграция и сътрудничество в Югоизточна Европа.

Визовата либерализация за страните от Западните Балкани е друг пример за ефективно отстояване на общорегионалните интереси в Брюксел от българска страна¹¹².

Посредничество при възникване на кризисни ситуации

Стремежът на българската дипломация да бъде равноотдалечена при възникването на конфликтни ситуации и опитите за формиране на единна европейска позиция по изострени регионални проблеми

111. Коментар на Сергей Станишев, председател на ПЕС, на пресконференция, посветена на резолюцията на Европейския парламент по доклада за напредъка на Република Македония, провела се на 24/04/2015.

112. Euroactive, Slovenia surprisingly joins Balkan regional body. <http://www.euractiv.com/slovenia-surprisingly-joins-balkan-regional-body-news-495529>.

и конфликти са причина често България да се явява посредник между засегнатите страни, между тях и международната общност. Особената роля за разрешаване на събитията около разпадането на Югославия и в частност на етническите конфронтации в Косово от края на XX век се пада на България именно поради тази причина. Подкрепата, която оказва на НАТО българското правителство срещу авторитарното управление на Слободан Милошевич, както и признаването от наша страна на Косово през м. март 2008 г., са доказателство за стремежа на България за установяване на устойчиво регионално сътрудничество, чрез ограничаване на националистическите настроения в региона.

За пълноценното разгръщане на потенциала на България като посредник и ключов фактор сред държавите на Балканите е необходимо изграждането на цялостна концепция в българската външна политика, която да е политически безпристрастна. В противен случай, това би компрометирало амбициите на България да бъде медиатор в отношенията в региона на Югоизточна Европа и Черноморския регион.

С поглед напред. Перспективи и възможности за засилване ролята на България в рамките на регионалното сътрудничество в ЮИЕ

Преди близо 20 години България изигра ролята на пионер за стартиране и структуриране на регионалното сътрудничество в ЮИЕ. Предстоящото едногодишно председателство на страната на ПСЮИЕ открива редица възможности за по-активното ѝ участие и роля в по-нататъшното задълбочаване на отношенията в този формат. В рамките на Председателството България би могла да участва по-ефективно на базата на натрупаната експертиза и влияние и да допринесе за успешното адаптиране на ПСЮИЕ към актуалните предизвикателства пред региона. България може да постигне конкретни резултати през тези дванадесет месеца - постигане на по-голяма свързаност в региона и укрепване на демократичните основи следва да бъдат изведени като приоритети на българското председателство, тъй като са условия за по-голяма стабилност, за икономически растеж и за просперитет на Югоизточна Европа. Върховенството на закона, заздравяването

на демократичните фундаменти и медийната свобода също трябва да попаднат във фокуса на българското председателство. В допълнение, безпрецедентният миграционен поток, световните предизвикателства, тероризмът, са проблеми и настоящи предизвикателства, които не могат да бъдат решени локално, а само чрез обединени усилия и регионален подход.

Като пълноправна държава-членка на Европейския съюз и в съответствие с основните външнополитически приоритети, усилията на България следва да намерят своето естествено продължение в посока по-нататъшно развитие на добросъседски и равноправни отношения на взаимноизгодно сътрудничество с всички страни от региона; утвърждаване на водещата й роля в общия процес на интеграция на страните от региона в европейските и евроатлантически структури; развитие на двустранните икономически, политически и межкултурни отношения; осъществяване на съвместни инфраструктурни проекти; развитие на транспортната, телекомуникационната и енергийната инфраструктура. Тези области на действие имат много сериозно регионално измерение, което създава достатъчно широки възможности и за по-активно международно сътрудничество.

За държавите от ЮИЕ преодоляването на тяхната икономическа изостаналост и стабилизирането на региона има приоритетно значение. Изграждането на адекватна регионална инфраструктура е ключова предпоставка за повишаване на стабилността и конкурентоспособността на целия регион. Предизвикателствата, пред които са изправени страните от ЮИЕ по отношение на изграждането и модернизирания на транспортната и енергийна инфраструктура, налагат извода, че е необходимо, от една страна, да се използват предоставените възможности и подкрепа от отделните влиятелни фактори в региона – ЕС, Русия и Турция като регионална сила, а от друга – да се преодолее „наследството от миналото”, двустранното съперничество и да се работи по посока на засилено регионално сътрудничество, с цел модернизиране на региона, осигуряване на стабилност и просперитет за неговите граждани.

Същевременно, страните от региона, които вече са членки на ЕС, могат значително да подкрепят, насърчават и отстояват

европейската перспектива на Западните Балкани, включително и с европейска подкрепа да се пристъпи към изграждането на интерконекторните връзки между газопреносните системи на държавите от Югоизточна Европа, така и към изграждането на транспортни коридори и мрежи.

Постигането на енергийна свързаност и изграждането на връзки между страните на Балканите е стратегически и неотложен въпрос. Както е известно, ЮИЕ е регион, отличаващ се с висока степен на зависимост, както по отношение на източниците на доставки на природен газ и нефт, така и по отношение на маршрутите за тези доставки. Понастоящем двата проекта, които са във фокуса на внимание, са изграждането на подкрепения от ЕС Трансадриатически тръбопровод¹¹³, който се очаква да доставя газ до Черна гора, Босна и Херцеговина, Албания и Хърватия, и изграждането на иницирания от Русия Турски поток¹¹⁴, за който се планира да има разклонения към Гърция, Македония и Сърбия и оттам към Унгария и да достигне Централна Европа. Това отговаря на интересите на държавите от региона, но на този етап неговото бъдеще остава неясно. Перспективите за изграждането на един от двата или и на двата тръбопровода са предмет на анализи, прогнози и хипотези, но е ясно, че за постигането на свързаност балканските страни следва да работят целенасочено и последователно в тази посока.

Едни от основните предизвикателства пред региона са свързани с борбата срещу корупцията и организираната престъпност, тероризма и нелегалния трафик на хора, бежанския поток. Тези проблеми също имат до голяма степен регионално измерение и съпътстват практически всички страни в хода на тяхното реформиране и интеграционен процес.

България заедно с други страни от Южна и Югоизточна Европа понасят главното бреме от бежанския натиск. Същевременно, търсенето на решение за бежанските потоци се възпрепятства от проблеми, пред които е изправена миграционната политика

113. Продължение на усилията на ЕС по изграждането на Южния газов коридор след замразяването на проекта „Набуко” поради невъзможност за осигуряването на достатъчно количество газ

114. Продължение на усилията на Русия по изграждането на Южен поток, след отказа на участието на страните-членки на ЕС поради забележки от ЕС за несъответствие на проекта с европейското законодателство

на ЕС и на отделни страни като България¹¹⁵. Такива проблеми са недостатъчните капацитети за настаняване на бежанците, приравняване и изпълнение на стандартите, мобилизация на налични ресурси, както и дългата процедура за получаване на бежански статут. Ето защо е необходим общ европейски модел за справяне с общото европейско предизвикателство, който да се базира на солидарност с бягащите от войната и справедлив подход при тяхното разпределение на територията на ЕС. Предстои да разберем дали новата Стратегия на ЕС за миграция и убежища ще постигне заложените цели.

В социален и културен аспект интересите на България обхващат стабилизирането на социалната среда в региона, ограничаване на масовите миграционни процеси, породени от бедност и безработица. Ключови условия за реализирането им са укрепването на административния капацитет и практиките на добро управление в отделните държави, а от друга страна – насърчаване на контактите между хората и развитие на туристическия, културния, образователния и научния обмен.

Новите предизвикателства, пред които е изправена ЮИЕ, поставят на дневен ред необходимостта от повишаване на ефективността на формата, най-вече чрез проектноориентирано сътрудничество, както и от укрепване на взаимодействието между ПСЮИЕ и други международни и регионални организации и институции, особено с ЕС. Пример в тази посока би могъл да бъде създаването на синергия между ПСЮИЕ и други формати за регионално сътрудничество като Дунавската стратегия на ЕС и Организацията за ЧИС. Тези инициативи предоставят възможност за страната ни да бъде мост между различни региони в Европа.

В условията на глобализация и сериозни последствия от световната финансова криза укрепването на парламентарното сътрудничество има особено ключова роля за успешното регионално развитие. В този контекст създадената през 2014 г. Парламентарна асамблея на Процеса за сътрудничество в региона е ясен израз на усилията за насърчаване на диалога и сътрудничеството по въпроси от особен интерес за страните и техните граждани. Ето защо, възползвайки се от своята позиция

и роля на активен участник в ПСЮИЕ, нашата страна би могла да допринесе за издигане на парламентарното измерение на партньорството в региона на ниво, отговарящо на реалностите. Това би могло да бъде постигнато чрез залагането на нови идеи и инициативи в центъра на тази дейност, с които да се формира едно ново качество на сътрудничеството между страните от ЮИЕ, а оттук и утвърждаването на нова визия за Балканите като перспективен регион за инвестиции и активен културен обмен.

Анализирайки перспективите пред България за засилване на регионалното сътрудничество и развитие към общоевропейско сътрудничество, няма как да не отбележим, че бъдещото председателство на Съвета на ЕС през 2018 г. предоставя значителни политически възможности и потенциал за влияние върху стратегическия дневен ред на Съюза. Всъщност, ротационното председателство представлява зрелостният изпит за членството на страната ни в ЕС и исторически шанс за утвърждаването ѝ като пълноценен участник на европейската сцена. Успешното представяне на страната ни ще позволи тя да постави свои стратегически приоритети в центъра на политическия дневен ред на Съюза, да бъде проактивна във външнополитически план и в частност в процеса на разширяване.

115. Grenz, Wolfgang/Lehmann, Julian/Kefler (2015): S. 161.

Използвана литература:

- Дойче Веле (2015): Европа да помисли за бежанците в България Коев, Красимир: Кризата в Сирия: предизвикателства пред България, Научни трудове на Русенския университет - 2013, том 52, серия 5.2, <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp13/5.2/5.2-1.pdf>
- Кратко резюме на проекта на Програмата за трансгранично сътрудничество „Румъния-България“ 2014-2020. <http://www.mrrb.government.bg/docs/a9f14fa0b6156e58fcd9221d3c9ba84d.pdf>
- Кючуков, Л., Конференция на тема „Балканите в XXI век – българският поглед“, УНСС, 27/02/2013 г.
- Кризата в Македония: екстремалната балканизация срещу Турски поток?, Списание „Геополитика“, 2015 г. <http://geopolitica.eu/actualno/1742-krizata-v-makedoniya-qekstremalnata-balkanizatsiyaq-sreshtu-qturski-potokq>
- Янчева, Ц., Еволюция на позицията на Европейския съюз относно присъединяването към него на страните от Западните Балкани, архив УНСС, бр. 1, 2008
- <http://www.zona-news.com/displaynews/20022>
- Amnesty International (2014): Rücküberstellungen von Asylsuchenden nach Bulgarien sind weiterhin auszusetzen. Bericht, S. 2, <http://www.amnesty.de/files/Bulgarien-Bericht.pdf>
- Grenz, Wolfgang/Lehmann, Julian/Keßler (2015): Schiffbruch. Das Versagen der Europäischen Flüchtlingspolitik. Knaur Verlag, München

СИРИЗА – дете на кризата или вятър на промяната в Европа?

Ася Илиева

„Норс е на път!“¹¹⁶ Или надеждата в Гърция следва своя път след убедителната победа на радикалната лява партия СИРИЗА на проведените предсрочни парламентарни избори на 25 януари 2015 г.¹¹⁷ За първи път в най-новата гръцка история партия, определяща се като радикална, печели властта. Всъщност, родината на демокрацията е първата страна в съвременна Европа, в която крайно леви и крайно десни, както и екстремистки и неонацистки партии като „Златна зора“, окупираха почти изцяло гръцкото политическото пространство. Те изместиха традиционните партии – десницата „Нова демокрация“ и социалистическата партия ПАСОК, които цели 40 години, сменяйки се, управляваха страната. Тези събития в южната ни съседка повдигнаха един доста съществен въпрос – защо се стигна до такъв изборен резултат и какво означава появата и успеха на явлението „СИРИЗА“ за Гърция и за Европа.

През месец април се навършиха точно пет години, откакто бившият министър-председател Георгиос Папандреу обяви, че Гърция е поставена на подчинение на международните кредитори и че ще бъде обвързана със спасителен заем от ЕС и Международния валутен фонд (МВФ). Историята е добре позната. Кризата, която започна като срив на световната финансова система през 2008 г., се превърна в нова политическа реалност на строги икономии и доведе до възникване на кризата с държавните дългове в Европа. За Гърция, спечелила прозвището „черния лебед“ на Европа¹¹⁸, тази криза се превърна в истинска национална катастрофа. Тя

116. Предизборният лозунг на партия СИРИЗА.

117. На предсрочните парламентарни избори в Гърция в началото на 2015 г. Коалицията на радикалната левица СИРИЗА печели 36,34% от гласовете или 149 депутатски мандата в 300-местния парламент, като само две депутатски места не ѝ достигат, за да състави самостоятелен кабинет.

118. Теорията за „черния лебед“, която е въведена от американския философ Насим Талеб, обяснява съществуването и възможността да възникнат трудно предсказуеми и редки събития, които да доведат до значителни последици. В анализ на американския ежедневник „Уолстрийт джърнъл“ Гърция е определена като „черния лебед“ на Европа, като в случая става въпрос за стабилността на Евророната и общата европейска валута; http://www.dnevnik.bg/dnevnikplus/2010/03/21/876516_kak_gurciiia_se_prevurna_v_cherniia_lebed_na_evropa/.

беше принудена да се обърне към т. нар. „тройка“ международни кредитори – МВФ, Европейската централна банка (ЕЦБ) и ЕС, и да приеме техните условия за предоставяне на финансова помощ, в резултат на което бе наложена рестриктивна икономическа политика. Непосредствените резултати от тази политика на икономии в страната са масова безработица, силно занижен жизнен стандарт, протести, „спасителни“ програми и др. И на този фон държавен дълг от 317 млрд. евро.

Естествено политическо последствие от икономическата криза е радикализацията на обществото и колапсът на традиционните партии, които плащат политическата цена за политиките си, причинили дълговата криза. Или казано по друг начин, изборните резултати в началото на 2015 г. в южната ни съседка се превърнаха в израз на народния бунт на гръцките избиратели срещу диагнозата на ЕС за проблемите, както и срещу предложената от Европа рецепта за решаването им. Парламентарната победа на радикалната левица обуслови края на утвърдения двуполусен модел във вътрешната политика на Гърция, господствал в гръцката политика четири десетилетия. С тази победа традиционните партии „Нова демокрация“ и ПАСОК, олицетворявани с недалновидната си финансова политика в течение на десетилетия, бяха посочени като съучастници в създаването на режим на орязване на разходите като единствен възможен изход от продължаването на икономическата криза в страната.

Анализът на характера и същността на партия СИРИЗА е подходяща отправна точка да бъде намерен отговорът на въпросите, които бяха поставени с предсрочните парламентарни избори – какви ще бъдат последиците от идването ѝ на власт и в частност, какво ще бъде поведението на Гърция оттук нататък по отношение на ЕС и Евронзоната. Със своята поява на политическата сцена СИРИЗА предизвика редица дебати за характера ѝ като партия. Някои я определят като лява, други като популистка, антиевропейска, евроскептична и т.н. Всъщност е много сложно партията на Алексис Ципрас да се възприеме като единен политически субект. Тя е объркваща партия от гледна точка на състав и идеология. В нея участват леви и крайно леви, включително маоистки и троцкистки формации, но тя

е подкрепяна и от значителна част от средностатистическите избиратели в Гърция. Безспорно, СИРИЗА носи силен популистки заряд, канализирайки масовия гняв срещу политическата класа на страната, т. нар. „каста“, „предала“ народа като цяло.

От друга страна, в програмата ѝ¹¹⁹ могат да бъдат открити много мерки, които я приближават към левите партии: прекратяване на политиката на икономии, увеличаване на заплатите и публичните разходи, увеличаване на данъци и т.н. Същевременно, в програмата се съдържат и много национал-популистки елементи като излизане от НАТО, връщане от страна на Германия на нацисткия дълг към Гърция, национализация на банки, въвеждане на данък „богатство“, защита на социално слабите, безплатно здравеопазване и др. Това са част от предизборните обещания, гарантирали голямата победа на радикалната левица в условията на постоянно натрупващ се социален експлозив в гръцкото общество.

Едно от ключовите обещания, а може би и основното в политическата програма на партията, е предоговарянето с ЕС и МВФ голяма част от държавния дълг и намаляване на дълговото бреме на страната от Брюксел. Именно поради това, СИРИЗА е преди всичко ревизионистична партия, тъй като в основата на нейните обещания стои политиката за промяна на вече установен (правен) ред или на някаква политическа програма. От една страна, тя се явява алтернатива на старото управление. От друга страна, безспорно основният въпрос, който доминира във вътрешната и външната политика на Гърция, е какви договорености ще бъдат постигнати с държавите кредиторки.

Можем ли, обаче, да разгледаме СИРИЗА единствено като „дете на кризата“? Дали пък не е тя вятърът на промяната и лицето на променящата се Европа? Гръмкото изявление на новия премиер Алексис Ципрас в нощта на победата, че гръците пишат история е повод да се запитаме дали тези събития в гръцката политика могат да се превърнат в първата стъпка към промяна на модела в цяла Европа. Възходът на крайната левица е резултат не само на кризата в Гърция и на неспособността на традиционните партии да се справят със ситуацията. Той отразява по-дълбоки проблеми в политиките и функционирането на ЕС като цяло. Не бива да

119. SYRIZA THE THESSALONIKI PROGRAMME; http://www.syriza.gr/article/SYRIZA---THE-THESSALONIKI-PROGRAMME.html#.VWggok_tmko

се подценява фактът, че СИРИЗА поема управлението в страна, чието оцеляване се предопределя от финансовата подкрепа на международни субекти, олицетворяващи настоящата система на управление и влияние на наднационално равнище. Показателен за процеса на трансформация на европейската политическа сцена е и фактът, че партията сформира коалиция не с левоцентристите, а с консервативните националисти от „Независими гърци“, с които ключовата допирна точка е противопоставянето на мерките за сурови икономии. Следователно, европейските измерения на парламентарните избори в Гърция могат да се обяснят с факта, че те се превърнаха в тест за наличието на алтернатива на водената рестриктивна икономическа политика.

Победата на радикалната левица в Гърция се превърна в катализатор за развитие в цяла Европа на подобни радикални идеи и антисистемни партии, както от крайнолевия, така и от крайнодесния политически спектър, противопоставящи се на неолибералния модел. Още през 1976 г. италианският политолог Джовани Сартори въвежда понятието „антисистемни партии“, препращайки към партии, които подкопават легитимността на режима, оспорват действащата политическа система и се стремят към нейната промяна или унищожение. Днес старото разделение на леви и десни е постепенно изместено от разделението на системни срещу радикални партии, призоваващи за промяна или напускане на Европейския съюз. Противопоставянето на управлението на Брюксел, имиграцията и строгите икономии са обединяващи каузи за много от тези партии.

Европейските избори през 2014 г. дадоха израз на този антисистемен вот, в резултат на който около 25% от местата в Европарламента се заеха от евроскептици. Категоричен пример за това е антилибералното и настроено срещу икономииите движение „Подemos“, което се открие като водеща политическа сила в Испания. Нарастващата популярност на лявата радикална партия, определяна като „испанската СИРИЗА“, се потвърди на проведените местни и регионални избори в страната, които ознаменуваха края на двуполусния модел, наказвайки партиите на статуквото, управлявали от 30 години. Гърция и Испания са най-емблематичните случаи, но подобна тенденция се наблюдава

и в други европейски държави. Гръцкият сюжет се повтори, макар и в по-малка степен в Португалия, Южна Франция и Южна Италия. През тази призма феноменът СИРИЗА не следва да бъде разглеждан като чисто гръцко явление и изолиран случай, а като европейска тенденция, която може да предизвика сериозни промени в подходите и политиките на ЕС.

Въпреки че е трудно да бъде направена прогноза до каква степен тези партии и движения ще увеличават публичното си влияние, формирайки кратковременни или по-дългосрочни споразумения и съюзи с други радикално различни проекти, няма как да отречем, че кризата прерасна от банкова и икономическа в политическа. Това, което наблюдаваме днес, не може да бъде определено просто като краткосрочна, циклична или частична криза, започнала с фалита на емблематични банки. Независимо, че всички данни показват, че директните последици от глобалната криза вече са изживени и финансовият сектор е относително стабилизирал, радикализацията на политическата обстановка в Европа е един от безспорните резултати на икономическата несигурност. Кризата, обаче, има и един друг, много съществен ефект – тя изведе на преден план много от проблемите на Европейския проект.

На този фон, особена видимост придобиха редица съществуващи дисбаланси и противопоставяния: Северът срещу Юга, периферията срещу центъра, Еврозона срещу останалите страни-членки на ЕС и т.н. Радикализацията (лява и дясна) доведе до засилване на протестния вот срещу традиционните левица и десница, олицетворявани като „управители на статуквото“. В контекста на това тревожно развитие за европейската политика възходът на партии като СИРИЗА в Гърция може би е показателен за залеза на умерения политически център и центристката политика, характерни за западния свят след края на Студената война. Вместо това, днешна Европа все повече клони към периода между двете световни войни, когато крайнодесни и крайнолеви политици поляризират обществените дебати, икономиката преживява продължителна рецесия, антисемитизмът набира скорост и т.н.

Повечето анализи на събитията около и след изборите са концентрирани върху вероятността новото управление на Гърция да изтегли страната от Еврозоната, позната като сценарият „Grexit“

и всевъзможните последици от един такъв ход за Гърция и Съюза като цяло. Безспорно, евентуално напускане от страна на Гърция на Еврозоната би имало сериозни последици за целия единен валутен блок. Прочитът на случващото се в южната ни съседка излиза извън границите на трудностите при реализацията на общата външна политика или бюджетното състояние на отделни страни. Видният социолог Улрих Бек задава въпроса „Възможно ли е отчуждението на хората от ЕС да е по-опасно за ЕС от кризата на еврото?“ и отговаря по следния начин: „Да, това е възможно. Европа е повече от една валута, повече от един фискален пакт. Европа е надежда, която не трябва да разочарова. Днес много хора изживяват Европейския съюз като кошмар – като кошмара на безработица, пропадане по социалната стълбица, бедност, загуба на достойнство, на справедливост, на идентичност и на демокрация.“¹²⁰

Днес Европа изживява един от най-сериозните разриви в подкрепата за градения повече от половин век Европейски проект. Дълговата епопея, започнала като локален проблем на Гърция, прерасна в екзистенциална криза на целия Европейски съюз. Ето защо, с основание можем да кажем, че явлението СИРИЗА е не само „дете на кризата“, а събитията в Гърция не са просто стандартна криза на суверенна свръхзадлъжнялост. Независимо дали гръцката СИРИЗА ще се окаже поредното популистко явление с краткотрайно съществуване, тя се явява един от очевидните симптоми на нестабилността и уязвимостта на европейския проект. А след като симптомите са налице, остава да бъде намерено онова лекарство, което да вдъхне живот и сили на покрития с пукнатини Европейски съюз.

Използвана литература:

- Дневник. Как Гърция се превърна в „черния лебед“ на Европа. http://www.dnevnik.bg/dnevnikplus/2010/03/21/876516_kak_gurciia_se_prevurna_v_cherniia_lebed_na_evropa
- Beck U. (2014) Europa braucht einen neuen Traum, in: Aus Politik und Wirtschaft. Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament. Nr. 12, 17. März 2014, S. 9-15 http://www.bpb.de/system/files/dokument_pdf/APuZ_2014-12_online_v2.pdf
- B. Eichengreen, Imbalances in the Euro Area, November 2010 http://elsa.berkeley.edu/eichengr/Imbalances_Euro_Area_5-23-11.pdf
- D. Strauss-Kahn, Greece's Economy at a Crucial Crossroads (12 December 2010), <http://www.imf.org/external/np/vc/2010/121210.htm>;
- SYRIZA THE THESSALONIKI PROGRAMME <http://www.syriza.gr/article/SYRIZA---THE-THESSALONIKI-PROGRAMME.html#>. VWggok_tmko

120. Beck U. (2014) Europa braucht einen neuen Traum, in: Aus Politik und Wirtschaft. Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament. Nr. 12, 17. März 2014, S. 9-15; http://www.bpb.de/system/files/dokument_pdf/APuZ_2014-12_online_v2.pdf.

Съветът за регионално сътрудничество като двигател за „нов регионализъм” в Югоизточна Европа

Мартин Захариев

Исторически погледнато, съществува сходство в процеса на развитие на регионалното сътрудничество на Балканите през последните 25 години и създаването на Европейския съюз през средата на миналия век. В основата и на двата вида междудържавно сътрудничество стои разпадането на един вид политикоикономически модел, като преходът към новия ред се изразява в задълбочаване на връзките между съседни страни с цел предотвратяване избухването на евентуални пълномащабни конфликти.

След падането на комунистическите режими в Югоизточна Европа в края на 80те години на XX век, концепцията за „регионализъм” се налага като панацея за справянето с кризисните ситуации в региона. Основна роля за това имат външните фактори, сред които ЕС, Международния валутен фонд и Световната банка. Този вид регионализъм, наложен отвън, обаче, не носи така желаните резултати – до голяма степен заради натрупаното недоверие между държавите от региона, както и поради притесненията, че развитието на регионалното сътрудничество би било за сметка на желаната от всички балкански страни европейска интеграция.

Настоящата разработка цели да представи положителните аспекти от трансформацията на Пакта за стабилност в Съвет за регионално сътрудничество, както и анализ на конкретни аспекти, които биха възпрепятствали ефективността на новия инструмент на Процеса за сътрудничество в Югоизточна Европа за налагането на „нов регионализъм” в региона.

„Стар” и „нов” регионализъм

За целта на настоящата научна разработка ще се използва следната дефиниция за „регионализъм”: процес на сътрудничество между географски близки региони/държави с цел установяване и подобряване на социалноикономическите, политическите,

културните и други връзки и отстояване на общите интереси чрез учредяването на наднационални организации, основани на принципа на споделеното управление.

Първите, които разделят регионализма на „нов” и „стар” са Бърфишгър, Робинсън и Тиерфелдър (2003), в чието изследване степента на интегрираност между държавите определя и вида на регионално сътрудничество между тях. С други думи, времето, през което държавите се ангажират само с ограничаването или премахването на търговските бариери, се окачествява като период на регионално сътрудничество от „стар” тип, докато периодът, в който се повишава степента на интегрираност между държавите чрез хармонизиране на националните политики и стимулиране на мобилността на производствените фактори се нарича „нов” регионализъм. Времето обособяване на двата вида е тясно свързано с развитието на икономическите теории, залегнали в основата на тази концепция и процеса на глобализация, започнал през края на 90те години на XX век в световен мащаб.

От теоретична гледна точка повишената взаимозависимост на държавите вследствие на технологичното развитие, отварянето на световната икономика и променящата се геополитическа обстановка са главни предпоставки за развитието на нов вид регионално сътрудничество на Балканите. Осъзнаването на необходимостта от трансформиране на регионализма в Югоизточна Европа, така че да се търсят решения на комплексни проблеми, чието решаване е невъзможно на национално ниво, дава възможност за качествена промяна в механизмите на регионално сътрудничество.

По пътя към създаването на Съвета за регионално сътрудничество

За да се разбере смисълът от създаването на нова изпълнителна структура, подчинена на ПСЮИЕ е необходимо, първо да бъде разгледан Пакта за стабилност в Югоизточна Европа, чийто първоприемник е Съвета за регионално сътрудничество.

След ескалирането на напрежението в Косово през 1999 г. Европейският съюз инициира създаването на тази институция, чиято основна цел е засилването на мира, демокрацията,

икономиката и защитата на човешките права и свободи на Балканите. Сред главните партньори и донори на Пакта за стабилност са ЕС, САЩ, Русия, Турция, ОССЕ, МВФ, ЕИБ и др., а фактът, че институцията се създава в Кьолн, Германия ясно демонстрира ролята на външния фактор в стимулирането на регионализма в Югоизточна Европа. Това говори за две неща: първо, отсъства инициатива на местно ниво, което се обяснява с откровено националистическите правителства, които управляват в някои от държавите по това време, и второ, демонстрира безсилието на региона да се справи със собствените си проблеми, което до голяма степен се дължи на липсата на регионален хегемон, който би могъл да изझे лидерската функция при решаването на кризисни ситуации. Любопитно е да се отбележи, че при учредяването на Пакта за стабилност отсъства Съюзна Република Югославия, което е достатъчно силен знак за предстоящите трудности при установяването на трайно и ползотворно сътрудничество в региона.

След подписването на Солунската Декларацията през 2003 г. и даването на ясна перспектива за европейска интеграция на страните от Западните Балкани, на преден план излиза концепцията за създаване на структура с ясно изразена регионална принадлежност (regional ownership). Именно една от пречките за ефективно регионално сътрудничество, а също и причина за ограничаването на регионализма в Югоизточна Европа до степен понижаване на търговските бариери, е липсата на категорична позиция от страна на ЕС, която да потвърди ангажираността за присъединяване на Балканите към ЕС. Това от своя страна подбужда страхове, включително и сред по-напредналите страни от региона, каквато е България, че развитието и задълбочаването на регионалното сътрудничество би отдалечило страните от преследваното от тях европейско членство. Положителна роля за заличаването на тези опасения изиграва напредъкът, постигнат от България и Румъния и приемането им за пълноправни страни-членки на ЕС от 2007 г., което предоставя допълнителна възможност за използване на натрупаната експертиза на двете страни за по-лесно адаптиране на европейските правила и стандарти към регионалната специфика на Балканите. Така, след установяване на необходимостта от

засилване на регионализма, която става неразделна част от изискванията по пътя за членство в ЕС, на среща на Регионалната кръгла маса на Пакта за стабилност в Белград през 2006 г. се обявява иницирането на Съвета за регионално сътрудничество, станал реалност и официално започнал работа на 27 февруари 2008 г. на среща на министрите на външните работи на страните от ПСЮИЕ в София.

Цел и приоритети на Съвета за регионално сътрудничество

Целта на новосъздадената структура е стимулиране на сътрудничеството, както и европейската и евроатлантическата интеграция на страните от Югоизточна Европа, което от своя страна трябва да допринесе за развитието на региона. Седалището на Секретариата на Съвета за регионално сътрудничество се намира в Сараево, Босна и Херцеговина, което затвърждава регионалната принадлежност на изпълнителната структура, гарантирайки по този начин по-реална оценка на постигнатия напредък. Сред източниците на финансиране фигурират външни за региона държави и организации, но се наблюдава и активно участие на самите балкански страни в набирането на средства като основна роля за това имат България, Румъния и Молдова (Солиоз и Стъбс; 2011).

Приоритетите, заложи при учредяването на Съвета за регионално сътрудничество, са пет: икономическо и социално развитие; инфраструктура и енергетика; правосъдие и вътрешни работи; сътрудничество в областта на сигурността; изграждане на човешки капитали и парламентарно сътрудничество. То е значително рационализирано спрямо институционалната структура на Пакта за стабилност, чиито приоритетни области са били двадесет и пет. Това дава възможност за фокусиране върху секторните проблеми и изграждането на цялостна политика на наднационално ниво, предотвратявайки прекаленото фрагментиране на процеса на регионално сътрудничество. Рискът, който, се създава е изграждане на грешна представа за разрешаване на конкретни проблеми, поради невъзможността от вникване в спецификата на региона. Пример за това е Стратегията „Югоизточна Европа 2020”, приета и разработена от Съвета за регионално сътрудничество, която

е опит да се подходи по широкообхватен метод в икономиката, чрез прилагане на европейския модел, използван при изготвянето на Стратегията „Европа 2020“. Резултатът е поставянето на трудноизпълними цели, които са без реална обосновка и игнорират особеностите на пазара на труда на Балканите, наличието на феномени като „изтичане на мозъци“ и застаряващо население.

Предпоставки и пречки за налагането на „нов регионализъм“ на Балканите

Едно от изпълнените изисквания за превръщането на Съвета за регионално сътрудничество в двигател за „нов регионализъм“ в Югоизточна Европа е успешното надграждане на наследените практики от Пакта за стабилност, както и осигурената координация между ПСЮИЕ и останалите международни донори, гарантирайки по този начин финансирането на новата структура. Обвързването на външното финансиране с развитието на регионализма е допълнителен стимул за сътрудничество между балканските държави, който в същото време не съперничи на основния им приоритет – членство в ЕС. Желанието за задълбочаване на икономическото сътрудничество и натискът, който оказва бизнеса в тази посока, особено след икономическата криза, както и подкрепата за изграждането на общ Енергиен пазар, борбата с тероризма и организираната престъпност и т.н, са допълнителна предпоставка за успех в прилагането на новия подход за регионално сътрудничество на Балканите. Не на последно място, положително въздействие оказва и географската, културната и историческата близост на народите от региона, която благоприятства засилването на отношенията между съседните страни.

В същото време, обаче, политическият и икономическият преход, през който преминават всички държави от Югоизточна Европа, пречи на развитието на „нов регионализъм“, поради наличието на слаби държавни структури и ограничен административен капацитет, подкрепящи регионалното сътрудничество. Проблемите, които се наблюдават между отделни страни (напр. Косово – Сърбия, Република Македония – България) е признак за липсата на усещане сред хората за обща балканска идентичност, което допълнително затруднява отношенията и

възпира по-ефективното сътрудничество в различни сфери на икономиката и политиката. Не на последно място, наблюдаваното намаляване на основното финансиране на Съвета за регионално сътрудничество и бюрокрацията застрашават легитимността, авторитета и влиянието на тази изпълнителна структура на ПСЮИЕ, което от своя страна прави непредвидима посоката на развитие на регионалното сътрудничество на Балканите.

Създаването на Съвета за регионално сътрудничество в сегашния му вид безспорно благоприятства хармонизирането на националните политики на балканските страни и позволява правилното адресиране на комплексни проблеми, изискващи сътрудничество между отделните държави. В допълнение, изявлението от страна на председателя на Европейската комисия, Жан-Клод Юнкер, в което категорично се отхвърли възможността за разширяване на ЕС през следващите пет години, трябва да бъде използвано като аргумент за засилване на регионализма от „нов“ тип, за да се предотврати възможността от създаването на „сиво петно“ от страни кандидат-членки на картата на Балканите. За целта, обаче, е необходима по-ясно изразена политическа воля от всички страни участващи в процеса, както и категоричност при борбата с политическата корупция и изграждането на работещи национални институции, от които зависи степента на ефективност на регионалното сътрудничество. За съжаление, избухването на спорадични конфликти на етническа и друга основа между съседни страни значително усложнява постигането на желаните резултати от провежданата политика на сътрудничество.

Използвана литература:

- Analytica (2007); Has regional cooperation led to the establishment of Balkania: Europe's Southeastern Dimension?
- Burfisher, M., S. Robinson and K. Thierfelder (2003); Regionalism: Old and New, Theory and Practice
- Solioz, C. and P. Stubbs (2011); Emergent regional cooperation in South East Europe: towards 'open regionalism?'; Southeast European and Black Sea Studies; vol. 9 (1-2)
- http://www.diplomacy.bg.ac.rs/pdf/20090615_Stefan_Stratiev.pdf
- http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/eu_works/enlargement/eu-and-the-western-balkans_bg.htm
- <http://iri.bg/venoviyat-regionalizamve-v-yugoiztotchna-evropa/>
- <http://www.rcc.int/pages/2/overview>
- <http://rcc.int/pages/72/about-see-2020>
- <http://www.rcc.int/files/user/docs/reports/RCC-Strategy-and-Work-Programme-2014-16-rich.pdf>
- http://www.seedcenter.gr/projects/MNE/1stconfer/1stconf_papers/tsardanidis1.pdf

Източници на конфликти между страните от Югоизточна Европа – пречка за регионалното сътрудничество. Как да ги преодолеем?

Петя Капчина

Процесът на глобализация промени съществено отношенията между държавите, постави ги на нови основи и даде възможност да се формира специфична регионална идентичност.¹²¹

В основата на всеки един алианс от държави стои осъзнатият общ интерес, обединяването на ресурси и капацитет, за да се осъществят значителни по мащаб проекти и политики за развитие. Синергията между партньорите осигурява много по-голям ефект на усилията, отколкото тези на всяка страна по отделно.

В същото време, всяка членка на подобен съюз вижда в едно подобно обединение инструмент за постигане на собствени цели, продиктувани от националните си интереси. Натрупаният опит показва, че не винаги индивидуалният интерес отговаря на общия. Трябва да се отбележи и фактът, че наред с глобализацията протича и обратният процес, който на територията на Балканите е драматичен заради разпада на Югославия на няколко нови независими държави с несъвпадение между етническите пространства и националните граници.

Това е предпоставка за възникване на конфликти във всяко едно обединение. Могат да се посочат редица фактори, които са заплаха за устоите на ПСЮИЕ. Нека споменем само тясната обвързаност на страните от Западните Балкани в исторически план, богатството от драматични промени през вековете на граници, владетели, управленски системи, културни модели, специфични нрави, спорни територии и общи исторически личности.

На тази основа, проблемът залегнал в настоящата разработка са източниците на разминаване между националния и колективния интерес и посочването на начините как да бъдат преодолените те.

Обект на изследването са двустранните отношения на страните от ПСЮИЕ, а предмет се явява идентифицирането на

¹²¹ Ключуков, Любомир, Балканите в глобалния свят, доклад, изнесен на конференцията „Балканите в XXI век – българският поглед“ /УНСС, 27 февруари 2013 г./

основните противоречия в тези отношения. Целта на анализа е да идентифицира основните потенциални източници на конфликт и да се потърси компромисно решение за тях, като по този начин се минимизира възможността за развитие на проблематиката.

Целта ще бъде постигната посредством следните задачи:

1. Определяне на профил на страните от ПСЮИЕ;
2. На тази база открояване на най-нестабилните звена от Процеса;
3. Търсене на решение за справяне със ситуацията.

Приложени са методите на хронологично-тематичния подход, събиране на данни, описание, систематизиране, сравнение, аналогия, логически анализ, синтез. Използването на набор от различен вид средства и подходи прави възможно разглеждането на проблемите в отношенията на страните от ПСЮИЕ в тяхната многоаспектност и многообразие.

Характеристика на страните от ПСЮИЕ

В Процеса за сътрудничество в Югоизточна Европа взимат участие следните държави: Албания, Босна и Херцеговина, България, Гърция, Македония, Румъния, Сърбия, Турция, Хърватска, Молдова, Черна Гора, Словения и Косово. Това са страни, достигнали различна степен на социално и икономическо развитие. Част от тях са членове на ЕС и НАТО, други – само на НАТО, трети – на нито един от тези съюзи.

За съжаление, Балканите затвърждават славата си на зона на нестабилност и неизживени национализми, припомняйки, че първите военни действия в Европа след края на Втората световна война се случват на тяхна територия – с разпада на бивша Югославия. Като цяло, на европейско равнище балканските страни се възприемат като по-слабо развити, с ниски доходи на глава от населението, нестабилна държавност, високи нива на корупция и престъпност. В момента Балканите са и територия, през която преминават имигранти от Западна Азия и Африка. Всичко това се превръща в значими заплахи за сигурността както на региона, така и на цяла Европа.

Днес Балканите все още изживяват прехода към пазарна икономика. Освен това негативният ефект от световната финансова криза бе силно усетен в региона. В резултат на кризата ръстът в еврозоната се понижи, с прогноза да остане същия в средносрочен план, а това е ключов пазар за износ за региона. Освен това се наблюдава застой на националните програми за реформи в страните от Балканите, което ще продължи да тежи върху потенциала за растеж. Докато икономическата трансформация в региона е в доста напреднал стадий в някои области, особено по отношение на цените, търговията и либерализацията спрямо чуждестранната валута, са необходими повече усилия за обновяване на институциите, подобряване на бизнес средата, изграждане на инфраструктура и развитие на финансовите пазари. Кризата повиши безработицата в региона и Гърция не е единственият пример за тежките икономическите и социални последици от нея.

Въпреки относителното изоставяне, обосновано от историческия път на тези страни, те притежават ресурси, които могат да ги превърнат в оазис на стабилността и просперитета. За да преодолеят трудностите, страните от Балканите могат да се възползват от близкото си географско разположение до по-развити съседи от Европа, което благоприятства достъпа до пазари и инвестиции. Това предимство е осъзнато и оползотворено чрез постоянното подобрене на инфраструктурите в страните от ПСЮИЕ.

Подобряване качеството и управлението на пазарно-ориентираните институции, развитието на човешкия капитал и стабилните финансови системи помагат на по-бедните страни да догонят развитите държави. На Балканите реформите изостават, а икономическата нестабилност създава реална заплаха за възникване на конфликти.¹²²

Взаимоотношения с най-рискос характер за стабилността в ПСЮИЕ

Преплетената обща история, територии, принадлежали на различни страни в различни исторически периоди, големи

122. Understanding the Balkans region; www.abcfinfos.com

малцинствени групи, бедност, ограниченост на ресурсите – това са само някои от предпоставките за възникване на конфликти между страните от ПСЮИЕ. Националният интерес е ръководещ при определяне посоката на държавната им политика. Страните от ПСЮИЕ имат и сходен интерес, насочен към стабилизиране и развитие на региона. И това най-ефективно може да бъде постигнато чрез колективна работа. Налице е голяма осъзнатост за това, което може да се види от създаването на ПСЮИЕ още през 1996 г., както и ориентацията на страните от Балканите към приобщаването към един по-голям съюз – Европейския. Вече пет държави от региона са част от него.

Въпреки това съществуват силни националистически тенденции във всяка една от страните, пропаганда, водена с езика на омразата към съседите, присвояване на история, заявяване дори на териториални претенции, локални военни действия. Всички тези пробойни в решимостта за общо развитие чрез обединение, заплашват постигането на желаните резултати за икономически просперитет, стабилност и сигурност. За да бъде пълноценно сътрудничеството е необходимо наличието на доверие между партньорите, добри дипломатически отношения, разбирателство и сътрудничество, защото на практика националите държави са тесни за осъществяване на значими икономически проекти.

В ПСЮИЕ могат да се очертаят три най-мащабни проблема, източници на напрежение в регионалното сътрудничество. Това са:

1. Конфликтът между Турция и Гърция;
2. Отношенията Сърбия - Косово и позицията на останалите държави;
3. Ситуацията в Македония.
4. Турция и Гърция

Безспорен е фактът, че Турция е един от сериозните и влиятелни фактори на Балканите, независимо, че е само част от тях. Историческите взаимоотношения между двете държави през по-голямата част на 20ти век могат да се характеризират като изразено враждебни или дори вражески. Конфликтите между тях включват териториални въздушни и морски права, суверенни права върху морското дъно на Егейско море. Ябълката на раздора между тях е остров Кипър, разделен с военна сила. Икономическите,

политическите и свързаните със сигурността последици от това са дълбоки.

Докато основните въпроси между Турция и Гърция остават неразрешени, наблюдаващото се подобрене на техните взаимоотношения през последно време ще се запази крехко и не са изключени обрати. И двете страни изпитват ползите от поддържане на ниско напрежение между тях и изследване на потенциални области на сътрудничество. Като външни граници за Европа, през чиито територии проникват много от имигрантите, добрите отношения между Турция и Гърция и задълбоченото им сътрудничество ще имат положителен ефект върху европейската сигурност. Освен това двете страни имат основна роля в създаването на източен средиземноморски транспортен коридор, който да отговори на нарастващото търсене на енергия от Западна Европа. Двете държави активно си сътрудничат и по линия на НАТО, като американските интереси в тази сфера много биха се подпомогнали от сътрудничество между Анкара и Атина в контекста на регионалната отбрана, регионалното развитие и дори американска силова защита в тази част на света.

Друг фактор, със силно влияние върху двустранните отношения е заявеното желание от Турция да се присъедини към ЕС. Европейският съюз играе ключова роля при формиране на турската, а и на гръцката стратегии за подобряване на двустранните отношения. Бъдещите перспективи зависят от това дали лидерите и обществата на двете страни са готови и са в състояние да направят реална промяна на парадигмата в своята външна политика чрез отказване от традиционните подходи за национална сигурност, силно изразени и в двете страни¹²³

Сърбия и Косово

На Балканите като най-агресивен се очертава албанският национализъм. Потвърдението на тази теза е в проблема за Косово. Република Косово обяви независимостта си през 2008 г., ход, който Сърбия отхвърля и не приема и до днес. Първоначално между двете държави не съществуваха никакви отношения, но през последните години се наблюдават наченки на диалог

123. Turkey and Greece; Ekavi Athanassopoulou; <http://www.lse.ac.uk/>

и сътрудничество между правителствата на Косово и Сърбия. Държавите от ПСЮИЕ, признали Косово като суверенна държава, са: Албания, Турция, Словения, Хърватия, България, Македония и Черна Гора. Страните от региона, които се противопоставят на независимостта са: Молдова, Румъния и разбира се Сърбия. Отношенията между Босна и Херцеговина и Косово са неофициални поради липсата на единодушие в правителството, както и заради наложеното вето от босненските сърби. През тази призма албанският национализъм крие и най-много неизвестности от гледна точка на бъдещата стабилност на региона. Тази ситуация посява семе на раздор между страните от ПСЮИЕ, тъй като ги разделя на лагери. Решаването въпроса по мирен и дипломатичен път ще спомогне за засилване на регионалното сътрудничество.

Първа стъпка при намиране на решение в тази ситуация бе подписаното през 2013 г. Брюкселско споразумение, което е подкрепено от ЕС, НАТО, ООН и ОССЕ. Опорен пункт в него е създаването на „Съюз на сръбските общини в Косово” (ССОК), който косоварите наричат „Асоциация”. Целта му е да защитава сръбските интереси в Косово, включително да се чуе гласът на сърбите в страната в международен план.¹²⁴

Въпреки това икономическата и политическата ситуация в Косово е тежка и сложна. Над 76% от работоспособното население са недоволни от състоянието на икономиката в страната, заради високия процент на безработица. Половината от анкетираните граждани са изразили недоволство от политическата посока, в която върви Косово. Резултатите от проучванията показват, че 20% от сърбите желаят да напуснат Косово. При това те поставят на преден план причини, свързани със собствената им сигурност.¹²⁵

Поетапното приобщаване на Западните Балкани към Европейската интеграция остава единствената работеща стратегия. Западните Балкани са вече тясно свързани икономически с ЕС, заобиколени са и от страни-членки. Дългосрочното активно участие на ЕС остава необходимо за справяне с продължаващите структурни проблеми в региона, като например ниско икономическо и социално развитие, слабост на върховенството на закона, както и недостигът на институционален капацитет.

124. Европейският път на Косово; <http://wreview.eu/>

125. Как ще се нормализират отношенията между Сърбия и Косово; <http://e-vestnik.bg/>

Регионални обединения като ПСЮИЕ са предхождаща стъпка към участие в съюзи от по-висок мащаб, какъвто е ЕС. Така с общи усилия от страна на членовете на Процеса за регионално сътрудничество и на Европейския съюз може да се намери мирен изход от конфликта.

Македония

Събития в Македония са притеснителни не само за Балканите, но и за цяла Европа. Ситуацията позволява различните страни да се възползват от нея егоистично, в свой интерес. Това е предпоставка за разпалването на още по-голяма криза и разединение. Политическата криза може да се прояви в множество процеси, включително бежански вълни, протести и размирици. Териториалната цялост и суверенитета на Македония трябва да бъдат гарантирани, а нейните граждани да имат възможност по демократичен начин да определят своето бъдеще. Медиацията и политическия диалог между отделните политическите партии е отговорност и на европейските институции и на отделните държави-членки на ЕС. Положението в Македония добре илюстрира политическата реалност на Балканите, по-конкретно високите нива на корупция по всички етажи на властта. Корупцията е един от основните фактори, който дърпа назад икономическия просперитет и социално развитие на страните от региона. Най-ефективният начин за справяне с нея е наличието на силна политическа воля и решителни действия.

Регионалното сътрудничество в рамките на ПСЮИЕ, от което е част Македония, определено ще е в полза за разрешаване на конфликта, за икономическа и социална стабилизация на страната.

Редно е отново да се подчертае, че международната рамка за развитието на Балканите е нова. Съществен е фактът, че има алтернатива за това развитие независимо, че Балканите винаги са били и остават пресечна точка на множество интереси. Днес най-изявените са в посока сигурността и енергетиката. Целта е да не се допуснат двете най-негативни тенденции: Балканите зона-буфер и Балканите – зона-фронт¹²⁶. А затова са потребни усилия, воля и упорита работа. Българското председателство на ПСЮИЕ, което

126. Ключуков, Любомир, Балканите в глобалния свят, доклад, изнесен на конференцията „Балканите в XXI век – българският поглед” /УНСС, 27 февруари 2013 г./

започва от месец юли 2015 година, е сериозно предизвикателство и отговорност към развитието на регионалното сътрудничество и европейската интеграция на държавите от Западните Балкани, към укрепването на демокрацията, стабилността и икономическия просперитет на целия регион.

Механизмът за сътрудничество и проверка: между очаквания и реалност

Райчо Пенчев

Приемането на България в Европейския съюз е един наистина голям успех за страната. Чрез външнополитическата ориентация към Запада България се освободи от корсета на принадлежност към бившия Източен блок и днес представлява пълноправен член на ЕС. От една бивша страна от Източния блок, България днес се е превърнала в демократична страна. Същевременно, контекстът на разширяването на ЕС от 2007 година и процесите на европеизация донесоха със себе си големи очаквания и надежди на българските граждани. Дали като задвижваща сила за икономическия растеж, като политически шанс за стабилност и демократично консолидиране на страната, дали като подкрепа за борбата с корупцията и организираната престъпност, или за установяване принципите на правовата държава и на прозрачността в общественopolитическия живот. Членството на България в ЕС води, от една страна, до създаване на устойчиви очаквания за успех и надежди. От друга страна, то създава и илюзията за необходимостта от (не)видимата ръка на Брюксел, която залага на правов ред и демокрация в България и подкрепя страната по пътя на европеизацията.

Не съществува друг феномен в нашето съвремие, който да поставя своя отпечатък толкова ярко върху социалнополитическия живот на страната ни, както това прави членството в ЕС и неговите последици: от възможността за свободно движение в Европейския съюз за български граждани, до днешните кризисни събития в европейското икономическо, финансово и социално пространство и техните последици за България.

В основата на настоящия анализ стои Механизмът за сътрудничество и проверка (МСП) като уникален инструмент на Европейската комисия за насърчаване на реформите, свързани с укрепване на демократичните институции и принципите на правовата държава в следприсъединителния период.

За тази цел, на първо място, ще се обърне внимание на

МСП като неделима част от дуалната политика на условия на ЕС. Особено релевантна тук е ролята на европейската подход на кондиционалност в следприсъединителния период като основен елемент на отношенията между България и ЕС. С оглед прилагането на европейски насоки и препоръки, политиката на условия на ЕС спрямо България се разделя на две фази – преди и след присъединяването. Поради това тук става дума за дуален характер на политиката на ЕС към страната, при което втората фаза надгражда върху първата и по този начин насърчава прилагането на принципите на правовата държава и демокрацията.¹²⁷

Характерно за стратегията на ЕС спрямо България в предприсъединителната фаза е, според Герда Фалкнер и Майкъл Нентуич, че на национално и европейско ниво се наблюдават процеси на деполитизация на предприсъединителния процес.¹²⁸ В този смисъл, ЕС играе двойна роля – като експортър на норми и насоки, от една страна, и като помощник на кандидат-членките. Ролята на ЕС като експортър се обуславя от деполитизираната и технократската подкрепа под формата на редовни доклади за напредъка на реформите и готовността на дадената страна за приемане в Съюза.¹²⁹ Сред рисковете, които крие деполитизирането на предприсъединителния процес, могат да бъдат посочени общественополитическия дебат относно процеса на разширяване в самите страни-членки. Създават се предпоставки за популистки и евроскептични чувства, които се наблюдават в хода на Източното разширяване на ЕС (2004 – 2007 г.) не само в страните-кандидатки, но и в редица страни-членки на ЕС. Тези опасения залягат в политиката на различни опозиционни партии в съответните страни и поставят под въпрос провежданото от Европейската комисия и подкрепяно от националните правителства деполитизиране на предприсъединителния процес.¹³⁰

Наред с това, трябва да бъде споменат и един друг подход на ЕС спрямо кандидат-членките в рамките на предприсъединителния период, който е разгледан подробно в научната литература.¹³¹ – а именно подходът на моркова и тоягата. Той се свежда до факта,

127. виж Dimitrova (2012): стр. 46.

128. виж Falkner/Nentwich (2001): стр. 273.

129. виж пак там

130. виж пак там, стр. 272

131. виж Gateva (2010): стр. 16; виж Primatarova (2010): стр. 5.

че евентуалното членство на дадена страна-членка е най-силният инструмент за прилагане и изпълнение на реформите, с който ЕС може да въздейства върху кандидат-членките. Всяко забавяне или неизпълнение на критериите може да доведе до отлагане на приемането в Съюза. И обратно – изпълнението на набелязаните препоръки и изисквания на ЕС води до покана за членство. Този подход, обаче, също крие своите рискове. Това е така, тъй като с приближаването на приемането в ЕС и най-вече със самия акт на приемане се наблюдава и спадане на готовността в новоприетите страни-членки за осъществяване на реформи.

Ето защо в научната литература се изразява и мнението, че паралелно с разширението на ЕС от 2007 г. се налага ревизия на европейската политика спрямо новоприетите страни-членки.¹³² Според Димитър Марков това се обуславя от факта, че ЕС няма в толкова голяма степен необходимия инструментариум на разположение, както това е по време на предприсъединителния период, за да може да оказва достатъчно влияние върху напредъка в проблемните области правосъдие и вътрешни работи. Поради тази причина се въвежда и Механизмът за сътрудничество и проверка като нов и уникален инструмент на европейската политика на условия в рамките на следприсъединителния период.¹³³

Въвеждането на МСП не само че потвърждава еволюционния характер на европейската политика, но и значително допринася за разширяването на възможностите на ЕС да оказва влияние в следприсъединителния период върху дадена страна, макар и вече членка на Съюза.¹³⁴

Тук става дума за стратегическа промяна на политиката на условия спрямо България така, че Комисията още по-целестремено се концентрира върху ролята на гражданското общество. Според Иван Кръстев новият подход на Комисията цели директното

132. виж Gateva, Elly (2010): Post-Accession Conditionality – Support Instrument for Continuous Pressure?, KFG Working Paper Series, No. 18, Oktober, Kolleg-Forscherguppe (KFG) “The Transformative Power of Europe”, Freie Universität Berlin, стр. 6 - http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/Working-PaperKFG_18.pdf (последен достъп: 31.05.2015); виж също Приматарова, Антоанета (2010): On High Stakes, Stakeholders and Bulgaria's EU Membership, Politics and Institutions – EPIN Working Paper, Nr. 27/April, стр. 2 - <http://www.ceps.be/book/high-stakes-stakeholders-and-bulgaria%E2%80%99s-eu-membership> (последен достъп: 29.05.2015).

133. виж Markov, Dimitar (2010): The Cooperation and Verification Mechanism Three Years Later: What Has Been Done and What Is Yet to Come, Sofia: Friedrich-Ebert-Stiftung, стр. 1 - <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/07775.pdf> (последен достъп: 28.05.2015).

134. виж Gateva (2010): стр. 7.

генериране на „реформистки политики“¹³⁵, което е в контраст с модела „реформи без политики“¹³⁶ в предприєдинителния период.

Какво означава това? Общоприето е, че недостатъкът на модела на моркова и тоягата се състои в това, че сигурната възможност за приемане на страна-членка в ЕС рефлектира върху мотивацията за реформи в страната.¹³⁷ В тази връзка, Кръстев аргументира, че новата стратегия на ЕС по отношение на отчетените слабости на политиката на условия в предприєдинителния период се състои вече в т.нар. „брюкселски сандвич“.¹³⁸ Този модел се отнася към новото намерение на Европейската комисия с оглед нуждата от реформи в проблемните области правосъдие и вътрешни работи, националното правителство да не представлява вече единствения партньор. Новият подход на ЕК е насочен към политизирането на системните недостатъци в проблемните сфери и не толкова към тяхното деполитизиране, както това е случаят с предприєдинителния период. Поради тази причина е привлечен нов актьор в рамките на напредъка на реформите в двете области – българското общество. Европейската комисия заменя модела на пръчката и тоягата с този на сандвича, т.е. при напредъка на реформите в сферите правораздаване и вътрешен ред, както и при борбата с корупцията, националните власти са поставени в клещите на външен натиск, идващ от страна на ЕС по отношение на регулярните доклади на Комисията, и вътрешен натиск – в лицето на гражданското общество по отношение на отзвук на тези доклади и насоките в тях.¹³⁹

МСП представлява иновативен инструмент на ЕС спрямо новоприетите страни-членки България и Румъния. Този инструмент не трябва да се разглежда отделно от подхода на ЕС към страните в рамките на предприєдинителния период, а като изобретателен метод за проверка и сътрудничество на реформите в сферите вътрешни работи и правораздаване. Ето защо МСП олицетворява едно естествено продължение на европейската

135. виж пак там

136. виж пак там

137. виж Gateva (2010): стр. 16; виж Primatarova (2010): стр. 5.

138. Krastev (2008) Europe's other legitimacy crisis. - <http://www.opendemocracy.net/article/europe-s-other-legitimacy-crisis> (последен достъп: 30.05.2015).

139. виж пак там

политика на условията от предприєдинителния период и доказва нейния еволюционен характер след самото приемане в Съюза. Трансформацията на политиката на ЕС, най-вече след присъединяването обуславя факта, че в следприєдинителния период на преден план стои вече не толкова външнополитическия натиск за реформи чрез позитивни и негативни стимули, колкото вътрешнополитическия натиск. Той се базира както върху чувствителността на българските граждани относно провежданите реформи и техните очаквания да се случат тези реформи, така и върху възможната политическа цена, която трябва да бъде изпълнение на принципите на правовата държава и демокрацията.

Всичко това кореспондира с факта, че възможността за вътрешен натиск за реформи се обуславя и от политическата оценка на партиите за предимствата и недостатъците на техните политики, както и от предизборните нагласи на избирателите.¹⁴⁰ Това може да се обясни с факта, че политическите партии често по време на предизборна кампания залагат на призива за провеждане на реформи, основаващи се на принципите на правовата държава. С това партиите се стремят, от една страна, да си осигурят максимална подкрепа на избирателите. От друга страна, обаче, неспазените обещания на политическите актьори рефлектират негативно върху възможността те да бъдат преизбрани, ако в крайна сметка не са налице ефективни мерки при справянето с вътрешнополитически проблеми като борбата с корупцията и организираната престъпност.¹⁴¹

Същата зависимост от възприятията и оценките на гражданите се наблюдава и при изпълнението на определени външнополитически цели. Повече от седем години след приемането на България в ЕС страната все още не е член на Шенгенското пространство. Изпълнението и прилагането на препоръките по МСП de jure не е обвързано с приемането на България в Шенген. Тъй като съществува подкрепа от страна на българските граждани

140. виж Spendzharova, Aneta B./Vachudova, Milada Anna (2011): Catching Up? Consolidating Liberal Democracy in Bulgaria and Romania after EU Accession. West European Politics, 35:1, p. 47 <http://www.tandfonline.com/toc/fwep20/35/1#>.UycSSqh5OjQ (последен достъп: 30.05.2015)

141. виж Spendzharova, Aneta B./Vachudova, Milada Anna (2011): Catching Up? Consolidating Liberal Democracy in Bulgaria and Romania after EU Accession. West European Politics, 35:1, стр. 47 -<http://www.tandfonline.com/toc/fwep20/35/1#>.UycSSqh5OjQ (heruntergeladen: 30.05.2015)

за влизане на страната в Шенген, евентуалното членството на България може *de facto* да се интерпретира като награда за страната заради изпълнението на препоръките по МСП.¹⁴²

В заключение, МСП поставя националното правителство в клещите на необходимостта от случващи се реформи. До каква степен това ефективно води до конкретни резултати в проблемните сфери е обект на задълбочено изследване на отделните индикатори напредък на реформите. Централното тук е предивсичко фактът, че неопределеността на действието на МСП като инструмент на ЕС за насърчаване на реформите в правораздаването и вътрешните работи улесняват и правят възможно обвързването на МСП с други политики. Това не е уредено правно, но въпреки всичко намира своите практически проявления по примера на Шенген. По този начин МСП влияе негативно влияние върху позицията на България в ЕС и останалите страни-членки, тъй като страната се превръща с времето в *ultimus inter pares*.

Използвана литература:

- Dimitrova, A. The EU in the Context of the Current Crisis: a case study of Bulgaria, Les Cahiers de recherche de l'ESCE, CIRCEE, N° 15, 2012
<http://www.esce.fr/wp-content/uploads/2012/12/ESCE-CR-n%C2%B015.pdf>
- Приматарова, А., On High Stakes, Stakeholders and Bulgaria's EU Membership, Politics and Institutions – EPIN Working Paper, Nr. 27/ April, 2010
<http://www.ceps.be/book/high-stakes-stakeholders-and-bulgaria%E2%80%99s-eu-membership>
- Markov, D., The Cooperation and Verification Mechanism Three Years Later: What Has Been Done and What Is Yet to Come, Sofia: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2010
<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/07775.pdf>
- Krastev, I., Europe's other legitimacy crisis, 2008 - <http://www.opendemocracy.net/article/europe-s-other-legitimacy-crisis>
- Spendzharova, A./Vachudova, Milada Anna, Catching Up? Consolidating Liberal Democracy in Bulgaria and Romania after EU Accession. West European Politics, 2011
<http://www.tandfonline.com/toc/fwep20/35/1#.UycSSqh5OjQ>

---

142. виж Spendzharova / Vachudova (2011): стр. 54.

Предизвикателства и възможности пред евроинтеграцията на Западните Балкани. Ролята на България в подкрепа на евроинтеграцията на Западните Балкани

Дафинка Проконова

Краят на двуполусното противопоставяне носи нови перспективи за Югоизточна Европа, изразяващи се в териториално разпадане на бивша Югославия, геополитическа преориентация, активизиране на териториални спорове и конфликти, провеждане на мащабни политически, икономически и социални трансформации в отделните страни.

Сред предизвикателствата, пред които са изправени новите държави от постюгославското пространство, се очертават следните водещи процеси – стремеж към териториално самоопределение на отделните народи, което поражда редица конфликти; стремеж към интеграция в НАТО и ЕС като гаранции за сигурността, благоденствие и просперитета на страните; стремеж към преоткриване на национализма като водещ вътрешнополитически двигател в отговор на забавения процес на разширяване на ЕС, от една страна, и на запазване на полуавторитарните политически режими – от друга.

Същевременно, едни държави успяват да се реформират, да покрият Копенхагенските критерии за членство в ЕС и да станат пълноправни страни-членки на Съюза, докато пред други държави стоят въпросите за изграждане на държавността на мултиетническа основа, за решаване на двустранни спорове и за отстояване на необходимостта от продължаване на реформите на фона на „умората от разширяването“ и свързаните с нея намаляващи стимули за реформи в съответните общества.

Въпреки множеството предизвикателства, процесът на разширяване по посока на региона на Западните Балкани е безалтернативен и ще съдейства за укрепването на сигурността и просперитета в региона.

Очертават се два процеса, които отчетливо протичат в региона – европеизация и национализация. Европеизацията като процес

на хармонизиране на националните правни уредби с европейските регламенти и директиви; на изграждане на демократични публични институции, основани на върховенството на закона, както и на административен капацитет и на социализиране с европейските практики и начин на поведение; на изграждане на пазарна икономика чрез приватизация на държавно притежавани предприятия и повишаване на тяхната конкурентноспособност; самостоятелно разрешаване на двустранните спорове, вследствие на исторически и културни наслоения и насърчаване на добросъседството като основа за ефективно регионално сътрудничество. Другият процес – възраждането на национализма – идва в отговор на забавянето на разширяването на ЕС, което от своя страна увеличава евроскептицизма, а политическите лидери биха имали все по-малко стимули за провеждането на необходимите реформи, свързани с върховенството на закона, съдебната система, изграждане на административен капацитет, функционираща пазарна икономика, спазване на човешките права, включително свободни и независими медии.

Три съвременни предизвикателства очертават баланса между европеизацията и национализма – променената среда за сигурност; т.нар. „умора от разширяването“ и добросъседските отношения.

Променената среда за сигурност

Променената среда на регионалната сигурност се влияе в най-голяма степен от нерешените двустранни спорове и разместване на етнонационални общности, които се явяват източници на напрежение и конфликти. Може да се посочат редица примери или за успешно разрешаване на двустранни спорове като Хърватия и Словения като Люблянска банка и други, или за наличие на двустранен спор, който не засяга чувствително преговорния процес на една от страните като спора между Хърватия и Черна гора за полуостров Превлака. Същевременно, налице е и другата тенденция – за задълбочаване на двустранните спорове и намаляване на възможностите за намиране на изход, свидетелство, за което е спорът между Република Македония и Гърция за конституционното име на РМ.

Разместването на етнонационалните общности поражда

ситуации с потенциален конфликтен заряд, свидетелство, за което са актуалните тенденции и обстановка в Босна и Херцеговина и в Република Македония, и представлява още една пречка по пътя на евроинтеграцията на съответните държави. От своя страна, представителите на ЕС нееднократно подчертават, че решаването на двустранните спорове следва да се урежда на двустранна основа¹⁴³, което е в унисон с концепцията за „regional ownership” на държавите-участнички в процесите, а не за водеща намеса на международната общност.

Променената среда за сигурност има още едно странично измерение, което влияе върху общата регионална сигурност – засиленият миграционен натиск, на който са подложени прилежащите на Западните Балкани държави в региона, което неминуемо дава отражение върху сигурността в региона на Западните Балкани.

Умора от разширяването

Политиката на разширяване по посока на Западните Балкани е израз на ангажимента на ЕС за укрепване на сигурността и мира в Европа и завършване на зоната на стабилност и сигурност в ЮИЕ. Същевременно, успешният ход на политиката на разширяване се сблъсква с т.нар. „умора от разширяването”, породена от вътрешните, предимно икономически и институционални предизвикателства пред страните-членки на ЕС.

Справянето с последствията от финансовата, икономическата и дългова криза поставя ЕС пред сериозни предизвикателства, свързани с неговото възстановяване от кризата, в т.ч. стимулиране на икономическия растеж, реформиране на икономиките на отделните държави, както и регулирано икономическо управление в ЕС, намиране на алтернативни източници на растеж като развитие на „зелена икономика” и насърчаване на иновации и предприемачество, а също така и договаряне на двустранни споразумения за свободна търговия с бързоразвиващите се икономики.

Безпрецедентното по брой държави присъединяване през 2004, 2007 и 2013 г. на 11 държави от Централна и Източна Европа

дава своето отражение не само по отношение на функциониране на институциите, но и по съдържанието на политиките – например, разпределението на субсидиите и реформата на общата селскостопанска политика, външната енергийна сигурност на ЕС и гарантиране на енергийна сигурност на източните страни-членки са сред политиките, по които новоприетите страни имат специфични интереси и нужди и това също оказва известно въздействие върху общественото мнение и политическите среди по отношение на процеса на разширяване.

На този фон, разширяването на ЕС по посока на региона на Западните Балкани изглежда „замразено“ за периода след 2020 г. Отдалечаването на хоризонта за приемане на страните от Западните Балкани в ЕС води до все по-трудно осигуряване на подкрепа за реформи в страните-кандидатки, до нарастване на евроскептицизма и „рискът от развитиена нови и събуджана на стари национализми”¹⁴⁴. Възраждането на национализма в балканските условия винаги е поставял под съмнение добросъседството и е бил причина за двустранни спорове и конфликти. Затова и ЕС, и страните-кандидатки следва да положат усилия за укрепване на регионалното сътрудничество и добросъседството.

Добросъседски отношения

Добросъседските отношения и регионалното сътрудничество, като основни елементи на Процеса на стабилизиране и асоцииране, изискват от държавите от региона на Западните Балкани активни действия за преодоляване на стереотипите, задълбочаване и разширяване на механизмите за регионално сътрудничество както по линия на регионални организации и инициативи в ЮИЕ, така и на трансграничното сътрудничество в редица сфери – транспорт, енергетика, инфраструктура, икономически връзки, културни коридори, полицейско и съдебно сътрудничество. Голяма част от проблемите на държавите от региона се коренят в историческото минало – цивилизационната разделеност между Австро-Унгарската и Отоманската империи, икономическата

144. Дискусия България и нейните съседи, организирани от Института за икономика и международни отношения (ИИМО) и Института по балканистика с Център по тракология към БАН на тема: „Балканите в Европейския съюз – кой, кога, дали?” (разширяването на ЕС в Югоизточна Европа и българските интереси и позиции)

143. <http://www.euinside.eu/bg/news/pusic-croatia-is-an-empirical-proof-that-it-is-possible>

изостаналост и желанието за изграждане на модерни национални държави в условия, които предполагат преодоляване на чувството за доминираща национална изключителност и интегриране в общности, основани на девиза на ЕС „Единни в многообразието”.

На регионално равнище може да се усети положителен пример от страна на държавите от ЮИЕ, които вече са членки на ЕС – чрез съгласуван и целенасочен подход България, Гърция, Румъния и Хърватия да поставят в европейския дневен ред въпроса за неотлагане на процеса на разширяването и за промяна на общественото мнение и политическите среди за намирането на подкрепа за присъединяване на всички страни от региона на Западните Балкани.

В това отношение следва да се отбележи приносът на българската страна, тъй като, както миналогодишното председателство на Организацията за Черноморско икономическо сътрудничество, така и започващото председателство на Процеса на сътрудничество в Югоизточна Европа, предоставят възможност на България да издигне и отстоява ключови за развитието на ЮИЕ теми и инициативи.

БЕЛЕЖКИ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

